

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU PROGRAMI

**TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMUNUN
KURUMSAL ARKA PLANI, HUKUKİ YAPISI VE KARARLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİRDEVS GÜREŞÇİ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ NEZAHAT DEMİRAY

ANKARA, 2022

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU PROGRAMI

**TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMUNUN
KURUMSAL ARKA PLANI, HUKUKİ YAPISI VE KARARLARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FİRDEVS GÜREŞÇİ

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ NEZAHAT DEMİRAY

ANKARA, 2022

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezin tamamı her yerden erişime açılabilir.

...../...../.....

Firdevs GÜREŞÇİ

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma sűresince desteęini esirgemeyen saygıdeęer danıŐman hocam Nezahat DOęAN DEMİRAY'a deęerli katkılarından dolayı teŐekkűrű bir borç bilirim.

Őzel bir teŐekkűr de her zaman yanımda olan annem, babam, abim ve kardeŐime.

Ve son olarak, bu tezi yazarken hikâyelerini okuduğum ayrımcılık mağdurlarına bana kattıkları farkındalık için çok teŐekkűr ederim.

ÖZET

GÜREŞÇİ, Firdevs. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun Kurumsal Arka Planı, Hukuki Yapısı ve Kararlarının Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2022

“Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun Kurumsal Arka Planı, Hukuki Yapısı ve Kararlarının Değerlendirilmesi” başlığını taşıyan bu çalışmada insan hakları, eşitlik ve ayrımcılık yasağının yürütme organına bağlı bir idari kurum olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) çatısı altında nasıl ele alındığını verilen kararlar üzerinden aktarmak hedeflendi. Eşitlik, en çok, ayrımcılığa uğrayan kişilerin talebidir. Ayrımcılık yasağı, eşitliğin sağlanmasını amaçlayan hukuki bir ilkedir. İnsan hakları ise hukuk devletinde bir güvencedir. Çalışma esnasında karşılaştırmalı bir yöntem izlenerek ayrımcılıkla mücadelede dünyadaki ve özellikle Avrupa'daki benzer kurumlarla ortak noktaların tespiti sağlandı. Çoğunlukla ön yargının sonucu gerçekleşen ayrımcılık olgusunu görünür kılmak adına gerçek vakalardan yararlanıldı. Evrensel bir konuya evrensel bir bakış açısıyla yaklaşmak gerekliliği ortaya konuldu.

Anahtar Sözcükler: Eşitlik, Ayrımcılık Yasağı, Paris İlkeleri, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, TİHEK

ABSTRACT

GÜREŞÇİ, Firdevs, “Institutional Background, Legal Structure and Evaluation of Decisions of the Human Rights and Equality Institution of Turkey Master Thesis, Ankara 2022

In this study, titled ““Institutional Background, Legal Structure and Evaluation of Decisions of the Human Rights and Equality Institution of Turkey”, it is aimed to discuss how human rights with equality issues and the prohibition of discrimination are handled under the umbrella of the Human Rights and Equality Institution of Turkey (TİHEK), an administrative institution affiliated to the executive body, through the decisions given. Equality is most commonly the demand of people who are discriminated against. The prohibition of discrimination is a legal principle aimed at achieving equality. Human rights are fundamental guarantee. During the study, a comparative method was followed to determine common points with similar institutions in the world and especially in Europe in the fight against discrimination. Real cases and decisions were used to make visible the phenomenon of discrimination, which is mostly the result of prejudice. The necessity of approaching a universal issue from a universal perspective was critically revealed.

Key Words: Equality, Prohibition of Discrimination, Paris Principles, The Human Rights and Equality Institution of Turkey, TİHEK

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

BİLDİRİM	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	3
İNSAN HAKLARI, EŞİTLİK VE AYRIMCILIK KAVRAMLARI	3
1.1. İnsan Hakları	3
1.2. Eşitlik	10
1.2.1. Aristoteles	12
1.2.2. J. J. Rousseau	14
1.2.3. Alexis de Tocqueville	18
1.2.4. Felsefede ve Hukukta Eşitlik Türleri	19
1.3. Ayrımcılık	22
1.3.1. Genel Olarak	22
1.3.2. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununda Ayrımcılık Düzenlemesi	23
1.3.3. Anayasa Mahkemesi'nin Ayrımcılık Yasağına Yaklaşımı	27
1.3.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Ayrımcılık Yasağına Yaklaşımı	29
1.4. Paris İlkeleri	34
2. BÖLÜM	37
DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE EŞİTLİK KURUMLARI	37
2.1. Dünyadaki Tarihsel Gelişim ve Etkileri	37
2.2. Avrupa Örnekleri	48

2.2.1. İngiltere	48
2.2.2. Almanya	49
2.2.3. Fransa	52
2.3. Türkiye’deki Tarihsel Gelişim	53
2.4. Bir İdari Kurum Olarak TİHEK	56
2.4.1. Kurumsal Yapısı ve Görevleri	56
2.4.2. Kuruma Başvuru Yolları ve İnceleme Usulleri	61
2.4.3. Kuruma İlişkin Değerlendirme	63
2.4.4. TİHEK’i Kararları ile Anlamaya Çalışmak	66
2.4.4.1. Genel Olarak, İstatistikî Bilgiler	66
2.4.4.2. Kararların Etkileri ve Kamuoyu	71
2.4.5. TİHEK’in Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılığın Anlaşılma Biçimleri	72
2.4.6. Anayasa Mahkemesi’nin TİHEK Kuruluş Kanunu Hakkındaki Kararı ...	73
SONUÇ	76
KAYNAKÇA	78
ÖZGEÇMİŞ	84

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
Akt	: Aktaran
AYM	: Anayasa Mahkemesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
B. No	: Başvuru Numarası
Bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Çev	: Çeviren
Der	: Derleyen
E	: Esas
Ed	: Editör
EHRC	: Equality and Human Rights Comission
E.T	: Erişim Tarihi
EQUINET	: European Network of Equality Bodies
FADA	: Federal Anti-Discrimination Agency
IMADR	: International Movement Against All Forms of Discrimination and Racism
K	: Karar
K.T	: Karar Tarihi
m	: Madde
RG	: Resmî Gazete
S	: Sayfa
S	: Sayı
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
Y	: Yıl

GİRİŞ

İnsan haklarının korunması konusu çok boyutlu (uluslararası, ulusal ve bölgesel) bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Bunlar içinde ulusal düzeyde koruma girişimleri devletlerin dış bağımsızlığını ön plana çıkarması yönü bakımından birincil düzeydedir. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) da ulusal düzeyde bir mekanizma olarak 2016 yılından itibaren insan hakları, eşitlik, ayrımcılık ve işkence gibi başlıklarda faaliyet göstermektedir. Bu çalışmada işkence dışındaki faaliyetleri inceleme konusu yapılmıştır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Bunun sebebi idari bir kurumun isminde geçen eşitlik ve insan hakları kavramlarının ön açıklamasını yaparak kurumu ve kurumun dünya örneklerini karşılaştırmalı olarak açıklamaya çalışmaktır. Gerçekten de insan hakları ve eşitlik -eşitliğin varlık sebebi olarak ayrımcılık sorunu- gibi temel kavramlar, TİHEK'te olduğu gibi, bir kurumun ortaya çıkışının dayanak noktasını oluşturabilir. Böyle ilgili bir kurumun 2016 yılından itibaren ülkemizde faaliyet göstermesi ayrımcılık vakalarının görünür kılınmasında ve çözülmesinde önemli bir arayışı karşılamaya çalışmaktadır.

İlk bölüm genel olarak teorik arka planın açıklanmasına ve değerlendirilmesine ayrılmıştır. Bu bölümde dört başlık altında çeşitli kavramların incelemesini gerçekleştirdik. Bunlardan ilki insan haklarıdır. İnsan haklarına yönelik doğrudan bir tanım vermek yerine onun özelliklerini aktaran bir anlatım gerçekleştirdik. Ardından eşitlik gibi, tarih boyunca birçok filozofun da ilgisini çekmiş ve bugün bir ideal olarak halen arayışa konu edilen bir kavramı ele aldık. Üçüncü başlıkta tamamlayıcısı eşitlik olan ayrımcılık kavramına genel olarak yer verdik. İlgili kavramın Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından nasıl yorumlandığına baktık. Bu bölümde son olarak, bir insan hakları kurumunda bulunması gereken özellikleri anlatan Paris İlkeleri'ne bütünsel olarak yer verdik, içerik ve önemini kısaca açıkladık.

İkinci bölüm uygulamayı anlamaya ve değerlendirmeye adanmıştır. Bu bölüm de dört başlıktan oluşmaktadır. Bu bölüm dünyada yer alan diğer eşitlik kurumlarını ve bunların ayrımcılık konusuna olan etkilerini ele alarak başlamaktadır. Daha sonraki bölümde, özellikle Avrupa'da, belirli ülkelerde (İngiltere, Almanya ve Fransa) gerçekleşmiş ayrımcılık vakalarını örnekleyerek ilgili kurumların etkinliklerini gösterebilmek amacını

güttük. Son iki başlıkta ise TİHEK'in ülkemizdeki tarihsel oluşum süreci ile kurumun kendisine odaklandık. Kurumu ele alırken ve anlamaya çalışırken kararlarını ön plana çıkartmaya ve değerlendirmeye çalıştık.

1. BÖLÜM

İNSAN HAKLARI, EŞİTLİK VE AYRIMCILIK KAVRAMLARI

Bu bölümde çalışmanın eksenini oluşturan kavramların açıklaması yapılacaktır.

1.1. İnsan Hakları

“İnsan hakları”, bir hukuk deyimini olarak, Fransızca “droits de l’homme” ve İngilizce “Human Rights” deyimlerinin çevirisi yoluyla dilimize girmiştir. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nin adındaki “droits de l’homme”, Cumhuriyet öncesi dönemde o zamanın Türkçesine (Osmanlıcaya) “hukuk-u beşer” olarak çevriliyordu.¹

Günümüzde kişilerin sahip oldukları hakları adlandırmak üzere, “kamu özgürlükleri”, “temel hak ve özgürlükler”, “yurttaşlık hakları” gibi çeşitli kavramlardan yararlanılmaktadır. İnsan hakları terimi bu benzeri kavramların en kapsamlısıdır.² Gerçekten de kavramlara yakından baktığımızda; yurttaşlık haklarının sadece yurttaşlara özgülenmiş haklar olduğunu, temel hak ve özgürlüklerin sadece Anayasada düzenlenmiş hakları içerdiğini ve kamu özgürlüklerinin de yürürlükteki hukukun tanıdığı haklarla sınırlı bir kavram olduğunu görüyoruz.

“Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.” İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 1’inci maddesinde yer alan bu düzenlemeye göre insanlar doğuştan eşit ve özgürdürler. Eşitlik ve özgürlük kavramlarının temel alındığı bu metinde insanı diğer insanlarla ilişkisi bakımından değerlendiren bir başka kavram da kardeşlik olmuştur. *“Ancak insanların birbirlerine karşı kardeşçe davranmaları Habil ile Kabil gibi olmamalıdır.”*³ Bu üç kavram (özgürlük, eşitlik ve kardeşlik) da Fransız Devrimi ile ortaya çıkmış ve günümüze kadar etkisini sürdürmüştür.⁴ Öncelikle insanın niteliklerine ilişkin bir değerlendirmede bulunan bu metin aslında otuz

¹ Rona **AYBAY**, İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, İstanbul 2019, s.6.

² Oktay **UYGUN**, “İnsan Hakları Kuramı”, (Der. Korkut **TANKÜTER**) İnsan Hakları, İstanbul 2000, s.16.

³ İoanna **KUÇURADI**, İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, 4. Baskı, Ankara 2018, s.71.

⁴ Hüsnü **ÖNDÜL**, “1789 Fransız Devrimi ve Etkileri”, Ankara Barosu Dergisi, S.4, 1989, s.688.

maddeden oluşan kısa bir bildirge⁵ olmasına karşılık insan hakları alanında temel bir belgedir. Ancak Evrensel Bildirge'den önce bile hakların kavramsal zemininin bazı düşünürler, özellikle de Aydınlanma akılcılığının zirvesindekiler tarafından doğal, hatta “insancıl” kabul edildiği doğrudur.⁶

İnsan hakları, bugün özel bir kavram olarak, çeşitli disiplinler tarafından incelenmektedir. Ancak bunlar arasında en çok hukuk ile yakından ilişkilidir. Bu iki kavram (hukuk ve insan hakları) “*hem birbirinin varlık nedeni hem doğal sonucu hem de tamamlayıcısıdır.*”⁷

İnsan haklarının özel niteliğini kazanması izlediği tarihsel süreçle yakından ilişkilidir. Hem Amerika kıtası hem Avrupa kıtası hem de Afrika kıtasında, yaşadıkları deneyimlerle, insan hakları kavramının doğuşu noktasında farklı referanslar söz konusu olabilmektedir.

Amerika’da 18’inci yüzyılda meydana gelen gelişmeler insan hakları bakımından tarihte tam anlamıyla bir dönüm noktası niteliğindedir. Dönüm noktasını belirleyici bir hukuki belge olan 4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, Britanya Krallığına karşı, on üç Koloni⁸ temsilcisinden oluşan Kongre’de oybirliği ile kabul edilmiştir. Bağımsızlık için meydan okuma amaçlı görünen bu belge temelde kolonilerin halkının insan hakları arayışını dile getirmektedir. Kolonilerin bağımsızlık savaşı sonrası birleşerek federal bir yapıda devlet kurduğunu ve daha sonra bu devletin ilk yazılı anayasa olan Amerikan Anayasasını yürürlüğe koyduğu bilinmektedir. İlk Amerikan Anayasasının felsefi temelinde İngiliz aydınlanmacı liberal düşünürlerin ve Fransız düşünürlerin etkisi vardır. Bu Anayasada temel hak ve özgürlükler yer almamasına karşılık, daha sonra 1791 yılında eklenen ilk değişiklik (first amendment) ile bu eksiklik giderilmiştir.

Avrupa’da ise Amerikan Bağımsızlık Bildirisi’nden on üç yıl sonra, Fransa’da, Fransız Devrimi’nin Ulusal Meclisi’nce 16 Ağustos 1789 tarihinde İnsan ve Yurttaş

⁵<https://www.hsk.gov.tr/Eklentiler/Dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf>
29.01.2022.

E.T.:

⁶ Samuel MOYN, Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları, (Çev. Firdevs EV), Ocak 2017, s.16.

⁷ Anıl ÇEÇEN, İnsan Hakları, 3. Baskı, Ankara 2000, s.271.

⁸ Kuzeyden güneye on üç koloni: New England kolonileri; Massachusetts, Rhode Island, Connecticut ve New Hampshire, Orta koloniler; New York, New Jersey, Pensilvanya ve Delaware, Güney kolonileri; Maryland, Virginia, Kuzey Karolina, Güney Karolina ve Georgia.

Hakları Bildirisi yayımlanmıştır. Bu bildirin maddelerine ilişkin olarak genel bir değerlendirme Thomas Paine isimli Fransız Devrimi savunucusu tarafından yapılmıştır. Buna göre; ilk üç madde, genel ilkeler halinde, insan haklarının tümünü kapsar. Ondan sonraki bütün maddeler, onların ya birer sonucu ya da izahı mahiyetindedir. Dördüncü, beşinci ve altıncı maddeler; birinci, ikinci ve üçüncü maddelerde sadece genel bir şekilde ifade edilmiş bulunan esasları daha etraflı bir surette tarif ediyor. Yedinci, sekizinci, dokuzuncu, onuncu ve on birinci maddeler, kanunların daha yukarıda ilan edilmiş haklara uygun olarak, dayanması gereken esaslarını açıklamaktadır. Fakat onuncu maddenin bu madde ile verilmek istenen hakkı yeter derecede güvence altına almadığı hususunda gerek Fransa’da gerekse de başka memleketlerde tereddüt yaşayanlar bulunmaktadır. Onuncu madde dinin ilahi yüceliğine pürüz getirir ve onu beşeri kanunların konusu yapmak suretiyle, onun insan aklı ve anlayışı üzerindeki tesirini zayıflatır. On ikinci maddeden sonraki öbür maddeler, esas itibarıyla, evvelki maddelerin prensiplerine dâhildir. Fakat Fransa o vakit hataları şeyleri bozmak ve doğrularını kurmak gibi özel bir durumda bulunduğu için, burada, başka bir durumda gerekebileceğinden daha fazla açık söyleme yoluna gitmek yerinde olmuştur.⁹

Avrupa’da insan haklarının kurumsallaşması ve koruyucu mekanizmalara bağlanması ikinci tarihsel dönüşümü işaret eder ve İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Nitekim insan hakları Samuel Moyn’a göre, “*Adolf Hitler’in zalim ve kötücül yeni düzenine karşı duracak, ümit verici alternatif bir hayalin tamamlayıcı parçası olarak yola çıktı.*”¹⁰ Gerçekten de Nazilerin iktidarındaki Almanya’da başta ırkçılık olmak üzere insan onurunu etkileyen pek çok vahşet yaşanmıştır.

Avrupa ve Amerika sistemlerine göre daha genç nitelikte olan ve bu yüzden daha az gelişme gösteren Afrika Birliği Teşkilatı ise 25 Mayıs 1963’te otuz iki bağımsız Afrika devletinin katılımıyla Addis Ababa’da toplanan konferansta, Afrika Birliği Örgütü Anlaşması imzalanarak oluşturulmuştur.¹¹ 1981 yılında Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı kabul edilmiştir.

William Edmundson, “Haklara Giriş” isimli kitabında insan haklarını “olağanüstü düzeyde özel ve temel çıkarları kabul eden özelliği nedeniyle hakların

⁹ Thomas **PAINE**, İnsan Hakları, 2. Baskı, İstanbul 2018, s.127-128.

¹⁰ Samuel **MOYN**, a.g.e., s.43.

¹¹ Halil **KALABALIK**, İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2017, s.310.

genelinden hatta ahlaksal haklardan¹² da ayrılan haklar” olarak nitelendirmiştir.¹³ Jack Donnelly ise, insan haklarını “*bir kişinin yalnızca insan olduğu için sahip olduğu haklar, hakların özel bir grubudur. Bunlar en üstün ahlaki haklardır*” diye nitelendirmiştir.¹⁴ Görüldüğü üzere, yazarlarca, insan haklarının ahlaksal haklarla yakından bir ilişki içinde olduğu vurgulanmıştır. Peki ahlaki haklar nelerdir? Bir tanıma göre; başkalarının cömertliğine ihtiyaç duymadan hak sahiplerinin söz konusu menfaatlerini güvence altına alan kurumsal ve toplumsal yapılara yöneltilmiş taleplerdir.¹⁵ Başka bir tanıma göre; ahlaki haklar her zaman pozitif hukukça tanınıp yaptırma bağlanmış olmasa da bu yoksunluk onların değerini azaltmaz.¹⁶ Çünkü ahlaki değer taşıyan haklar doğal hukuktan kaynaklanan haklardır.

İnsan haklarının temelinde olan kavramalardan biri de insan onurudur. Onur (*dignty*) şeref, namus veya gurur kavramlarıyla sık sık karıştırılmaktadır. İnsan onuru kavramı, insanın yapısına ilişkin bilgilerden oluşurken şeref kavramı bir kişinin değerine gösterilen saygıyı dile getirir buna karşılık gurur ise kişinin kendisiyle ilişkisinde duyduğu bir duygudur.¹⁷ İnsan onuru kültürden kültüre, toplumdan topluma değişkenlik gösteren bir değer değildir. Öyle olsaydı bütün insanlar onur bakımından eşit sayılmazdı.

İnsan haklarına dair bir tanım yapmak oldukça güçtür. Ancak sahip olduğu özellikler bir araya getirerek bir içerik oluşturulabilir. Bu bağlamda, insan hakları evrenseldir, doğustandır, mutlak, vazgeçilmezdir, bireyseldir, özgürlüktür, temel niteliktedir ve devlete karşıdır. Tüm bu özellikleri¹⁸ kısaca incelemek gerekirse;

İnsan Hakları Evrenseldir. İnsan haklarının evrensel olması üç anlama gelmektedir: (i) Bütün insanlar, zamana ve mekâna bağlı olmaksızın insan haklarına

¹² Ahlaksal Haklar teorisi, 17.yy’da Hobbes (1651), Locke (1690) ve Kant (1785) tarafından oluşturulmuştur. Buna göre insanların temel hakları vardır ve her türlü kararda bu haklara saygı göstermek gerekir. (Bkz. Mübeyyen **TEPE KÜÇÜKOĞLU**, “*Etik Değerler ve Etiğin Kurumsallaşması*”, Hukuk ve İktisat Dergisi, C.4, S.1, 2012, s.183.)

¹³ W.A. **EDMUNDSON**, “*An Introduction to Rights*”, Cambridge University Press, 2004, s.191. (Akt. Andrew **CLAPHAM**, İnsan Hakları, Çev. Hakan **GÜR**, Ankara 2020, s.16)

¹⁴ Jack **DONNELLY**, Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları (Çev. Mustafa **ERDOĞAN** – Levent **KORKUT**), Ankara 1995, s.22.

¹⁵ Joel **FEINBERG**, “The Nature and Value of Rights”, The Journal of Value Inquiry, 1970, s.243. (Akt. Matthias Lutz- **BACHMANN** – Amos **NASCIMENTO**, İnsan Hakları, İnsan Haysiyeti ve Kozmopolit İdealler, Çev. Akın Emre **PİLGİR**, İstanbul 2016, s.78.)

¹⁶ Tekin **AKILLIOĞLU**, İnsan Hakları: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara 2019, s. 18.

¹⁷ İoanna **KUÇURADİ**, a.g.e., s.72-75.

¹⁸ Mustafa **ERDOĞAN**, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Ankara 2019, s. 106-121.

sahiptir. (ii) Dolayısıyla, insan hakları toplumsal aidiyeti, kültürel kimliği, sosyal kökeni, ırkı, dili, dini, sınıfı ne olursa olsun, bütün insanların sahip olduğu haklardır. (iii) İnsan hakları kültürel – göreceli gerekçelerle tanımazlık edilemez. Esasen, kültürel farklılıkların ifade edilmesi ve korunması da en başta insan haklarının tanınmasına bağlıdır.¹⁹

İnsan Hakları Doğuştandır. İnsan hakları, insanların doğuştan sahip oldukları, insan kişiliğinden ayrılamaz haklardır. Bu nedenle, insan hakları, varlığı hukukun tanımına bağlı olan veya sonradan kazanılan haklardan tamamen farklıdır. Bunlar insan olarak var oluşumuzun ve insan kişiliğimizin ayrılmaz bir parçasıdır; onun için insan haklarının kategorik olarak reddi insanın -insani ve insanca varoluşunun- inkâr edilmesidir.²⁰

İnsan Hakları Mutlaktır. İnsan haklarının mutlak olması şu anlama gelir: (i) insan haklarının varlığı herhangi bir kayda veya şarta bağlanamaz; hiçbir düşünce veya mülahazayla varlıkları inkâr edilemez, geçersiz kılınmaz. (ii) İnsan haklarının varlığı özellikle de topluma karşı ödevlerin yerine getirilmesine bağlı değildir. (iii) İnsan haklarının kapsamı daraltılamaz, pazarlık konusu yapılamaz. İstisnasız bütün insan haklarına saygı gösterilmelidir. (iv) Bir insan hakkının kullanımı, ancak başka bir insan hakkına tecavüz teşkil etmesi halinde veya bizzat insan haklarının varlık şartlarını ortadan kaldıran ortamın giderilmesi amacıyla kısıtlanabilir.²¹

İnsan Hakları Vazgeçilmezdir. Kişiler insan haklarını sözleşmeyle başkalarına devredemeyecekleri gibi, bunlardan feragat de edemezler. Çünkü insan hakları doğrudan doğruya bizim insan kişiliğimize bağlıdır. İnsan haklarının vazgeçilmezliği sadece teorik bir ilke değildir; aynı zamanda anayasal-demokratik devletlerin resmileştirmekten kaçınamayacakları bir gereğin de ifadesidir.²²

İnsan Hakları Bireyseldir. İnsan haklarının öznesi hiç şüphe yok ki insan toplulukları değil, yalnızca birey olarak insanlardır. İnsan haklarının öznesinin bireyler olması demek, bu haklara sahip olmanın belli bir topluma veya kolektiviteye

---

¹⁹ Başbakanlık, İnsan Hakları: Temel Bilgiler, Koruma Mekanizmaları, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Ankara 2006, s.20.

²⁰ Başbakanlık, a.g.e., s.20.

²¹ Başbakanlık, a.g.e., s.20.

²² Başbakanlık, a.g.e., s.21.

mensubiyet şartına bağılı olmaması da demektir. İnsan hakları birey haklarıdır. Çünkü topluluk, cemaat, grup, sınıf ve toplum gibi kolektiviteler, varlıkları bireylerden bağımsız olan asli gerçeklikler olmayıp, birey-insanlardan ve onların arasındaki etkileşimlerden oluşan ilişki ağlarıdır. Dolayısıyla, kolektivitelerin hakları, bireysel insan haklarına göre ikinci konumdadır. Esasen, insan hakları bir yanıyla bu gibi kolektiviteler karşısında korunması gereken haklardır. Kaldı ki, sadece bireyler seçebilir, tercihte bulunabilir. Çünkü seçmek bir seçeneği diğerlerinden ayırt etmeyi gerektiren nedenleri düşünebilme yeteneğinin varlığını gerektirir, bu ise sadece bireylerde var olan bir yetenektir. Bununla beraber, çağdaş anayasalarda ve insan hakları belgelerinde, öznesi kolektif varlıklar olan kimi haklara yer verilmiştir. Dolayısıyla, insan haklarının özelliklerini tam olarak taşımaları da hukuken tanındıkları ölçüde bu haklara riayet edilmesi gerekmektedir. Ancak, bu hakların uygulamada insan hakları fikri doğrultusunda yorumlanması, ihmale gelmez bir zorunluluktur.²³

İnsan Hakları Özgürlüktür. İnsan haklarının çoğu özgürlüğün açımlarıdır. Özgürlük, en genel anlamıyla, hayatı hangi değer ve ideallere göre yaşayacaklarına, keyfi bir dış müdahale olmadan bireylerin kendilerinin karar verebilmelerini ve o yolda harekete edebilmelerini ifade eder. Özgürlük, hemen hemen her durumda, insanların izleyecekleri amaçlar ve kullanacakları araçlar konusunda istedikleri tercihi yapabilmeleri demektir. Burada “keyfi” müdahale ile kast edilen, insan eseri olup da haklı bir nedene dayanmayan müdahaledir. Dolayısıyla insan eseri olmayan, yani insan doğasından veya fiziki doğadan kaynaklanan engeller, buradaki anlamında özgürlüğün yokluğunu ifade etmez. Bireyin iç dünyasından kaynaklanan engeller de böyledir. Ayrıca, sosyal ve siyasi düzenlemeler de değiştirilebilir oldukları ölçüde “insan eseri” sayılırlar.²⁴

İnsan Hakları Temel Niteliktedir. Bu önermenin ilk anlamı insan haklarının mutlaklığını teyit etmektedir. İnsan hakları temel haklardır; çünkü varlıkları egemenin iradesine bağılı değildir. Daha özel olarak, insan haklarının “temel” olmasından kastedilen, onların anayasal düzenin temelini oluşturdukları veya daha doğrusu oluşturmaları gerektiğidir. İnsan haklarının anayasal düzenin temelini oluşturmaları,

---

²³ Başbakanlık, a.g.e., s.21.

²⁴ Başbakanlık, a.g.e., s.22.

onların hem kamu politikalarına yön gösterecekleri hem de bunlara aykırı hiçbir yasal ve idari tasarrufta bulunulamayacağı anlamına gelir.²⁵

İnsan Hakları Devlete Karşıdır. Bunun açık anlamı insan hakları iddialarının muhatabının prensip olarak devlet olduğudur. İnsan hakları politiktir ve esas hedefi de kişileri devlet baskısından korumaktır.²⁶

İnsan hakları tüm bu özellikleri ile bir ahtapot benzenebilir. Ahtapot sekiz ayaklı²⁷ bir çeşit mürekkep balığıdır.²⁸ Nitekim Yunanca sekiz ve ayak kelimesinin birleşiminden oluşan²⁹ ahtapot, sert veya yumuşak zemin üzerinde yavaşça hareket eden ve genellikle mücadele ettiği şeyi kendi bünyesine alarak yok eden bir canlı türüdür. Özellikle ayrımcılık gibi şiddet gibi mücadele edilmesi gereken olgulara karşı, bir hukuk devletinde, insan hakları ahtapot gibi davranmalıdır. Elbette bu durumu açıklamak için bir metafordan yardım almak kadar fantastik bir alanda bulunmuyoruz. Çünkü hukuk devletlerinde var olan anayasalar yani pozitif hukuk metinleri çok kez insan haklarına göndermeler yapmaktadır. Bu bağlamda 1982 Anayasası da Cumhuriyetin temel nitelikleri başlıklı 2'nci maddesinde, insan haklarına dayanan devlet ibaresini kullanmıştır. Bu pozitif düzenleme, hiç kuşku yok ki, önemli bir güvencedir. Her ne kadar, insan haklarına dayanan kavramı, 1961 Anayasasında insan haklarına saygılı olarak belirtilmiş ve bu iki kavram (*insan haklarına saygılı devlet / insan haklarına dayanan devlet*) arasındaki anlam farkı üzerinde durulmuş³⁰ olsa da her iki yaklaşımda da insan haklarına dair bir temel değer alma ve koruma perspektifi mevcuttur.

---

²⁵ Başbakanlık, a.g.e., s.22.

²⁶ Başbakanlık, a.g.e., s.22.

²⁷ Sözlük, Ankara 1977, s.10; Şevket **RADO**, Büyük Türk Sözlüğü, s.28.

²⁸ Türkiye Bilimler Akademisi, Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı C.3, Aralık 2016, s.534.

²⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahtapot>, E.T. 08.10.2021

³⁰ Mümtaz **SOSYAL**, İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği, Anayasa Yargısı, C.3, 1986, s. 39-49; Bülent **TANÖR** – Necmi **YÜZBAŞIOĞLU**, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, 2020, s.88-89; Şeref **İBA**, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2018, s.97; Yavuz **ATAR**, Türk Anayasa Hukuku, 2021, s.103-104; Kemal **GÖZLER**, Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa 2021, s.198; Ergun **ÖZBUDUN**, Türk Anayasa Hukuku, Ankara 2021, s.107-108; Ahmet **MUMCU** – Elif **KÜZECİ**, İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri, Ankara 2019, s.224-225; A. Şeref **GÖZÜBÜYÜK**, Anayasa Hukuku, Ankara 2013, s.170; Yavuz **SABUNCU**, Anayasaya Giriş, Ankara 2005, s.18; Murat **YANIK**, “1982 Anayasası'nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslar arası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XII, Y.2008, S.1, s.1133-1161.

İnsan haklarını korumak ise, bünyesinde öncelikle bir sorunu barındırmaktadır. Bu sorunu cevapladıktan sonra koruma mekanizması daha net anlaşılmaktadır. Sorun şudur, insan hakları ihlallerinde fail genellikle devlettir. Ancak koruma mekanizması görevi de genellikle devlete yüklenmiştir. 1982 Anayasasının devletin temel amaç ve görevleri başlıklı 5'inci maddesinde de bu husus belirtilmiştir. O halde, soruna tekrar dönecek olursak, bir devlet pratik olarak hem insan hakkı ihlali gerçekleştiriyor hem de pratikte ve teoride bu ihlalleri önlemek istiyor. Burada devlet dediğimiz kurum esasında bünyesinde barındırdığı güçlerle (yasama, yürütme ve yargı) somutlaşmakta ve gündelik hayatta görünür olmaktadır. Aynı gündelik hayatta, bazı insan hakkı ihlali niteliğindeki fiillerde ise devlet asıl fail olmamakla birlikte, yarattığı ortam neticesinde, özellikle zihinsel olarak, ihlallerin oluşmasına sebep olmaktadır.

Sonuç olarak insan hakları korunmaya ve geliştirilmeye muhtaç değerler bütündür. Bu bakımdan devletler için bir tercih meselesi değil, esasında hukuki bir yükümlülüktür.

1.2. Eşitlik

Eşitlik, “iki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik” ya da “kanunlar yönünden insanlar arasında ayırım bulunmaması durumu”³¹ olarak tarif edilmektedir. Ancak bu açıklama kavramın esasen hangi bilim dalına ait olduğunu ortaya koymamaktadır.

Eşitlik kavramını öncelikle ekonomik eşitsizlik üzerinden örnekleyerek anlamaya çalışalım. Eşitlik, temel olarak, iktisat biliminin ekonomik verilerle yaklaştığı bir kavramdır. Bu anlamda eşitlik, insanlar arasındaki gelir dağılımında var olan farklılıkların giderilmesi amacını gütmektedir. Gelir durumundaki farklılıklar ise küresel sistemde yer bulan adaletsiz şekildeki dağılımın sonucudur. Bu dağıtım sadece piyasaların serbestliği kavramı ile açıklanamamaktadır. Nitekim piyasaların düzenlenmesi siyasi bir iradenin sonucunda gerçekleşmektedir. Ekonomik düzen ile siyasi iktidar bu açıdan birbirini ile ilişkilidir. Eşitliğin bu ilişkideki fonksiyonu adaletin sağlanmasına katkı sunmaktır.

---

³¹ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 03.12.2021.

İnsanlık tarihi boyunca evrimleşerek gelişen ekonomik düzen günümüz modern kapitalizmde yükselişinin zirvesini yaşamış ve bu zirve “büyüme ya da gelişme” olarak kavramsallaşmış, ancak beraberinde adaletli ekonomik bir paylaşım düzenini oluşturamamıştır.

Yukarıda eşitsizliğin iktisadi yanının siyasal süreçlerle ilişkisini söylemiştik. Bu konuda Joseph E. Stiglitz, “*Eşitsizliğin Bedeli*” kitabında Amerika’da yaşanan eşitsizliğin önemli bir kısmının “devletin yaptıkları yanında yapmadıkları”³²olarak da ileri sürmüştür.

Eşitsizlik %1’lik kesim ile toplumun diğer kesimleri arasındaki bölüşümün sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Başat olan %1’lik kesim, kendi çıkarlarının herkesin çıkarı³³ olduğu konusunda toplumu ikna etmektedir. Bu durum “var olandan daha az eşitsizlik yaşandığı algısını” ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan içinde bulunulan küresel sistem, bugün yoksul olanların yarın zengin olacağı bir sistem değildir. Nitekim eğitim sistemi üzerinden bakıldığında da bu durum daha net ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Amerika’da iyi bir eğitime erişim, giderek artan bir şekilde, ebeveynlerin gelir ve eğitim durumlarına dayanmaktadır. Bu sorun iki yönlü olarak gelişmektedir: ilk olarak, eyaletler eğitime olan desteği azaltmaktadır. İkinci olarak da iyi üniversitelere girmenin en iyi liselere, ortaokullara hatta anaokullarına gitmiş olmayı gerektirmesindedir.³⁴ İngiltere’de de durum farklı değildir. Yapılan bir araştırmaya göre³⁵ avantajlı ana babalara sahip çocukların, kendilerini de avantajlı bir durumda bulmaları çok yüksektir. Babaları gelir dağılımının en tepedeki ilk çeyreğinde yer alan erkek çocukların yaklaşık %80’i gelir dağılımının en tepesinin yarısında kendilerini bulurlar. Babaları en yoksul çeyrekte yer alan erkek çocukların, gelir dağılımının en tepesinin yarısında kendilerini bulma şansı çok daha düşüktür. Bu sonuç kız çocukları için de belirgin bir farklılık göstermemektedir.

Ancak insanlar arasında var olan ayrımlar sadece gelir üzerinden okunamaz. Gelir durumu farklı kişiler arasında yaşanan ayırım, dünya üzerinde yaşanan

---

³² Joseph E. **STİGLİTZ**, *Eşitsizliğin Bedeli - Bugünün Bölünmüş Toplumunu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor*, İstanbul 2021, s.79.

³³ Joseph E. **STİGLİTZ**, a.g.e., s.288.

³⁴ Joseph E. **STİGLİTZ**, a.g.e., s. 136.

³⁵ Alex **CALLİNİCOS**, *Eşitlik*, Ankara 2014, s.15.

ayrımcılığın sadece bir boyutunu anlatmaktadır. Bu açıdan, eşitliğe ekonomik verilerin dışında hukuksal ve felsefi açıdan bakmak konumuz açısından önemli ve işlevsel görünmektedir. Hukuksal eşitlik anlayışı alt kısımda ele alınacaktır. Bu nedenle öncelikle önemli filozofların eşitlik yaklaşımlarını ele almakla başlayalım:

Aşağıda önemli filozofların eşitlik yaklaşımları ele alınmaktadır.

1.2.1. Aristoteles

Felsefi olarak eşitlik kavramı pek çok düşünür tarafından doğrudan ya da dolaylı bir biçimde ele alınmıştır. İlkçağ filozoflarından Platon'un öğrencisi Aristoteles (M.Ö. 384) bunlardan biridir. 17 yaşında Platon'un yanına gelerek 20 yıl Atina'da kalan Aristoteles, aslında Atinalı değildir. Atinalı olmaması dolayısıyla mülkiyet hakkına sahip olmayışı düşüncelerinin gelişiminde önemli bir noktadır. Atinalı olmaması ve Atinalıların düşmanı Makedonların lideri Büyük İskender'e hocalık yapması, bu şehri bir süre sonra terk etmesine sebep olmuştur. Tıpkı Sokrates gibi idamı istenen Aristoteles'in "Atinalıların felsefeye karşı ikinci bir cinayet işlenmesine engel olmak" düşüncesi onun felsefeye ve bilime olan bağlılığı ve saygısından ileri gelmektedir. Aristoteles'in bilimsel ve felsefi denemeleri çeşitli disiplinlerle (mantık, biyoloji, zooloji, psikoloji, politika ve etik) birlikte geniş bir külliyat niteliğini taşır. Aristoteles'e göre bilim, gerçeği ele alır ve onun felsefesi gerçeği keşfetmektedir.

Aristoteles, eşitlik kavramını doğrudan ele almaz. Özellikle babası Nikomakhos ile aynı adı taşıyan oğluna ithaf ettiği "*Nikomakhos'a Etik*" adlı eserinin beşinci kitabında adalet kavramını açıklarken çoğu kez eşitliğe atıf yapmaktadır. Ancak Aristoteles'e göre eşitlik yalnızca adalet ile ilişkili bir kavram değildir. Eşitlik, dostluk ile alakalı olduğu gibi örneğin cömertlik ile de alakalıdır. Aristoteles'e göre, tüm dostluklarda eşitlik olması dostluğun devamını sağlar. Öyle ki, "*sevme söz konusu olduğu zaman seven kimse çok sevmesine rağmen aynı karşılığı bulamadığında mutsuz olur*".³⁶ Fakat özet olarak, Aristoteles'e göre eşitliğin "orta olma hali" olduğunu söyleyebiliriz. Öyle ki, orta olma hali, bireyin mutluluğunun da sebebidir.³⁷ Başlangıçta her şeyin bir amacı olduğunu ve bu amacın aslında iyiye ulaşmak olduğu ele alındığında tercih etmemiz gereken yol orta yoldur. Fazla ya da eksik olandan uzak durarak orta

³⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, İstanbul 2020, s.193.

³⁷ Aristoteles, a.g.e.,s.23.

olanı seçmek aynı zamanda bize aklın emrettiği bir durumdur.³⁸ Sonuç olarak Aristoteles, her durumda orta olmayı salık vermektedir.

Bugün dahi bir eşitlik ölçütü olarak kullandığımız aynı durumda olanlara aynılık, farklı durumda olanlara farklılık anlayışı Aristoteles'e dayanmaktadır. Ona göre;

*“Eşit olan kişiler eşit olmayan haklara ya da eşit olmayanlar eşit haklara sahiplerse burada tartışma çıkar ve suçlama olur.”*³⁹

Aristoteles'in eşitliği adalet kavramı üzerinden ele aldığımızı söylemiştik. Başlangıçta adaleti yasaya uygunluk olarak ifade etmektedir. “Yasalara uygun davranmayan, eşitliği dikkate almayan ya da kendi çıkarlarını düşünen insanlar adaletsiz olarak nitelendirilirler. Bu durumda yasaya uyan, eşitliği dikkate alan insanlar da adaletlidirler. O halde adalet yasaya uyan ve eşitliği düşünende, adaletsizlik ise yasaya uymayan ve eşitliği düşünmeyende görülmektedir.⁴⁰” Ancak yasanın da adaleti sağlama noktasında bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir.

Daha sonra adaleti, dağıtıcı ve düzeltici olarak ikiye ayırmaktadır. Aristoteles, dağıtıcı adaleti soyut matematik bir formülle ifade eder. Söz konusu iki kişi A ve B olsun. Dağıtılacak şeyi ise C ve D olarak ifade edelim. Şimdi, dağıtımın adil veya hakkaniyetli veya eşit olması demek A'nın B'ye oranının C'nin D'ye oranı gibi olması olacaktır. Dağıtımdan önce $A:B=C:D$ ve $A:C=B:D$ ise dağıtımdan sonra $A+C:B+D=A+B$ olacaktır. Yani dağıtımdan sonra C, A'ya ve D, B'ye verildiğinde tarafların göreceli durumu değişmeyecek ve böylece hakkaniyet olarak adalet yerine getirilmiş olacaktır.⁴¹ Bu durum *geometrik ortalama* olarak adlandırılmaktadır. Aristoteles, düzeltici adaleti de soyut matematik bir formülle ifade eder. Burada da A ve B taraflar olsun ve taraflardan birinin kazancı, diğerinin kaybı olan şeyi C olarak adlandıralım. $A=B$ olduğu için bu düzeltmede sonuçta ortaya çıkan şey şu olacaktır: $A+C-C=B-C+C$. Yani düzeltme sonucunda A'nın kazancı olan C ondan alınacak ve B'nin kaybı olan bu aynı C kendisine iade edilecektir. Sonuçta A ile B söz konusu

---

³⁸ Aristoteles, a.g.e., s.129.

³⁹ Aristoteles, a.g.e., s.110.

⁴⁰ Aristoteles, a.g.e., s.106.

⁴¹ Ahmet ARSLAN, İlk Çağ Felsefe Tarihi, İstanbul 2006, s. 266.

alışverişten önce sahip oldukları eşitlik konumunda olacaklardır.⁴² Bu durum da *aritmetik ortalama* olarak adlandırılmaktadır. Burada eşitlik teknik olarak ifade edilmiştir. Aristo için eşitlik bir “orantı” halidir. Orantı da orta değildir ve eşit kelimesi de ortaya dayanmaktadır. Aristoteles’in matematiksel olarak ifade ettiği eşitliğin bir diğer görünümü de *sayısal eşitlik* ve *değer bakımından eşitlik*⁴³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ve iki ile iki ve üç arasındaki fark sayısal olarak aynıdır. Ancak dört ve iki ile iki ve bir arasındaki fark sayısal olarak eşit olmamasına karşılık oransal olarak eşittir.

Aristoteles’in eşitlik anlayışını özetleyen başka bir konu da “*yönetim*” anlayışıdır. Aristoteles’e göre, aile reisi – köle, karı – koca ve baba – oğul arasındaki ilişki bir yönetim ilişkisidir ve özgür insanın köleden, erkeğin kadından, babanın da oğuldan üstünlüğü doğaldır. Aristoteles daha ileri giderek bu yönetim ilişkisinin bir gereği olarak düşünme yetisini ileri sürmektedir.⁴⁴ O’na göre, düşünme yeteneği kadında biraz vardır ama kullanamaz, kölede hiç yoktur. Çocukta ise henüz gelişmemiş durumdadır. Bu nedenle de bu kişilerin kendilerini yönetenlerle eşit olmalarını beklemek yanlıştır.

Eşitlik ve yönetim konusunda, mutlak (orantısal) eşitliğin olduğu anayasaları hatalı ya da sapmış olarak niteleyen Aristoteles, yönetim biçimi olarak demokraside eşitlik var olursa bunun Anayasada güvence altına alınmasını savunmaktadır.⁴⁵

1.2.2. J. J. Rousseau

Her şeyden önce, eşitlik kavramını eşitsizlik üzerinden okuyan J.J. Rousseau ise formel eğitim görmemiş, az eğitilmiş ancak kendini yetiştirmiş bir filozoftur. Bu özelliği sayesinde eşitsizliği yüzeysel bir biçimde ele almamış, tarihsel bağlamından koparmamıştır. Çünkü kültür edinmek adına Paris’in entelektüel merkezlerine girip çıkması hem zengin olanlarla arasına mesafe koymasına hem de toplumdaki bu farklılığı derinleşerek incelemesine imkân sağlamıştır. Bu konudaki temel eseri “*İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*” 1753 yılında Dijon Akademisi’nin açtığı bir program sayesinde hazırlanmıştır. Bu eser, insanlar arasındaki eşitsizliğin doğal bir olgu

⁴² Ahmet ARSLAN, a.g.e., s.268.

⁴³ Aristoteles, Politika, İstanbul 2020, s.159.

⁴⁴ Aristoteles, a.g.e., s.46.

⁴⁵ Aristoteles, a.g.e., s.133.

olup olmadığını incelemektedir. Kitabın geneline yayılan insanın doğa hali⁴⁶ (state of nature / état de nature) tanımında eserin hazırlanması sırasında Saint Germaine ormanlarına yaptığı gezinin ve orada geçirdiği sürenin de etkisi muhtemeldir. “Uygarlıktaki her yeni ilerleme, aynı zamanda eşitsizlik yolunda yeni bir ilerlemedir⁴⁷” tezi Rousseau’nun fikirleri için en genel açıklamadır diyebiliriz. O’na göre doğa halinde insanlar arasında bir eşitlik hakimken, insanlar eşit olmadıkları bir düzen yaratmıştır.

Doğa hali insanın toplumsallaşmasıyla sona ermektedir. Ancak bu süreç belli evrelerden geçmeyi gerektirmektedir. Rousseau’ya göre, insanın doğa halinden çıkıp “ikinci doğa / doğa ötesi” durumunda bulunduğu dört evre bulunmaktadır.

1.Evre: İlkel doğa durumunun sona ermesine, sel baskınları, patlayan volkanlar, büyük zelzeleler gibi doğal afetler neden olur. Değişen doğa koşulları karşısında, doğal insan, kendi başına gereksinimlerini karşılayamayacak bir konum içine girip hemcinslerine muhtaç haline gelir. Böylece, insanlar ilk kez olarak bir araya gelirler. Çoğu kez gereksinimler karşılanıncaya kadar geçerli olan özgür birleşmeler ya da anarşik sürüler oluştururlar. Bu ilk birleşmeler süreklilik göstermez; ama ortaklaşa eylemde bulunan ve bu amaçla konuşmayı bir gizilgüç olmaktan çıkarıp etkin hale getiren insanlar, gitgide birbirlerine daha fazla alışırlar.⁴⁸ Bir diğer deyişle, insanlar ilk evrede su baskını, deprem gibi fiziksel bir dışsal etki nedeniyle birbirlerine yakınlaşmaya başlarlar ve aynı nedenle ilk doğa durumundan çıkarlar.⁴⁹

2.Evre: Bu yakınlaşmaların sonucunda, Rousseau’nun “ilk devrim” dediği teknik bir gelişme gerçekleşir. Barınakların inşa edilmesiyle aileler, ailelerin inşa edilmesiyle daha büyük topluluklar oluşur. Toprak mülkiyetinin henüz belirmediği, gereksinimlerin temelde toplayıcılık ya da avcılık faaliyetleri

---

⁴⁶ Doğa hali kavramı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıl filozofları tarafından, sivil toplum anlayışının karşıtı olan bir kavram olarak görülmüş ve insanın devlet ya da siyasi bir düzen olmadığı zaman durumun ne olabileceğini, söz konusu doğa halinin uygarlık tarafından ne ölçüde değiştirildiği ya da bozulduğunu açıklama sürecinde, bir ölçüt ya da temel olarak alınmıştır. (Bkz. Ahmet **CEVİZCİ**, Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul 1999, s.252.)

⁴⁷ J.J. **ROUSSEAU**, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, İstanbul 2020, s.53.

⁴⁸ Mehmet Ali **AĞAOĞULLARI**, Sokrates’ten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler, İstanbul 2016, s.577.

⁴⁹ Fahri **BAKIRCI**, “Hobbes’ta Sözleşmenin Kökeni Akıl Mıdır?” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.63, S.3, 2008, s.6.

sayesinde karşılandığı bu dönemde, kadın ile erkek arasında ilk farklılaşma ortaya çıkar. Fakat daha önemlisi, **eşitsizliğin ilk biçimi**, gündeme gelir. Bunun ardından da, bütün kötülükleri çağrıştıracak olan kibir, hor görme ya da kıskançlık gibi tutkular ve duygular sökün eder. Bununla birlikte, Rousseau'nun "dünyanın gerçek gençlik dönemi" diye adlandırdığı bu evre, belli erdemlerin oluşması nedeniyle insanlığın en mutlu çağı olmuştur.⁵⁰

3.Evre: Rousseau'nun "uğursuz bir rastlantı" sonucunda gerçekleşmiş olduğunu belirttiği "büyük devrim"le, yani madencilik ile tarımın bulunmasıyla bu dönem başlar. Bundan sonra da artık her şey kötüye gider: Toplumsal iş bölümünün belirlenmesi nedeniyle üretim hem nicel hem nitel düzeyde çeşitlenir ve birçok yapay gereksinimin ortaya çıkmasıyla da birlikte insanlar birbirlerine daha bağımlı hale gelirler. Ayrıca toplumsal iş bölümü, doğal eşitsizliklerin önemli bir rol oynamasına, yani daha güçlü, daha zeki ve daha becerikli olanların daha çok üretip daha çok kazanmalarına neden olur. Artık ekonomik eşitsizliğin ve **özel mülkiyetin** ortaya çıkmasının nesnel koşulları hazırdır. Böylece her yerde çitler yükselir ve mülkiyetle birlikte "rekabet, çıkar çatışmaları, başkalarından üstün olma tutkusu, kişisel çıkarları başkalarının zararına sağlamaya yönelik gizli arzu" gibi çeşitlik kötülükler sıralanır.⁵¹

4.Evre: Bu aşamaya ulaşan "ikinci doğa durumu"nda, insanlar, mülk sahibi olanlar (zenginler) ile olmayanlar (yoksullar) şeklinde iki sınıfa bölünmüşlerdir. Aralarında sürekli bir savaş vardır. Rousseau'nun deyişiyle insanlar, "insan etini bir kez daha tadınca başka bütün yiyecekleri hırçınlıkla geri çeviren, sadece insan yutmak isteyen aç kurtlar gibidirler." İnsanların homo hominilupus'a dönüştüğü bu genel savaş ortamı, Hobbes'tan farklı olarak ilkel doğa durumunun değil, fakat toplumsal ilişkilerin oluştuğu, özel mülkiyetin belirdiği, ekonomik eşitsizliklerin ve hiyerarşilerin kurulduğu bir toplumsallaşma durumunun ürünüdür. İşte bu ortam, "insanlar artık geriye dönemediği" için, toplum durumunun, daha doğrusu siyasal (uygar) toplum durumunun kurulmasını zorunlu kılar. Kısacası, yozlaşmış, doğallıklarını

⁵⁰ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, a.g.e., s.577.

⁵¹ Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, a.g.e., s.578.

yitirmiş insanların birbirleriyle ölümüne savaşı nedeniyle “ikinci doğa durumu” sona erer.⁵²

Eşitsizliği tarihsel bağlamında ele aldığımızı söylediğimiz filozof, insanlar arasındaki eşitsizliğin kaynağı bakımından insanın kendini ele alarak başlamıştır. Bu bağlamda insan ve hayvan arasında bir fark görmez. O’na göre hem hayvanlar hem de insanlar bugünkü durumlarına gelmeden önce doğa halinde eşittirler.

Rousseau’nun düşünce sistematüğinde, kaynaklarının ne olduğunun sorulamayacağı ve aralarında bir bağ olup olmadığının incelenemeyeceğı iki tür eşitsizlik bulunmaktadır.

“Biri doğa tarafından meydana getirildiğı ve yaş, sağlık, bedendeki güçler ve zekâ ya da ruh nitelikleri arasındaki farklardan oluştuğı için buna doğal ya da fiziksel eşitsizlik diyorum. Öteki bir çeşit uzlaşmaya dayandığı ve insanların onaması ile kurulmuş ya da hiç değilse onlarca kabul edilmiş olduğu için buna manevi veya politik eşitsizlik adı verilebilir.”⁵³

Politik eşitsizlikler, insanın doğasında bulunmamaktadır. Doğal eşitsizlik durumu politik eşitsizliğe dönüşmüştür. Yukarıda saydığımız dört evrede gerçekleşen bu süreç, evrimsel bir yöntemle gelişmiştir.

Rousseau, eşitsizliğin kaynağına ulaşmak için doğa haline gitmek gerekliliğinin farkındadır. Doğa hali, doğal bir hukuk çerçevesinde, insanların modern öncesi dönemde aralarındaki ilişkileri açıklamaktadır.⁵⁴ Fakat Rousseau kendinden önceki filozofların yöntemini kullanmayacak yani vahşi insanı açıklarken uygar insanın gözünden konuya eğilmeyecektir. Vahşi insan ve uygar insan arasındaki farkı keskin çizmekte ve iki insan türünden vahşi olanı daha üstün görmektedir. Uygar insan ile vahşi insan arasında sahip oldukları makineler üzerinden değerlendirdiğinde vahşi insanın sahip olduğu tek makinenin kendi vücudu olduğunu saptar: “O, (vahşi insan), bir baltaya sahip olsaydı, bileğı, o kadar sağlam dalları kırıp koparabilir miydi? Bir

⁵² Mehmet Ali AĞAOĞULLARI, a.g.e., s.578.

⁵³ J.J. ROUSSEAU, a.g.e., s.87.

⁵⁴ Sefa BAYGÜL, “Rousseau’da Modern Devlet Kuramının Kökenine, Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi ve Genel İrade Bağlamında Kısa Bir Bakış”, Uluslar arası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, S.5, 2021, s.341.

sapanı olsaydı, bu kadar hızla eliyle taş atabilir miydi? Bir merdivene sahip olsaydı, ağaca o kadar kolay tırmanabilir miydi? Bir atı olsaydı, yarışta bu kadar hızlı olabilir miydi?”⁵⁵ Böylece Rousseau, vahşi insanı kendi koşullarında ele aldığını ortaya koymaktadır.

1.2.3. Alexis de Tocqueville

Tarihin ilk dönemlerinden modern devletin doğuşuna doğru, eşitlik konusunu ele alan filozoflar sıralamasında son sırayı Alexis de Tocqueville'e bırakacağız. Tocqueville, bir Fransız'dır ve 1789 Fransız Devrimi'nin muhteşemliğini dünyaya anlatabilmek için çıktığı yolda 1831 yılında Amerika'ya seyahat eden bir milliyetçidir. Milliyetçidir çünkü Fransa toplumunda köleliğin kaldırılması tartışmalarında, evrensel bir eşitlik fikrinden ziyade köleliğin Fransa'nın milletler ailesinde geri kalmasına neden olabilecek bir engel olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁶ Amerika seyahati esnasında gördükleri, aristokrat kişiliğini dayanak yaparak yaptığı incelemeler neticesinde, birçok esere dönüşmüştür. *Amerika'da Demokrasi* isimli eseri bunlar arasında en önemlilerindedir. Eşitlik düşüncesi bu kitapta geniş bir başlık altında incelenmektedir. Özet olarak eşitsizliğin iki tarafı olduğunu söyleyen düşünürü göre, “*bir tarafa tiranlık, gurur, şiddet ve küçümse; hemcinsi olan diğer tarafa ise sefillik*” düşmektedir.⁵⁷

Tocqueville eşitliği anlatırken yardımcı kavram olarak özgürlükten yararlanır. Hem Fransız toplumunda hem de Amerikan toplumundaki gözlemlerine göre, çağdaşları tarafından özgürlük ile eşitlik birbirine tercih edilen iki kavramdır. Tocqueville'e göre bu tercih doğaldır. Çünkü

“Demokratik toplumlar her zaman eşitliği severler; ancak bazı dönemler vardır ki, eşitliğe duydukları tutkuyu bir çılgınlığa dönüştürürler. Uzun zaman tehdit altında kalan eski toplumsal hiyerarşi son bir iç kavgadan sonra nihayet yok olduğunda ve yurttaşları ayıran duvarlar sonunda yıkıldığında bu çılgınlık hali yaşanır. O zaman

---

⁵⁵ J.J. ROUSSEAU, a.g.e., s.95.

⁵⁶ Lütfi SUNAR, Alexis de Tocqueville – Modern Çağın Çelişkileri Karşısında Bir Düşünür, s.149.

⁵⁷ Alexis de TOCQUEVILLE, “*The European revolution & correspondence with Gobineau*”, 1959, New York, <https://rudd-o.com/downloads/the-european-revolution-and-correspondence-between-alexis-de-tocqueville-and-arthur-de-gobineau-in-english-pdf>, E.T.10.11.2021.

insanlar zafere koşar gibi eşitliğe koşarlar ve kendilerinden çalınmak istenen kıymetli bir mülk gibi ona sarılırlar."⁵⁸

Tocqueville birçok alanda eşitlik fikrine sıkıca bağlıdır. Devletler arasında yaşanan savaflara karşı dahi evrensel eşitlik fikrini savunur. O'na göre, eşitlik ilkesi yalnızca bir ülkede değil aynı anda onun çevresindeki birçok ülkede gelişirse, bu farklı ülkelerde yaşayan insanlar birbirlerine benzer duruma gelerek çıkarlarını birleştirirler.

Kadın-erkek eşitliği konusunda ise Amerika toplumu ile Fransa (genel olarak Avrupa) toplumunu ayırmaktadır.⁵⁹ O'na göre, Avrupa toplumunda kadın ve erkeğe aynı işlev atfediliyor, onlara aynı görevler yükleniyor ve aynı haklar veriliyor. Böylelikle kadın ve erkek birbirine karıştırılıyor ve doğanın eseri olan bu iki cinsiyet diğeri ile özdeşleştirildiğinde, zayıf erkek ve iffetsiz kadın gibi bir yozlaşma gerçekleşir. Oysa Amerika toplumunda, mademki doğa kadın ile erkeği fiziksel ve ruhsal açıdan farklı yaratmış burada doğanın bir amacı vardır. Birbirinden farklı varlıklara aynı işleri yaptırarak gelişme sağlanamaz.

Kanaatimizce, yukarıda üç prototip olarak verilen düşünürler üzerinden ortaya çıkan tek ortak nokta insanlığın bir aşama izlediğidir. Aristoteles ve Tocqueville eşitliğin hayatın her alanında olmasına yönelik bir görüşü temsil ederken, Rousseau eşitliğin gelişimine odaklanmıştır. Sonuç olarak eşitlik fikrinin felsefi düşüncenin ilgisini çeken temel konulardan biri olduğunu ve çok tartışıldığını görüyoruz.

Konunun tamamlayıcısı olarak hukukta eşitlik konusunu anlayabilmek için aşağıdaki alt başlıkta eşitlik için yapılan sınıflandırmalar ele alınmaktadır.

1.2.4. Felsefede ve Hukukta Eşitlik Türleri

Eşitlik için pek çok tanımlama ve sınıflama yapılmıştır. Örneğin, eşitlik için "*popüler ama aynı zamanda da gizemli bir politik ideal*⁶⁰" olarak tanım yapan R. Dworkin eşitliği üçe ayırmaktadır: refah eşitliği, kaynak eşitliği ve politik eşitlik. Dworkin'e göre, insanlar başka birtakım şeylerde eşitsiz olmanın sonuçlarına nispetle

⁵⁸ Alexis de **TOCQUEVILLE**, Amerika'da Demokrasi II, (Çev. Özcan Doğan), s.130.

⁵⁹ Alexis de **TOCQUEVILLE**, a.g.e., s.264-265.

⁶⁰ Ronald **DWORKİN**, "What is Equality?", https://cedires.com/wp-content/uploads/2019/12/Dworkin_Ronald_Equality-of-Welfare_1981.pdf, E.T. 07.12.2021

daha eşit durumda olabilirler. Örneğin, eşit gelire sahip insanların hayatlarındaki tatmin olma miktarı kesinlikle farklı olmaktadır. Bu durum hangi tip eşitliğin ön plana çıkarılacağını gündeme getirmektedir. Bunlardan *refah eşitliği* ve *kaynak eşitliği* Aristoteles'ten gelen dağıtıcı adalet görüşünün uzantısıdır. Bu iki tip eşitliği varsayımsal olarak açıklarken zengin bir adamın çocukları arasındaki paylaşım örneğini kullanır. Buna göre; çocuklardan biri kör, diğeri farklı zevkleri olan bir playboy, üçüncüsü pahalı arzuları olan bir politikacı, dördüncüsü mütevazı ihtiyaçları olan bir şair ve beşincisi pahalı malzemelerle çalışan bir heykeltıraştır. Dworkin bu örnekte şu soruyu sormaktadır: Adam vasiyetini nasıl yazmalıdır? Eğer refah eşitliğini amaçlarsa, o zaman çocukları arasındaki farkları dikkate almak zorundadır. Çünkü kişiler arasındaki refah anlayışı farklıdır. Bu ise çocuklarına eşit paylar bırakmamasını gerekli kılmaktadır. Refah tanımına uygun hareket ederek pahalı zevkleri, pahalı arzuları, engelleri göz önünde bulunduracaktır. Ancak kaynakların eşitliğini amaçlarsa, o zaman kabaca çocukların eşit zenginliğe sahip olması gerektiğini varsayacak ve kendi zenginliğini eşit olarak paylaşırma gerekliliğini taşıyacaktır.⁶¹ Dworkin'in kaynakların eşitliği kuramı tercihlere duyarlı, yeteneklere duyarsız bir adalet arayışıdır dolayısıyla kuramın tamamen başarılı olduğu söylenemez.⁶²

Eşitlik için yapılan bir başka ayırım Bryan S. Turner'a aittir. O'na göre eşitlik dörde ayrılmaktadır: varlıksal eşitlik, fırsat eşitliği, şartlarda eşitlik ve sonuç eşitliği. Bunlardan ilki olan varlıksal eşitlik fikri, belirli dinlerde ve ahlaki öğretilerde karşımıza çıkmaktadır. Tipik biçimi, Tanrı önünde insanların eşit olduğu savıdır; örneğin Hristiyanlıkta Tanrının babalık vasfı karşısında bütün insanların eşit olduğu fikri vardır. Bu fikir, laikleşmenin etkisiyle geçerliliğini yitirmiştir. Ancak yine de, Marksizm öğretisinde de bu fikre ait kalıntılar bulmak mümkündür.⁶³ Yazarın katılmadığımız bu görüşü bir eksiklik içermektedir. Çünkü Marksizm'de din kavramı bir üst yapı ürünüdür.

Bu türlerden en yaygın kullanılanı fırsat eşitliği ve şartlarda eşitliktir. Fırsat eşitliği, önemli toplumsal kurumlara girme hakkının herkese tanınması ve evrensel esaslara (özellikle başarı ve yeteneğe) bağlı olması anlamına gelir. Yeteneğe açık

⁶¹ Yıldırım **TORUN**, Ronald Dworkin'in Hukuk ve Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu, Ankara 2008, s.91.

⁶² Ülker **YÜKSELBABA**, Liberal Dağıtıcı Adalet Tartışmaları: Bentham, Mill, Rawls, Dworkin ve Nozick, İstanbul 2016, s. 185.

⁶³ Bryan S. **TURNER**, Eşitlik, Ankara 1997, s. 36.

kariyer fikri, Fransız ve Amerikan Devrimlerinin önemli bir mirasıydı; toplumdaki temel idari ve mesleki konumların, neseplerine ve toplumsal kökenlerine bakılmaksızın, yetenekli kişilerce doldurulması gerektiği sağlanmaktaydı. Fırsat eşitliği tartışması, özellikle, terfinin ve başarının, kurumsal olarak -ailevi ve sınıfsal kökenler dikkate alınmaksızın- zekâya, beceriye ve yeteneğe dayandığı modern eğitim kurumlarının gelişmesi açısından önemliydi. Fırsat eşitliği kavramı, şartlarda eşitlik fikriyle yakından ilişkilidir ve -bir yere kadar- şartlarda eşitlikten ayrı tutulamaz. Fırsat eşitliği, yetenekli olanları ve rekabet ortamında becerilerini kişisel başarısı için kullanmaya hazır olanları ödüllendirir. Ne ki, ailenin sahip olduğu üstünlükleri çocuklarına aktarabildiği yerde, başarı yarışının başlama noktasında eşitlik yoktur; çünkü sözgelisi işçi çocukları, ailelerinden miras kalan eksikliklerle yarışa başlayacaktır. Fırsat eşitliğinin anlamlı bir içeriğe sahip olabilmesi için, şartlarda eşitliğin, yani yarışa katılanların aynı noktadan ve abartısız engellerle yarışa başlamalarının sağlanması zorunludur.⁶⁴

En radikal eşitlik, sonuçlarda eşitlik fikridir. Burada ise amaç, başlama noktasına ve doğal yeteneğe bakmadan, yasamayı ya da diğer siyasal araçları kullanarak sonuçlarda eşitliği sağlamaktır. Bir sonuçlarda eşitlik programı, başlangıçtaki eşitsizlikleri bir netice olarak toplumsal eşitliklere dönüştürmeye çalışacaktır. Kadınlar, çocuklar ya da etnik azınlıklar gibi dezavantajlı ya da ayrıcalıksız gruplar lehine olumlu ayrıcalık yani pozitif ayrımcılık güden toplumsal programlar, sonuç eşitliğini güvenceye alacak, anlamlı bir fırsat eşitliği yaratmak için şartlardaki önemli eşitsizlikleri gidermeyi amaçlarlar.⁶⁵

Hukukta ise eşitlik temelde, maddi ve şekli eşitlik olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu ayrıma geçmeden önce eşitliğin niteliğini belirlemek gerekmektedir. Anayasanın (1982) “Kanun Önünde Eşitlik” düzenlemesi, sistematik yorum gereğince, Genel Hükümler arasında yer aldığından eşitliğin bir hak değil, anayasanın yorumlanmasına yönelik genel bir ilke olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak, örneğin Kanada Haklar ve Özgürlükler Şartı’nın 15’inci maddesinde eşitlik bir hak (*Equality Rights*) olarak nitelendirilmiştir. Maddeye göre eşitlik için dört sınıflandırma⁶⁶ yapılmıştır: hukuk önünde eşitlik (equality before the law), hukuk içinde eşitlik (equality under/in the law),

⁶⁴ Bryan S. TURNER, a.g.e., s.37.

⁶⁵ Bryan S. TURNER, a.g.e., s.37.

⁶⁶ Ulaş KARAN, Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı, İstanbul 2019, s.37.

hukuken eşit korunma (equal protection of the law) ve hukuktan eşit şekilde yararlanma (equal benefit from the law). Bu sınıflandırmanın kısaca şekli eşitlik anlayışının gereği olduğunu belirtebiliriz. Belirtmemiz gerekir ki, şekli eşitlik “eşitlik karinesi” ile ilişkilidir. “Eşitlik karinesi ise, farklı şekilde davranmak için iyi bir neden bulunmadıkça herkese eşit davranılmalıdır önermesi üzerine kuruludur.”⁶⁷

Şekli eşitlik ve maddi eşitlik kavramlarına alt kısımda Anayasa Mahkemesi’nin Yaklaşımı başlığında ayrıca değinileceğinden burada sadece bu tip bir ayrımın hukuken benimsendiğini belirtmekle yetiniyoruz.

Kanaatimizce, eşitlik türleri sadece var olan eşitsizliği ortaya koymaktadır. Bu tiplerden birini savunmak eşitsizliği savunmaktır.

1.3. Ayrımcılık

1.3.1. Genel Olarak

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kanununda, *cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş* temellerine dayalı ayrımcılık yasaklanmıştır.⁶⁸ Bu durum bizi ayrımcılığın tanımına götürmektedir. Latince “discriminare” sözcüğünden türetilen ayrımcılık kelimesi ayırmak, bölmek anlamlarına gelmektedir. Öğretide çeşitli tanımlar mevcuttur. Ancak ayrımcılık, en basit tanımıyla⁶⁹, herhangi bir kamu yararı ya da mantıklı bir gerekçe söz konusu olmaksızın, bir kişiye, benzer durum ve koşullardaki diğer kişilerden farklı ve eşit olmayan bir muamele yapılması anlamına gelir. Yapılan daha etraflı bir tanıma göre ayrımcılık⁷⁰ “bireyin iradesi ile değiştirmesi mümkün olmayan özellikleri (cinsiyet, yaş, ırk, renk vs.) ya da değiştirmesi kendisinden beklenemeyecek, kişisel özgürlükler kapsamında koruma altına alınan özellikleri (felsefi inanç, din, medeni hal, sendikal faaliyet vs.) nedeniyle, benzer bir durumda bu özelliği taşımayan bir diğer kişiye kıyasla hukuken haklı görülemeyecek, olumsuz bir farklı davranışa muhatap tutulmasıdır.” Bir diğer tanıma göre ayrımcılık genel olarak,

⁶⁷ Merih ÖDEN, Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Ankara 2003, s.27.

⁶⁸ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, Md.3/2.

⁶⁹ Sevilay ÇELENK, “Ayrımcılık ve Medya”, Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (Ed.), Televizyon Haberciliğinde Etik, <http://ilefarsiv.com/etik/wp-content/uploads/sevilay-celenk-ayrimcilik-ve-medya.pdf>

⁷⁰ Emin ZEYTİNOĞLU, “Ayrımcılık Yasağına Genel Bir Bakış”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.9, S.18, 2010, s.118.

“haklı bir nedene dayanmayan, hukuksuz ve adil olmayan, uygunsuz (improper) ayrımcı davranışlar” olarak tarif edilmektedir.⁷¹ Başka bir tanım⁷² ise, “isteyerek veya istemeyerek, icrai veya ihmali biçimde, bir hukuk siteminde eşit durumda olduğu düşünülen kişilere, bir hak veya yükümlülükle ilgili olarak aralarında haklı veya nesnel bir neden olmaksızın eşit davranılmaması” biçimindedir. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak ayrımcılık için şunları söyleyebiliriz: kişilere ya da gruplara çeşitli yönlerden gerçekleştirilen haksız ve ön yargılı muameledir.

1.3.2. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununda Ayrımcılık Düzenlemesi

Çalışmamızın merkezinde olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun kuruluşu ve görevleri dikkate alınarak bakılacak olursa, ayrımcılığın tanımından sonra 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu kanununda sayılan temellerin de incelenmesini gerekli görüyoruz. Bunlar “sınırlı sayı” ilkesine tabidir⁷³, örnekleme yoluyla çoğaltılamaz. Bu temeller dışındaki bir nedenle yapılacak bir ayrımcılık, bu Kanun kapsamına girmemektedir. Oysa Anayasada “ve benzeri” sebepler sayılarak ayırım temelleri geniş tutulmuştur. Kanunun bu anlamda bir sınırlı sayım gerçekleştirilmesi, aslında ayrımcılık yaşayan⁷⁴ pek çok dezavantajlı grubu denetim kapsamı dışında bırakmaktadır.

6701 sayılı Kanunda on beş ayrımcılık temeli bulunmaktadır. Bu temellerin neler olduğunu tek tek saymak gerekirse;

Cinsiyet (Sex), bir kişinin biyolojik veya genetik özelliklerini ifade eden kavram, tüm canlılarda erkek ve dişileri ayırt etme olanağı veren bedensel özelliklerin tümü olarak da tanımlanmaktadır.⁷⁵ Bu tanıma göre, cinsiyet biyolojik bir kavramdır ve

⁷¹ Derya **BAYIR**, “Eşitlik, Ayrımcılık, Irkçılık”, Uluslararası Ayrımcılık Konferansı, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, İstanbul 2018, s.73.

⁷² Ulaş **KARAN**, “Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: Hukuksal Çerçeve”, Ayrımcılık, Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul 2012, s.139.

⁷³ Ahmet **TÜRKMEN**, “6701 Sayılı Kanun'da Yer Alan Ayrımcılık Yasağının Sözleşme Hukukuna Etkilerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.149, Ocak 2017, s.142.

⁷⁴ Canan **YILMAZ**, “Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık: Beyaz Yakalı Eşcinseller”, <https://www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1644-0b64a01d.pdf>, E.T. 10.11.2021.

⁷⁵ Umut **GÜNER** - Pelin **KALKAN** - Pelin **ÖZ** - Yasemin **ÖZSOY** - Elif **CEYLAN** - Fırat **SÖYLE**, “Türkiye’de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu”, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2011, s.20.

kadın ile erkek olmak üzere iki cinsi kapsamaktadır. Oysa günümüzde biyolojik cinsiyet bilgisinin ötesine geçilmiş ve toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmaktadır. Nitekim, Dünyadaki işin yüzde 66'sını (kadınlar) yapıyor, gıdanın yüzde 50'sini üretiyor ancak gelirin yüzde 10'unu kazanıyor. Mülklerin ise sadece yüzde 1'i kadınlara ait.⁷⁶ Cinsel yönelim ya da cinsel kimlik ise kanunda bulunmamaktadır.

Irk (Race), kalıtsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğu olarak tanımlanmaktadır.⁷⁷ Günümüzü de kapsayan bir araştırmaya göre otuz iki farklı⁷⁸ ırk bulunmaktadır. Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulamasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacına ya da etkisine yönelik, ırka (...) dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih⁷⁹ olarak tanımlanan ırk ayrımcılığının ilerlemiş hali ise ırkçılıktır.

Renk (Colorism), ırk kavramı ile karıştırılan ancak insanlara deri rengine göre farklı davranılmasına sebep olan bir ayrımcılık temelidir. Irkçılıkta kullanılan yöntem ile renkçilikte kullanılan yöntem aynıdır: hiyerarşi⁸⁰. Yani bir rengin/ırkın diğerinden üstün olduğuna dair inanç. Linnaeus sınıflandırılması olarak bilinen bir sınıflandırmaya göre insanlar ten rengine göre dört gruba ayrılmaktadır: Kırmızı (Amerikalılar), Beyaz (Avrupalılar), Sarı (Asyalılar) ve Siyah (Afrikalılar). Ülkemizde Afro – Türkler olarak bilinen ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu'ya köleleştirilerek getirilen Afrikalılar⁸¹ gündelik hayatta pek çok ayrımcılık deneyimi yaşamaktadır.

Dil (Language), insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan⁸² olarak tanımlanmaktadır. Bir dilin özellikle lehçe, ağız, şive veya aksan gibi farklı kullanımlarına odaklanmak ayrımcılığa

⁷⁶ Heather A. **BROWN**, Marx'ta Toplumsal Cinsiyet ve Aile, (Çev. Gamze **RASTGELDİ**), Ankara 2015, s.10.

⁷⁷ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021

⁷⁸ Semra **SOMERSAN**, “*Irkların Olmadığı Bir Dünyada Irkçılık*”, (Der.: Kenan **ÇAYIR** – Müge **AYAN**), Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul 2018, s.202.

⁷⁹ Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Md.1.

⁸⁰ Leland **WARE**, “*Color Struck: Intragroup and Cross-racial Color Discrimination*”, Connecticut Public Interest Law Journal, 2013 (Color Struck”: Intragroup and Cross-racial Color Discrimination - Race, Racism and the Law), E.T. 10.11.2021.

⁸¹ Lülüfer **KAYA KÖRÜKMEZ**, “*Ten Rengi Ayrımcılığı: Afro – Türkler Örneği*”, Sosyoloji Dergisi, S.35, 2017, s.62.

⁸² Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

sebeptir. Halk arasında konuşulan bir dilin yok sayılması⁸³ da ayrımcı bir muamele olarak değerlendirilmelidir.

Din (Religion), Tanrı'ya, doğüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum⁸⁴ olarak tanımlanmaktadır. Sadece toplumun çoğunluğunu teşkil eden dinin mensuplarına Devlet hizmetinde çalışma olanağı tanıma, ekonomik imtiyazlar tanıma gibi eylemler⁸⁵ din temelli ayrımcılıktır.

İnanç (Faith), bir düşünceye gönülden bağlı olma⁸⁶ olarak tanımlanmaktadır. Çoğu metinde din ile birlikte kullanılan bir kavramdır. Din ve inancın, uluslararası metinlerde, anayasalarda veya kanunlarda bir tanımı bulunmamaktadır. Ancak her iki kavramın da geniş yorumlanması tavsiye edilmektedir.⁸⁷ Özellikle belirli inançların anayasalarda, mevzuatlarda veya iktidar partilerinin beyanlarında veya Devlet uygulamalarında resmî ideolojiye karşı çıkanlara yönelik bir ayrımcılığa neden olmamalıdır.⁸⁸ Örneğin, vegan bir yaşamı savunma ya da vicdani red gibi herhangi bir dine referans vermeyen inançlar, ayrımcı muameleye tabi olmamalıdır.

Mezhep (Sect), bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri⁸⁹ olarak tanımlanmaktadır. Bir mezhebe mensup insanlara farklı muamelede bulunması, mezhep temelli ayrımcılıktır. Ülkemizde Cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilmemesi ya da Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nda temsil edilmemesi yaygın "kurumsal ayrımcılık" örnekleridir.⁹⁰

Felsefî ve siyasal görüş (Philosophical and Political View), bir arada kullanımı yaygın olsa da farklı kavramlardır. Felsefî görüş, din ve inançtan farklı olan ve kişinin dünya görüşünü yansıtan bir kavramdır.⁹¹ Örneğin Darwinizm, bugün Dünyada yaygın bir felsefî görüş olarak kabul edilmektedir. Siyasal görüş ise, devlet

⁸³ AKP'li vekilden Kürtçe tepkisi: Bir halkı yok saymanın izahı olmaz (birgun.net), E.T. 10.11.2021.

⁸⁴ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

⁸⁵ Lema UYAR, Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981 – 2006, İstanbul 2006, s.59.

⁸⁶ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

⁸⁷ Lema UYAR, a.g.e., s.56.

⁸⁸ Lema UYAR, a.g.e., s.60.

⁸⁹ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

⁹⁰ Osman ALACAĞAN – Betül DUMAN, "Dışlanma, Ayrımcılık, Mezhep ve Etniklikler Arası Eşitsizlikler", Sosyal Bilimler Dergisi, C.XIII, S.1, 2011, s.19.

⁹¹ Fatih DÜĞMECİ, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Yapısı ve İdare Üzerindeki Ayrımcılık Denetimi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, s. 295.

işlerinin düzenlenmesi ve yürütülmesine ilişkin kişinin sahip olduğu görüştür.⁹² Siyasi temelde ayrımcılık, kişilerin siyasi parti üyeliği ve siyasi, sosyo-politik ve ahlaki tutumları da dâhil, düşüncelerine karşı yapılan ayrımcılıktır.⁹³

Etnik Köken (Ethnicity), kültürel bir kimlik olarak da tanımlanan ve hem ırksal hem de kültürel tonlar içeren karmaşık bir kavram olup, farklı bir halk, kültürel grup veya coğrafi alana yönelik bağlılık duygusudur.⁹⁴ Ülkemizde, etnik grup temelinde, başta Kürtler ve Ermeniler olmak üzere Laz, Roman, Afrika Kökenliler, Kafkas Kökenli Halklar ve Rumların çeşitli düzeylerde ayrımcılığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir.⁹⁵

Servet (Fortune), bir kişinin sahip olduğu varlık, zenginlik, mal-mülk⁹⁶ olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizdeki 1942 Varlık Vergisi uygulamasının sadece gayrimüslimlere yönelik bir vergi politikasına dönüşmesinin ırk ve din ayrımcılığının⁹⁷ yanı sıra servet temelli bir ayrımcılık olduğu açıktır.⁹⁸

Doğum (Birth), temelinden kastedilen doğum yeri değildir. Doğum temelinde ayrımcılık, belirli bir sınıf veya zümre içinde doğulması, evlilik içinde veya dışında doğmuş olunması, soy bağının kurulmaması veya evlat edinilme gibi sebeplerle kişinin diğer kişilere göre daha kötü muameleye tabi tutulmasını ifade etmektedir.⁹⁹ Mazurek – Fransa davasında¹⁰⁰ evlilik dışı doğmuş olan bir birey, ulusal hukuka göre, annesinin mirasından en çok dörtte bir pay alabilmesini şikayet etmiştir. Başvurucu, gayrimeşru çocuk statüsü nedeniyle miras hakkının bir kısmından, kardeşi lehine mahrum kalmıştır.

⁹² Ahmet TÜRKMEN, a.g.e., s.145.

⁹³ Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA, “Okullarda Yaşanan Siyasi Ayrımcılığın Bireysel ve Örgütsel Etkileri”, Kastamonu Eğitim Dergisi, C.24, 2016, s.1373.

⁹⁴ Yavuz ÖZDEMİR – Ufuk ŞİMŞEK – Elif AKTAŞ, “Post-Modernite ve Etnisite”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.12, S.2, 2008, s.332.

⁹⁵ Mazlum-DER, “Türkiye’de Etnik Ayrımcılık Raporu”, İstanbul 2008, s.76.

⁹⁶ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

⁹⁷ Baskın ORAN, “İkinci Varlık Vergisi Faciası”, <https://www.avlaremaz.com/2016/11/12/ikinci-varlik-vergisi-faciasi-baskin-oran/>, E.T. 10.11.2021.

⁹⁸ Bu uygulamanın İnsan Hakları ile uyumlu olduğuna dair bir görüş için bkz. “İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği: Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme”, Furkan ŞEN – Sevilay GÜMÜŞ, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, S.2, 2015.

⁹⁹ Fatih DÜĞMECİ, a.g.e., s. 296.

¹⁰⁰ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, 2010, s.116, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1510-FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_TR.pdf E.T. 14.11.2021.

AİHM, sadece evlilik dışı doğmuş olmaya dayanan bu muamele farkını ihlal olarak görmüştür.

Medeni Hal (Marital Status), bir kişinin evli olup olmama durumu¹⁰¹ olarak tanımlanmaktadır. Ancak daha geniş bir kavramdır. Medeni halin boşanmış, dul, evlenmemiş, ayrı evde yaşayan, çocuklarıyla yaşayan gibi farklı formları da mevcuttur.¹⁰² Medeni hale dayalı ayrımcılık ise bir kişinin medeni hali nedeniyle farklı muameleye tabi tutulmasıdır.

Yaş (Age), doğumdan itibaren geçen zaman dilimi¹⁰³ iken yaşa dayalı ayrımcılık yaşı temel alarak kişiye yönelik ayrımcı tutum ve davranışlar sergileme olarak tanımlanabilir.¹⁰⁴ Bu ayrımcı tutum ve davranışlar genç bireylere olabileceği gibi yaşlı bireylere yönelik de olabilir. Gençlere yönelik olanı yaşından dolayı fikirlerini önemsememek, deneyimli olmamalarına yönelik yetersizlik vurgusunda bulunmak şeklinde görülebilir. Yaşlılara yönelik olanında ise üretimden geri çekilmekle birlikte yaşlı bireylerin toplum açısından sosyal ve ekonomik bir yük, bakım sorunu ve sosyal güvenliğin maliyeti vb. konularla birlikte tartışılması söz konusu olmaktadır.¹⁰⁵

1.3.3. Anayasa Mahkemesi'nin Ayrımcılık Yasağına Yaklaşımı

Anayasa Mahkemesi'nin 12/01/1989 tarihli kararında, “*Anayasanın amaçladığı eşitliğin eylemli değil hukuksal eşitlik*”¹⁰⁶ olduğunu vurgulayarak eşitliği ikiye ayırdığı görülmektedir. Karara göre, aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar ayrı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'nın öngördüğü eşitlik çiğnenmiş olmaz. Bu tespit Anayasa Mahkemesi'nin düzenli bir içtihadıdır. Hukuksal eşitliğin maddi ve şekli olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Şekli hukuki eşitlikten kastedilen kanunların genel ve soyut nitelik taşıması yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanmasıdır. Maddi hukuki eşitlik ise şekli eşitliğin ötesinde, aynı durumda bulunanlar için haklarda ve ödevlerde, yararlarda ve yükümlülüklerde, yetkilerde ve sorumluluklarda, fırsatlarda

¹⁰¹ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

¹⁰² <https://www.catlakzemin.com/bekarlik-sadece-bir-medeni-durum-demek-degil-ceren-lordoglu-ile-soylesi/>, E.T. 10.11.2021.

¹⁰³ Güncel Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr, E.T. 14.10.2021.

¹⁰⁴ Sema BUZ, “*Yaşlı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı*”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.53, 2015, s.269.

¹⁰⁵ Sema BUZ, a.g.e., s.269.

¹⁰⁶ Anayasa Mahkemesi, E.1988/4, K.1989/3 ve K.T:12.01.1989, RG: 10.01.1990 – 20398.

ve hizmetlerde eşit davranma zorunluluğunu içermektedir.¹⁰⁷ O halde maddi eşitlik sadece kanunların genel ve soyut nitelik taşıyıp taşımadıklarını değil, içeriklerinin de araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin eşitlik ilkesini yorumlarken kullandığı ölçütlerden biri "haklı neden" kavramıdır. AYM kararlarında "haklı neden" kavramı, kanun önünde eşitlik ilkesine aykırılığı önleyen bir istisna ve meşruluk kıstası olarak kullanılmış, yasal düzenlemelerle getirilen farklılıkların haklı nedene dayanması koşuluyla eşitlik ilkesini ihlal etmiş sayılmayacağı kabul edilmiştir.¹⁰⁸

Öte yandan, Anayasa Mahkemesi haklı neden dışında başka ölçütlere¹⁰⁹ de başvurmuştur. 28 Nisan 1983 tarihli bir kararındaki¹¹⁰ "kamu yararı", 22 Mayıs 1987 tarihli bir kararındaki¹¹¹ "ölçülülük" ve 19 Şubat 1992 tarihli kararındaki¹¹² "anlaşılabilirlik", "amaçla ilgili olma" ve "makul ve adil olma" gibi ölçütler bunlardandır.

Anayasa Mahkemesi'nin ayrımcılık üzerine verdiği kararlarda dikkat çeken bir başka durum da "şüpheli ayrımcılık temelleri" kavramıdır. Şüpheli ifadesi, belirli temellerde ortaya çıkan farklı muamelelerin ayrımcılık oluşturma ihtimalinin yüksek olduğuna dair bir şüphelinin varlığına işaret etmektedir.¹¹³ AYM, bazı temellerde ayrımcılıkları "şüpheli ayrımcılık temeli" olarak değerlendirmekte ve bu tür ayrımcılık iddialarına dayanılması durumunda, "ciddi", "önemli" nesnel ve makul gerekçenin olması gerektiğini aramaktadır.¹¹⁴ Buna ilişkin bir kararında¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi şu görüşe yer vermiştir;

---

¹⁰⁷ Anayasa Mahkemesi, E.2013/23, K.2013/123 ve K.T:31.10.2013, RG: 15.03.2014 – 28942 ile ilişkili başvuru dilekçesi

¹⁰⁸ Selda ÇAĞLAR, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitliğin Dar Yorumu", Ankara Barosu Dergisi, S.3, 2012, s.51.

¹⁰⁹ Bülent YÜCEL, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik İlkesinin Yorumlanması ve Cinsiyet Ayrımcılığına Yargısal Bakış", Kamu Hukukçuları Platformu, Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Soyutlaşması, Ankara 2012, s.239.

¹¹⁰ Anayasa Mahkemesi, E. 1981/13, K. 1983/8 ve K.T. 28.04.1983, RG. 09.04.1984 - 18367.

¹¹¹ Anayasa Mahkemesi, E. 1986/17, K. 1987/11 ve K.T. 22.05.1987, RG. 18.09.1987 - 19578.

¹¹² Anayasa Mahkemesi, E. 1991/13, K. 1992/10 ve K.T. 19.02.1992, RG. 17.11.1994 - 22114.

¹¹³ Ulaş KARAN, "Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi", Anayasa Yargısı Dergisi, C.31, S.1, 2015, s.256.

¹¹⁴ Hüseyin Ali KUDRET, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Yasaklanan Ayrımcılık Temeli Olarak Cinsel Yönelim", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.26, S.2, 2020, s.1102.

“Anayasa’nın 10’uncu maddesinin birinci fıkrasında “dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep” sebeplerine dayanılarak ayrımcılık yapılamayacağı belirtildikten sonra fıkranın devamında “benzeri sebeplerle” de ayırım gözetilemeyeceği belirtilmiştir. Böylece Anayasa koyucu bazı türde farklı muamelelere özel önem vermiş ve ismen saymış, ayrıca aynı fıkroda, benzeri sebeplerle ayırım yapılamayacağı esası getirilmiş olmakla, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağının potansiyel kapsamı sınırlandırılmamıştır. Anayasa’nın ismen saydığı farklı muamele türlerini daha önemli gördüğü ve bu türlerde yapılan muamelelerin ancak “çok önemli gerekçeler” ileri sürüldüğü takdirde haklı kılınabileceği belirtilmelidir.”

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru yoluyla önüne gelen incelemelerde Kanun Önünde Eşitlik maddesine aykırı davranıldığı iddialarını soyut olarak incelememektedir. Bu ihlal iddiası Anayasada veya Sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerden biri ile bağlantılı olmalıdır. Bu konuya ilişkin bir kararında¹¹⁶ Anayasa Mahkemesi şu görüşe yer vermiştir;

“Ayrımcılık yasağının ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için, ihlal iddiasının, kişinin hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda ayrımcılığa maruz kaldığı sorularına cevap verebilmesi gerekir.”

1.3.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Ayrımcılık Yasağına Yaklaşımı

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ayrımcılık yasağına yaklaşımını ele almadan önce, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (Sözleşme) 14’üncü maddesi hakkında genel bir bilgi vermek gerekmektedir. Sözleşmeye göre;

“Bu Sözleşme’de tanınan hak ve yetkilerden yararlanma, cinsiyet, ırk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi bir başka duruma dayalı hiçbir ayırım gözetilmeksizin sağlanmalıdır.”

---

¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi, Tuğba Arslan, B. No: 2014/256, 25.06.2014, §146.

¹¹⁶ Anayasa Mahkemesi, Aziz Turhan, B. No: 2012/1269, 08/05/2014, §35.

Düzenlemesinden de anlaşılacağı üzere, madde bağımsız bir nitelikte değildir. Tek başına ayrımcılık yasağı ihlal iddiası ileri sürülemez. Sözleşmenin diğer maddelerinin uygulanması kapsamında bir ayrımcılık yasağı olmalıdır. Ancak esasa ilişkin iddianın ihlal teşkil etmesi gerekli değildir yani madde 14 diğer maddeleri tamamlayıcı niteliktedir. Mahkeme, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı – Türkiye¹¹⁷ davasında bu durumu net bir biçimde ifade etmiştir.

“Sözleşmenin 14’üncü maddesi, yalnızca güvence altına alınan “hak ve özgürlüklerden yararlanılması” bağlamında uygulanması sebebiyle bağımsız bir şekilde uygulanmamaktadır. Sözleşmenin 14’üncü maddesinin uygulanması, Sözleşme tarafından güvence altına alınan maddi haklardan birinin mutlak suretle ihlal edilmesini gerektirmemektedir. Davaya konu olay ve olguların, Sözleşme’nin maddelerinden en az birinin “kapsamına” girmesi gerekli ve yeterlidir.”

Sözleşme dışında değinilmesi gereken bir başka pozitif düzenleme ise 12 No’lu Protokol’dür. Türkiye, bu protokole taraf değildir. Protokole göre;

“1. Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.

2. Hiç kimse 1. Paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerekçeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılmaz.”

Mahkeme madde 14 kapsamında ileri sürülen bir ihlal iddiasını şu yöndeki incelemelerin neticesinde vermektedir:

- Aynı ya da benzer durumdaki kişilere farklı muamele var mı?
- Bu farklı muamele nesnel nedenler ışığında haklı mı? Meşru bir amaca hizmet etmekte mi?

---

¹¹⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi Vakfı/Türkiye, B. No: 32093/10, 02/12/2014, § 39.

- Kullanılan araçlar bu amaca uygun mu?

Ayrımcılık yasağında Mahkeme'nin "İspat yükü" konusundaki içtihatları önemlidir. Genel bir hukuk kuralı olarak, başvuru (iddia sahibi) iddiasını ispatla mükelleftir. Ancak fail de iddianın aksini ispat etmelidir. Bu durum ispat yükünü paylaşmak¹¹⁸ olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14'üncü maddesinin ayrımcılık yasağını düzenlediğini söylemiştik. Sözleşmenin yorumlanmasında ayrımcılık doğrudan ve dolaylı¹¹⁹ olarak ikiye ayrılmaktadır. Doğrudan ayrımcılık¹²⁰, bir bireye herhangi bir unsur merkezinde, diğer bireylerden "daha az lehe olan bir biçimde" davranma anlamına gelirken; dolaylı ayrımcılık¹²¹ farklı durumda bulunan kişilere aynı şekilde muamele edilmesi olarak ortaya çıkmakta ve kişinin hakkının ihlaline neden olmaktadır.

E.B. – Fransa davası¹²², bir doğrudan ayrımcılık örneğidir. Karara göre, kadın arkadaşıyla beraber yaşayan bir eşcinsel kadının evlat edinme talebi Fransız makamlarca reddedilmiştir. Mahkeme ise, bu reddedilmenin sebebinin bireyin cinsel yönelimi olduğuna karar vermiştir. Mahkemeye göre, eğer başvuru tek başına yaşayan bir bekâr kişi olsaydı evlat edinme hakkından yararlanacaktı. Başvurucuya evlat edinme hakkı olan diğer bekâr kişilere kıyasla ayrımcılık yapılmıştır. D.H. ve Diğerleri – Çek Cumhuriyeti davası¹²³ ise, bir dolaylı ayrımcılık örneğidir. Karara göre, Romen etnik kökenli başvuru çocukların maruz kaldıkları ayrımcılık, herhangi bir objektif ve makul neden olmaksızın aynı durumda oldukları Romen olmayan çocuklara göre daha az lehte bir muameledir. Bu muamele Çek Cumhuriyeti'nde genel eğitimden özellikli eğitim veren okullara geçiş için yapılan test uygulamasının genel Çek nüfusunun düzeyine göre hazırlanmış olup Romen kökenli öğrencilerin testte düşük

¹¹⁸ Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı, a.g.e., s.124.

¹¹⁹ Dolaylı ayrımcılık AB hukuku çerçevesinde de tanımlanmıştır. Buna göre; görünüşte tarafsız olan bir hüküm, bir kriter veya uygulama, bir ırka veya etnik kökene mensup kişileri orantısız olarak daha yüksek derecede etkiliyorsa ve söz konusu hüküm, kriter veya uygulama meşru bir amaçla objektif olarak haklı gösterilmiyorsa ve kullanılan araçlar gerekli ve yerinde değilse, dolaylı ayrımcılık oluşur. Bkz. 2000/43 EEC.

¹²⁰ Osman **DOĞRU** – Atilla **NALBANT**, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, C.2, İstanbul 2016, s.605.

¹²¹ **DOĞRU** – **NALBANT**, a.g.e., s.607.

¹²² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, E.B. / Fransa, B. No: 43546/02, 22.01.2008.

¹²³ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, D.H. ve Diğerleri / Çek Cumhuriyeti, B. No: 57325/00, 13.11.2007.

performans göstermeleri ile ortaya çıkmıştır. Romen çocuklar genel eğitim sisteminin dışında kalan bir uygulama dolayısıyla ayrımcılığa uğramışlardır.

Mahkeme ayrımcılık temellerini sınırlı sayıda görmemektedir. Örneğin, cinsel yönelim, yaş ve engellilik durumu hakkında verdiği kararlar mevcuttur. X – Türkiye kararında¹²⁴ 14’üncü maddenin ihlali yönünden bir karar verilmiştir. Kararın konusu, eşcinsel bir tutuklunun ayrımcı bir muameleye tabi kalması ile ilgilidir. Kaldığı koğuştaki cinsel yöneliminden dolayı rahatsız edilmesi üzerine koğuştaki değişikliği talep eden başvurucunun cezaevi idaresince hücreye konulması 3’üncü madde kapsamında da ihlal olarak görülmüştür. Bu durum Mahkemenin ayrımcı muamele iddiası ile birlikte başka durumları da birlikte değerlendirip tüm insan hakkı ihlallerini incelediğini göstermektedir. Mahkemeye göre, başvurucuyu korumak adına bir takım güvenlik tedbirleri alınması zorunlu olsa da bu tedbir tamamen tecrit olmamalıdır. Başvurucunun bu tedbire itirazının infaz hâkimliğince cezaevi yetkililerinin takdir yetkisi kapsamında görülerek reddedilmesi Mahkeme bakımından dikkate alınmıştır. Kaldı ki, (başvurucu travesti olmamakla birlikte) “bir travestinin linç edilmesi” yönündeki cezaevi idaresinin bahanesi aşırı abartılı bir risk değerlendirmesidir.

Glor – İsviçre kararında¹²⁵ da, 14’üncü maddenin ihlali yönünde bir karar verilmiştir. Kararın konusu, diyabetik olan bir başvurucunun askerlik hizmetini yerine getiremediği için ödemek zorunda kaldığı vergiye ilişkindir. Bu vergiden muaf olabilmek için ya %40 seviyesinde bir engelli durumu ya da vicdani retçi olmak gerekmektedir. Başvurucu engelliliği sebebiyle orduda göreve alınmamakla birlikte vergiden muaf tutulmamaktadır. Mahkemeye göre, bir kamu hizmetinde çalışmayı da önermiş olan başvurucunun, geçerli bir mazereti olmaksızın askerlik hizmetini tamamlamamış olan kişilerle aynı şekilde muameleye tabi tutulması ayrımcı niteliktedir. Çünkü başvurucu farklı bir konumdadır ve İsviçre hukukunda başvurucu durumundaki kişilere yönelik bir alternatif bulunmamaktadır. D.G. – İrlanda kararında¹²⁶ ise, bu kez 14’üncü maddenin ihlal edilmediğine karar verilmiştir. Kararın konusu küçük yaşta gözaltına alınan başvurucuların gördükleri muamelenin yetişkinlere kıyasla ayrımcı olduğuna ilişkindir. Mahkeme, yetişkinler ve çocuklar arasında farklı bir muamele

¹²⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, X / Türkiye, B. No: 24626/09, 27.05.2013.

¹²⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Glor / İsviçre, B. No: 13444/04, 06.11.2009.

¹²⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, D.G. / İrlanda, B. No: 39474/98, 16/08/2002.

olduğu tespit olmasına karşın, bu muamelenin küçükleri korumak amaçlı haklı bir neden dayanması üzerine ihlal vermemiştir.

Ünal Tekeli – Türkiye davası¹²⁷, cinsiyet ayrımcılığı temelli bir dava olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin önüne gelmiştir. Başvurucu, Türk hukukuna göre bir kadının evlendikten sonra kocasının soyadını taşımak zorunda kalmasını şikâyet etmiştir. Kanuna göre, bir kadın evlendikten sonra, sadece kızlık soyadını taşıyamaz ancak kocasının soyadına ek olarak kullanabilir. Mahkeme bu durumu cinsiyet temelinde ayrımcılık olarak görmüştür. Çünkü erkek evlendikten sonra soyadını değiştirmemektedir.

Ulusal kökene dayalı bir ayrımcılık iddiasının yer aldığı Koua Poirrez – Fransa davasında da 14'üncü maddenin ihlali yönünde karar verilmiştir. Başvurucu Fildişi Sahili vatandaşıdır ve engelli vatandaşlara ödenen yardımdan faydalanmak üzere ulusal makamlara başvurmuştur. Bu yardımın sadece Fransız vatandaşlarına verildiği gerekçesiyle talebi reddedilmiştir. Mahkemeye göre, başvurucu aslında diğer Fransız vatandaşlarıyla benzer durumdadır çünkü yardımı almak için diğer bütün kanuni şartları taşımaktadır. Öte yandan milliyete bağlı olmayan diğer sosyal güvenlik yardımlarından da yararlanmaktadır. Ayrımcı muamelenin temelindeki farkın haklı bir nedene dayanması noktasındaki oldukça ciddi nedenler Fransa tarafından olayda karşılanamamıştır. Bu durumun sonucu olarak Mahkeme, başvurucunun ayrımcı muameleye tabi tutulduğuna karar vermiştir.

Ayrımcılık yasağı sadece negatif anlamda ayrımcılığın yasaklanmasını değil, ayrımcılığa karşı pozitif anlamda korunmayı da içermektedir.¹²⁸ Özellikle ırk ayrımcılığı sert tepki verilmesi ve mücadele edilmesi gereken bir ayrımcılık temeli olarak Mahkeme'nin kararlarına sık sık konu olmaktadır. Mahkeme, devletlere

---

¹²⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Ünal Tekeli, B. No: 29865/96, 16/02/2005.

¹²⁸ Ayşe ÖZKAN DUVAN, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, s.24.

Sözleşmenin 14'üncü maddesinin uygulanması bakımından ırkçı bir saikle işlenen saldırılara karşı yükümlülükleri olduğunu hatırlatmaktadır.¹²⁹

1.4. Paris İlkeleri

Paris İlkeleri olarak bilinen ve insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için kurulan ulusal kuruluşların statüsünü ve işleyişini belirleyen ilkeler, ulusal insan hakları mekanizmaları bakımından temel belge niteliğindedir. Çalışmamızın merkezinde olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu da Paris İlkeleri çerçevesinde oluşturulmalı ve işlemelidir.

İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal kurumların varlığına ilk kez Paris İlkeleri ile değinilmemiştir. Ulusların insan hakları kurumlarına Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı'nda da vurgu yapılmıştır. Bu bildirme¹³⁰ Avusturya'nın Viyana şehrinde 25 Haziran 1993 tarihinde Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda, oybirliği ile kabul edilen bir insan hakları bildirgesidir. 84'üncü paragrafında insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için kendi ulusal insan hakları kurumlarını (NHRI) kurmak veya güçlendirmek isteyen Devletlerin yardım taleplerini karşılamak için Birleşmiş Milletler faaliyetlerinin ve programlarının güçlendirilmesini tavsiye etmektedir.

Paris İlkeleri¹³¹, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarih ve 48/134 sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Dört başlıktan oluşmaktadır. Bu başlıkları olması gereken kurallar olarak yeniden sıraladık. Bunlardan ilki ulusal kurumun yetki ve sorumluluklarını belirlemeye yöneliktir. Öncelikle kurum, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasını sağlayacak yetkilere sahip olmalıdır. Bu kapsama yönelik olarak görev alanını da geniş tutması tavsiye edilmektedir. Ancak bu görevlerini sadece anayasa ya da yasa gibi üst bir normdan açıkça almalıdır. Görev ve yetki alanı belirlenen kurumun taşıdığı sorumluluklar hükümete, parlamento ya da diğer yetkili makamlara karşıdır. Bu kapsamda inceleme yapmak, tavsiye vermek, görüş veya önerge hazırlamak ya da rapor sunmak başlıca işlevlerindedir. Tüm bunları yaparken izlediği

---

¹²⁹Bu yöndeki kararlar için bkz. Nachova ve diğerleri – Bulgaristan (Baş. No: 43579/98), Turan Çakır – Belçika (Baş. No: 44256/06), Yehova Şehitleri Gidani Cemaati ve diğerleri – Gürcistan (Baş. No: 71156/01)

¹³⁰ http://www.ceidizleme.org/ekutuphanesim/dosya/129_1.pdf

¹³¹ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/01/ParisPrensipileri.pdf>

amaç insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasıdır. Ayrıca ulusal kurumdan, yürürlükte bulunan düzenlemeleri incelemesi, bu mevzuatın temel insan haklarıyla uyumlu olmasını sağlaması gerekiyorsa yeni kanunların hazırlanması beklenmektedir. Ulusal kurumun etkinliğini sağlayan önemli bir parça da yeni idari önlemler alınmasını veya mevcut önlemlerin değiştirilmesini tavsiye etmektir. Bir insan hakkı ihlali karşısında ulusal kurum, hükümetin dikkatini çekecek paylaşımlar yapmalıdır. Öte yandan ulusal kurum, Devletin taraf olduğu uluslar arası insan hakları belge hükümlerinin iç hukukla uyumlaştırılmasında gerekli desteği sağlamalıdır. Eğer Devlet henüz taraf değilse bunun için gerekli girişimlerde bulunmalıdır. Son olarak eğitim programları oluşturarak okullarda, üniversitelerde ve mesleki çevrelerde farkındalık düzeyini artırmak ve bu noktada kamuoyunda yararlanmak yetki ve sorumluluğunun gereğidir.

İkinci başlık, ulusal kurumun oluşumu, bağımsızlığı ve çoğulculuk güvencelerine ilişkindir. Ulusal kurum oluşturulurken üyelerin seçiminde Bakanlıkların, Parlamentoların, Üniversitelerin, felsefi veya dini düşünce akımlarının ya da sosyal ve mesleki örgütlerin insan haklarına ve ırk ayrımcılığına önem veren seçkin temsilcilerine öncelik sağlanmalıdır. Üyeler çalıştıkları süre boyunca görev güvencesine sahip olmalıdırlar. Ulusal kurumun etkin çalışabilmesi için elverişli bir alt yapıya yani yeterli mali kaynağa sahip olması beklenmektedir. Bu aynı zamanda kurumun bağımsızlığı açısından da önemli bir husustur.

Üçüncü başlık ise ulusal kurumun nasıl çalıştığını belirleyen ilkelere aittir. Buna göre, hükümet tarafından sunulan veya bir üyenin yahut dilekçe sahibinin teklifi üzerine re'sen gündemine aldığı, kendi yetki alanında bulunan herhangi bir meseleyi özgürce mütalaa etmelidir. Bu kapsamda gerekli her türlü bilgi ve belgeyi edinmeli ve konuya ilişkin bütün kişileri dinlemelidir. Düzenli olarak yapılan toplantılarına bütün üyelerinin katılımını sağlamalı, gerektiğinde üyeler arasında çalışma grupları oluşturmalıdır. Çalışmasını sürdürürken insan hakları ihlalleriyle ilgilenen yargısal olsun veya olmasın diğer makamlarla istişaresini sürdürmelidir. Özellikle ulusal kurumların çalışmalarını genişleterek, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması, ekonomik ve sosyal kalkınma, ırkçılıkla mücadele, korunmaya muhtaç grupların (çocukların, göçmen işçilerin, sığınmacıların, fiziksel ve zihinsel engellilerin) korunmasına ya da belli alanlarda uzmanlaşmaya adanmış sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini geliştirmesi önemli bir husustur.

Son başlık ise yarı yargısal yetkilerle donatılmasına dair hükümleri içermektedir. Ulusal kurumun dilekçe kabul etmesi, şikâyetleri dinlemesi ve inceleme yapması yargı benzeri bir işlev yürüttüğü anlamına gelmektedir. Herhangi bir vaka ulusal kurumun önüne bireyler veya onların temsilcileri, sendikalar, sivil toplum kuruluşları, üçüncü kişiler tarafından getirilebilir. Bu gibi durumlarda uzlaştırma yoluyla ya da yasayla çizilmiş sınırlar içinde bağlayıcı kararlar alabilir, gerektiğinde gizlilik esasına dayalı olarak dostane çözüm arayabilir. Dilekçe yoluyla başvurularda dilekçe sahibinin sahip olduğu haklara ve başvuracağı diğer yollara ilişkin bilgi sunması gerekmektedir. Tüm şikâyetleri dinlemesi ve gerektiğinde diğer yetkili makamlara iletmesi ve özellikle bu başvuru yollarına dair kişilere kolaylık sağlayıcı adımları takip etmesi yarı yargısal yetkilerinin kapsamındadır.

2. BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE EŞİTLİK KURUMLARI

2.1. Dünyadaki Tarihsel Gelişim ve Etkileri

Eşitlik kurumları kabaca eşitliği teşvik etmek ve cinsiyet, ırk, yaş, cinsel yönelim, din ve inanç, engellilik veya diğer nedenlere dayalı ayrımcılıkla mücadele etmek için özellikle Avrupa çapında kurulmuş kamu kurumlarını ifade etmektedir. Bu bakımdan eşitlik kurumları, Avrupa’daki ulusal insan hakları kurumlarından fonksiyon bakımından ayrılmaktadır. Ancak son zamanlarda Avrupa’da her iki kurumun görevlerini bir arada yürüten çatı kurumların oluşmaya başladığı çeşitli çalışmalarda¹³² görülmektedir. Çatı kurumu oluşturan ülkeler arasında Belçika, Danimarka, Fransa, Britanya, İrlanda ve Hollanda gibi ülkeler bulunmaktadır.

Avrupa çapında kurulan eşitlik kurumları arasında koordinasyonu sağlamak amacıyla örgütlenen EQUINET (Avrupa Eşitlik Kurumları Ağı) kapsamındaki üye ülke sayısı 38’dir. Eşitlik kurumuna sahip olmasına karşılık Türkiye, bu ağa üye ülkeler arasında değildir. Üye ülkelerin büyük bir kısmı aynı zamanda Avrupa Birliği (AB) üyesidir. Dolayısıyla eşitlik kurumlarını aslında, aşağıda ayrıntılı olarak ele alınacağı üzere, AB hukukun gerektirdiği bir kurum olarak da ifade edebiliriz. Yukarıda ifade ettiğimiz ulusal insan hakları kurumları ise daha çok Birleşmiş Milletler tarafından teşvik edilmektedir.

Bu bölümde ele alınan eşitlik kurumları kuruluşu ve niteliği itibariyle öne çıkan özellikleri kapsamında incelenecektir. Bu kurumlar arasında benzerlikler bulunmaktadır ancak ayrımları daha keskindir. Irkçılığa ve Ayrımcılığın Her Türüsüne Karşı Uluslararası Hareket (IMADR) çalışmasına göre,¹³³ tam anlamıyla eşitlik kurumu denilebilecek nitelikte kurum 23 ülkede bulunmaktadır. Bu ülkeler, Arnavutluk, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Çin Halk Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, İspanya, İsveç, İtalya, Kosova, Litvanya, Malta, Moldova,

---

¹³² Neil **CROWTHER** – Colm **O’CINNEIDE**, “*Bridging the Divide: Integrating the Functions of National Equality Bodies and National Human Rights Institutions in the European Union*”, <https://www.ucl.ac.uk/laws/sites/laws/files/btd-report.pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹³³ https://imadr.org/wordpress/wp-content/uploads/2020/04/List-Complaints-bodies_21042020.pdf , E.T. 13.11.2021.

Lüksemburg, Norveç, Portekiz, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan'dır. Çin Cumhuriyeti dışındaki ülkelerin hepsi aynı zamanda EQUINET üyesi ülkedir.

Aşağıda kurumsal yapılarını özetlediğimiz eşitlik kurumlarında ön plana çıkan belli başlı özellikler bulunmaktadır. Öncelikle kuruluş sistemlerine ilişkin olarak, hepsinin ayrımcılığı önlemeye yönelik çıkarılan bir kanun sonucu kurulmuş olmalarıdır. Bu durum ülkelerin belirledikleri siyaset politikalarının bir sonucudur. Ayrımcılıkla mücadelede başat güç, devletlerdir. Devletlerin bu konuyu gündemlerine alıp parlamentolarında görüşmeleri ve bir hukuki altyapı hazırlamaları önemlidir. Bazı örneklerde (Kosova, Yunanistan) anayasal nitelikte olan kurumların güvencesi bizzat anayasadır. Bu durum eşitlik kurumları özelinde insan haklarına verilen değer de bir gereğidir. Nitekim bu konuya ilişkin Kaboğlu, insan hakları kurullarının anayasal ölçekte düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.¹³⁴ Uluslar arası bir çalışmaya¹³⁵ göre de, kanunla oluşturulan veya düzenlenen kurumlar güçleri ve varlıkları için yasama organının çoğunluğuna bağlı olurlar. İtalya ve Romanya gibi örneklerde ise kurulların kararname niteliğindeki düzenlemelerle oluşturulduğu ve genel eğilimden negatif yönde sapma gösterdiği gözlemlenmektedir. Yapısal olarak, çoğunlukla Ombudsman (Kamu Denetçiliği Kurumu) niteliğinde örgütlenmekte olan eşitlik kurumlarının esasen Kamu Denetçiliğinden farklı işlev üstlendiği bilinmektedir. Kabaca bakıldığında, idarenin faaliyetlerini denetlemek üzere görevli kılınan Kamu Denetçiliği Kurumunun çoğu kez ayrımcı faaliyetlere yönelik kararlar verdiği de bilinmektedir.¹³⁶

Öte yandan ayrımcılığın kaynağı idarenin kendisi de olabilmektedir. Sonuç olarak Türkiye'de ayrımcılıkla mücadele iki kurumun (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu ile Kamu Denetçiliği Kurumu) ortak görev alanı olarak kabul edilebilir. Ancak eşitlik kurumları özel olarak ayrımcılığı engellemek, eşitliği teşvik etmek üzere yapılandırılmıştır. Nitekim aşağıdaki örneklerde de gördüğümüz üzere yetkisinin kapsamına sadece idareyi (kamu sektörünü) almayıp, özel sektör alanında meydana gelebilecek ayrımcılık örnekleri için de faaliyet gösterir şekilde yapılandırılmışlardır. Ayrımcılıkla mücadele görevini üstlenen eşitlik kurumlarının hangi alanda gerçekleşen

¹³⁴ İbrahim **KABOĞLU**, “Anayasa ve İnsan Hakları Kurulları”, <https://www.birgun.net/haber/anayasa-ve-insan-haklari-kurullari-12285>, E.T. 10.11.2021.

¹³⁵ Elliot **BULMER**, Independent Regulatory and Oversight (Fourth – Branch) Institutions, Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), <https://constitutionnet.org/sites/default/files/2019-09/Independent-regulatory-and-oversight-fourth-branch-institutions.pdf>, s.20. E.T. 04.01.2022.

¹³⁶ Bu kararları ret, kısmi tavsiye ve tavsiye olarak belirtebiliriz.

ayrımcılık temellerine baktığı konusunda Avrupa örnekleri özelinde bir mutabakat olduğu açıktır. Cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç temel ayrımcılık alanlarıdır. Nefret söylemi gibi ayrımcılıkla iç içe olan bir alan da çoğu kez eşitlik kurumları tarafından gündeme alınmaktadır.

Üyelerin oluşumu ve görev süresi noktasında ise ülkeden ülkeye farklılık bulunmaktadır. Bu durum ülkelerin genel yönetim sistemleri ile doğrudan ilişkilidir.

İnceleme yöntemi olarak eşitlik kurumları temelde iki farklı tipi benimsemektedir. Bunlardan mahkeme tipini benimseyen ülkelerde eşitlik kurumları adeta bir mahkeme gibi ayrımcılık konusu üzerine yargılama yapmakta iken destek tipini benimseyen ülkelerde eşitlik kurumları daha çok iyi uygulamaları desteklemek yönünde faaliyet yürütmektedir. EQUINET verileri kapsamında dokuz üye ülkenin mahkeme tipi, on altı üye ülkenin ise destek tipi yapılandığını belirtebiliriz.

Kurumsal yapıya ilişkin değinilmesi gereken bir husus da bu kurumların oluşturulmasının arkasında yatan sebebin Avrupa Birliği olmasıdır. Avrupa Birliği'nin yürütme organı olan Avrupa Komisyonunca gerek direktif gerekse tavsiye kararı ile eşitlik kurumlarına yer verilmesi gerekliliği ortaya koyulmuştur. Irk ve Etnik Kökene Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulamaya Konulmasına İlişkin 29 Haziran 2000 tarihli 2000/43/EC Sayılı Konsey Direktifi (2000/43 EC) madde 13, Kadın ve Erkeklerin Mal ve Hizmetlere Erişimi Hakkında 2004/113/EC Sayılı Direktif madde 12, İstihdam ve Meslek Konularında Fırsat Eşitliği ve Kadın ve Erkeklerle Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına İlişkin 5 Temmuz 2006 Tarihli 2006/54/EC Sayılı Konsey Direktifi madde 20, Serbest Meslek Faaliyetinde Bulunan Erkekler ve Kadınlar Arasında Eşit Muamele İlkesinin Uygulanmasına İlişkin 7 Temmuz 2010 Tarihli ve 2010/41/EC Sayılı Konsey Direktifi madde 11, Ebeveynler ve Bakıcılar İçin İş - Yaşam Dengesi ve 2010/18 Sayılı Konsey Direktifini Yürürlükten Kaldıran 20 Haziran 2019 Tarihli ve 2019/1158/EC Sayılı Konsey Direktifi madde 15 ve 1997 tarihli Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Konseyi'nin 2 Numaralı Genel Politika Tavsiye Kararı ile eşitlik kurumlarına yer verilmiştir. Ortak Avrupa Birliği müfredatı gereğince birçok ülke mevcut insan hakları kurumlarına yeni yetkiler vererek ya da yukarıdaki direktiflerin içeriğine uygun olarak eşitlik kurumlarını oluşturmuşlardır.

Aşağıda EQUINET verilerinden alınan genel bilgiler çerçevesinde yukarıda belirtilen ülkelerin eşitlik kurumlarının özellikleri alfabetik sırayla aktarılacaktır.

Arnavutluk, 04.02.2010 tarihli ve 10221/2010 sayılı Ayrımcılıktan Korunma Yasası¹³⁷ ile bağımsız bir kamu kurumu olarak Ayrımcılıktan Koruma Komiserini kurmuştur. Tek başlı bir yönetim usulünün benimsendiği kurumda Komiser, beş yıllık bir süre için, Meclis üyelerinin çoğunluğu ile seçilmektedir. Mahkeme tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılıkla ilgili şikâyetleri karara bağlamaktadır. Bu kararlar yasal olarak bağlayıcı niteliktedir. Belirlenmiş ayrımcılık alanı olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında özel sektör ve kamu sektörü bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Avusturya, kökeni 108/1979 sayılı Çalışma Hayatında Kadınlara ve Erkeklerle Eşit Muamele Hakkında Federal Yasa'ya¹³⁸ dayanan Eşit Muamele Ombudsmanı ile ayrımcılıkla mücadele etmektedir. Tek başlı bir yönetim usulü benimsenmektedir. Destek tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Verdiği tavsiyeler gizlidir. Belirlenmiş ayrımcılık alanı olarak cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Belçika, 16 Aralık 2002 tarihli ve 2002013438 sayılı Kanun¹³⁹ ile cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılık ve eşitsizlikle mücadele etmek için Kadın ve Erkek Eşitliği Enstitüsü'nü kurmuştur. Tek başlı bir yönetim usulünün benimsendiği kurum, Başkan ve yönetim kurulundan oluşmaktadır. Başkan ve yönetim kurulunun yetkileri Kral tarafından, altı yıllık bir süre için, belirlenmektedir. Destek tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim

---

¹³⁷ https://equineteurope.org/wp-content/uploads/2021/04/Law-on-Protection-from-Discrimination-Albania_amended-1.pdf E.T. 10.11.2021.

¹³⁸

<https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008466> &FassungVom=1998-04-30, E.T. 10.11.2021.

¹³⁹ <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/wet/2002/12/16/2002013438/justel>, E.T. 10.11.2021.

ve din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Bulgaristan, Ayrımcılığa Karşı Koruma Yasası¹⁴⁰ ile 2005 yılında Ayrımcılığa Karşı Koruma Komisyonu'nu kurmuştur. Komisyon, en az dördü avukat olmak üzere dokuz üyeden oluşur. Üyelerin görev süresi beş yıldır. Mahkeme tipi organ olması sebebiyle ayrımcılıkla ilgili şikâyetleri karara bağlamaktadır. Bu kararlar yasal olarak bağlayıcı niteliktedir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Çek Cumhuriyeti, Kamu Haklarının Savunucusu Hakkında Kanun¹⁴¹ ile 2001 yılında Ombudsman kurumu kurulmuştur. Tek başlı bir yönetim usulünün benimsendiği kurumda Savunucu, Ulusal Meclis tarafından seçilmektedir. Teşvik tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Çin, 1996 yılında kurulan Fırsat Eşitliği Komisyonu ile ayrımcılıkla mücadele etmektedir. Ayrımcılık alanı olarak cinsiyet, medeni durum, hamilelik, engellilik, aile durumu ve ırk temelini benimsemektedir. Bu haliyle Avrupa örneğinden ayrılmaktadır. Tek başlı bir yönetim usulünü benimsenen Komisyonunda bir başkan ve çeşitli uzmanlık alanlarından gelen üyeler bulunmaktadır. Çalışan personelin ağırlıklı oranı kadınlardan (%69) oluşmaktadır. Cinsiyet Ayrımcılığı Yönetmeliği, Engellilik Ayrımcılık Yönetmeliği, Irk Ayrımcılığı Yönetmeliği ve Aile Statüsüne İlişkin Yönetmelik komisyonunun mevzuatını oluşturmaktadır. Yetkisinin kapsamında hem kamu sektörü hem de özel sektör bulunmaktadır. Ayrımcılık iddialarına yönelik bağlayıcı karar vermek yerine başvurucuya hukuki tavsiye vermektedir.

---

¹⁴⁰ <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135472223>, E.T. 10.11.2021.

¹⁴¹ <https://www.ochrance.cz/en/o-nas/predpisy/>, E.T. 10.11.2021.

Danimarka, 1987 yılında kurulan İnsan Hakları Merkezi'nin yeniden yapılandırılmış hali olan İnsan Hakları Enstitüsü ile ayrımcılıkla mücadele etmektedir. Enstitü aynı zamanda Danimarka'nın ulusal insan hakları kurumudur. Tek başlı bir yönetim usulünün benimsendiği kurumda on dört üyeli bir yönetim kurulu bulunmaktadır. Destek tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Estonya, 1 Mayıs 2004'te Cinsiyet Eşitliği Yasası¹⁴² ile Cinsiyet Eşitliği ve Eşit Muamele Komiserini kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Komiser, beş yıllık bir süre için atanmaktadır. Ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamanın yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikâyetler hakkında da kararlar vermektedir. Bu kararlar bağlayıcı nitelikte değildir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Finlandiya, 30 Aralık 2014 ve 1326 sayılı Eşitlik Ombudsmanı Kanunu¹⁴³ ile Eşitlik Komiserini kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Komiser, en fazla beş yıllık bir süre için atanmaktadır. Destek tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmiştir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

İspanya, 20 Aralık 2003 tarihli ve 62/2003 sayılı Kanun¹⁴⁴ ile Irksal ve Etnik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Konseyini kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda konsey, bir başkan iki başkan yardımcısından oluşmaktadır. Başkanın görev süresi üç yıldır. Destek tipi organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak

¹⁴² <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013038/consolide>, E.T. 10.11.2021.

¹⁴³ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141326>, E.T. 10.11.2021.

¹⁴⁴ <https://boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2003-23936>, E.T. 10.11.2021.

cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve enik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Bakanlığa karşıdır.

İsveç, 5 Haziran 2008 tarihli ve 567 sayılı Ayrımcılık Yasası¹⁴⁵ ile Eşitlik Ombudsmanını kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Ombudsman on üyeli danışma organından oluşmaktadır. Destek tipi organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör olan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Bakanlığa karşıdır.

İtalya, 9 Temmuz 2003 tarihli ve 215 sayılı kanun hükmünde kararname¹⁴⁶ ile eşit muameleyi teşvik amacıyla Irk Ayrımcılığına Karşı Ulusal Ofisi kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği Ofis'te bir Genel Müdür ve iki yönetici bulunmaktadır. Destek tipi bir organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmiştir. Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Kosova, 2015 yılında, Cinsiyet Eşitliği Yasası, Ayrımcılığa Karşı Koruma Yasası ve Halkın Avukatı Hakkında Yasa¹⁴⁷ ile birlikte Halkın Avukatını kurmuştur. Anayasal bir organdır. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Ombudsman, beş yıllık bir süre için atanmaktadır. Ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamanın yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikâyetler hakkında da kararlar vermektedir. Bu kararlar bağlayıcı nitelikte değildir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir.

---

¹⁴⁵

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/diskrimineringslag-2008567_sfs-2008-567, E.T. 10.11.2021.

¹⁴⁶ <https://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/03215dl.htm>, E.T. 10.11.2021.

¹⁴⁷ <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=10922>, E.T. 10.11.2021.

Litvanya, 1 Mart 1999 tarihinde kabul edilen Fırsat Eşitliği Yasası¹⁴⁸ ile Kadın – Erkek Fırsat Eşitliği Ombudsmanını kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Ombudsman, beş yıllık süre için atanmaktadır. Mahkeme tipi organ olması sebebiyle ayrımcılıkla ilgili şikâyetleri karara bağlamaktadır. Bu kararlar yasal olarak bağlayıcı nitelikte değildir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Malta, 10 Şubat 2000 tarihli ve 1 numaralı Eşit Fırsatlar Yasası¹⁴⁹ ile Engelli Kişilerin Hakları Komisyonunu kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği komisyonda bir komiser ve on dört üyeden oluşan konsey bulunmaktadır. Komiser, üç yıllık bir süre için atanmaktadır. Ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamanın yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikâyetler hakkında da kararlar vermektedir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Bakanlığa karşıdır.

Lüksemburg, 28 Kasım 2006 tarihli Eşit Muamele Yasası¹⁵⁰ ile Eşit Muamele Merkezi'ni kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği merkezde bir başkan ve beş üye bulunmaktadır. Başkan, beş yıllık süre için atanmaktadır. Destek tipi organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Moldova, 25 Mayıs 2012 tarihli ve 121 sayılı Eşitliği Sağlama Yasası¹⁵¹ ile Ayrımcılığı Önleme, Ortadan Kaldırma ve Eşitliği Sağlama Konseyini kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda konsey başkanı ve üyeler beş yıllık bir süre için seçilir. Ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamanın yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikâyetler hakkında da kararlar vermektedir. Belirlenmiş ayrımcılık

---

¹⁴⁸ <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.746227138BCB>, E.T. 10.11.2021.

¹⁴⁹ <https://legislation.mt/eli/cap/413/eng/pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹⁵⁰ <https://cet.lu/wp-content/uploads/2020/06/loi-du-28-novembre-2006.pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹⁵¹ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=343361>, E.T. 10.11.2021.

alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Norveç, 10 Haziran 2005 tarihli ve 40 sayılı Eşitlik ve Ayrımcılık Ombudsmanı Yasasını yürürlükten kaldıran Ayrımcılık Ombudsmanı Yasası¹⁵² ile Eşitlik ve Ayrımcılıkla Mücadele Ombudsmanını kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Ombudsman, altı yıllık süre için atanmaktadır. Destek tipi organ olması sebebiyle ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamaktadır. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Bakanlığa karşıdır.

Romanya, 31 Ağustos 2000 tarihli ve 137 sayılı kararname¹⁵³ ile Ulusal Ayrımcılıkla Mücadele Konseyini kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda konsey başkanı beş yıllık, başkan yardımcısı iki yıllık süre için atanmaktadır. Mahkeme tipi organ olması sebebiyle ayrımcılıkla ilgili şikâyetleri karara bağlamaktadır. Bu kararlar yasal olarak bağlayıcı niteliktedir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü olan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Bakanlığa karşıdır.

Srbistan, 26 Mart 2009 tarihli ve 22/2009 sayılı Ayrımcılık Yasağı Yasası¹⁵⁴ ile Eşitliğin Korunması Komiserini kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda komiser, beş yıllık süre için atanmaktadır. Ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamanın yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikâyetler hakkında da kararlar vermektedir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

---

¹⁵² <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-50?q=diskrimineringsombudsloven>, E.T. 10.11.2021.

¹⁵³ <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/24129>, E.T. 10.11.2021.

¹⁵⁴ https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zabrani_diskriminacije.html, E.T. 10.11.2021.

Slovenya, Ayrımcılığa Karşı Koruma Yasası¹⁵⁵ ile Eşitlik İlkesi Savunucusunu kurmuştur. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Savunucu, beş yıllık süre için atanmaktadır. Ayrımcılık mağdurlarına hukuki destek sağlamanın yanı sıra ayrımcılıkla ilgili şikâyetler hakkında da kararlar vermektedir. Bu kararları yasal olarak bağlayıcı nitelikte değildir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkisinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Yunanistan, 2477 sayılı Kanun¹⁵⁶ ile 1997 yılında Yunanistan Ombudsmanını kurmuştur. Anayasal bir organdır. Tek başlı yönetim usulünün benimsendiği kurumda Ombudsman, beş yıllık süre için atanmaktadır. Mahkeme tipi organ olması sebebiyle ayrımcılıkla ilgili şikâyetleri karara bağlamaktadır. Bu kararlar yasal olarak bağlayıcı nitelikte değildir. Belirlenmiş ayrımcılık alanları olarak, cinsiyet, cinsel kimlik, ırk ve etnik köken, yaş, sakatlık, cinsel yönelim, din ve inanç kabul edilmektedir. Yetkinin kapsamında kamu sektörü ve özel sektör bulunan Kurum'un sorumluluğu Ulusal Parlamento'ya karşıdır.

Eşitlik kurumlarının kurumsal yapısını genel değerlendirdikten sonra kurumların etkinliği noktasında bazı örneklerle bu bölümü sonlandıracağız.

Eşitlik kurumlarının sadece kendilerine yapılan başvurularla ilgilenmedikleri, toplumda ayrımcılık ya da dışlayıcılık içeren her türden eyleme karşı tepki gösterdikleri görülmektedir. Bunlara örnek olarak, Arnavutluk'un Finiq şehrinde yer alan Yunanca yol tabelalarına yönelik gerçekleştirilen Vandalizm niteliğindeki eylemlere Ayrımcılıkla Mücadele Komiseri tarafından re'sen tepki gösterilmiştir.¹⁵⁷ Bir ülkede yaşayan ulusal azınlığı koruma ve onların da diğer yurttaşlarla eşit şartlarda yaşadığını vurgulamak adına gösterilen bu çaba Arnavutluk ile sınırlı değildir. İspanya'da da Eşitlik Kurumu, COVID-19 Salgını kapsamında ülke genelinde yaşayan azınlıklara ve yabancılara salgının yayılmasında etkili oldukları gerekçesiyle kullanılan ayrımcı ifadeler

¹⁵⁵ <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7273>, E.T. 10.11.2021.

¹⁵⁶ https://www.synigoros.gr/?i=stp.en.law2477_97, E.T. 10.11.2021.

¹⁵⁷ <https://www.kmd.al/kmd-reagon-per-aktet-vandale-ndaj-tabelave-orientuese-ne-gjuhen-greke/>, E.T. 10.11.2021.

dolayısıyla bir tavsiye¹⁵⁸ yayınlamıştır. Eşitlik kurumlarının medyayı kullanma biçimi de etkinlikleri adına önemli bir veridir. Kendilerinin toplumun geniş bir kesimi tarafından takip edildiği bilinci ile yakından ilişkili bu duruma örnek olarak Estonya Cinsiyet Eşitliği Komiserliğinin açıklamaları verilebilir. Bankanın, kadın cinsiyetinden dolayı kendisine kredi verilmeyen bir başvurusunun yaşadığı ayrımcılıktan¹⁵⁹ aşılı olmayan bir kişiye dahi ayrımcılık yapılamayacağına¹⁶⁰ dair toplumda yaşanan her türden güncel konuya ilişkin eşitlik perspektifinden açıklamaları bulunmaktadır. Güncellik bağlamında Yunanistan'ın son yıllarda çok fazla göç alması ile sınırları içerisinde oluşan mültecilere yönelik Yunan Ombudsmanının açıkladığı görüşleri¹⁶¹ kamu idaresine yön gösterici niteliktedir.¹⁶²

Farklı eşitlik kurumları tarafından hazırlanan ve ayrımcılıkla mücadelede yol gösterici nitelikteki pek çok rehber bulunmaktadır. Ayrıca toplumda var olan ancak görünmez durumda bulunan pek çok ayrımcı muamele yapılan anketler üzerinden ön plana çıkarılmaktadır. Örneğin Çek Cumhuriyeti Ombudsmanı bir sivil toplum kuruluşu olan Prag Gurur Derneği ile birlikte gerçekleştirdiği bir anketin sonuçlarını web sitesinde yayımlamıştır.¹⁶³ Ankete 1981 lezbiyen, gey, trans ve biseksüel katılmıştır. Yaşadıkları ayrımcılığın esasen okul ve iş ortamında meydana geldiğini aktaran bireyler, “cinsel yönelimlerini toplum içinde ifade etmeme” ya da “eşcinselliğin doğal olmadığı” yönündeki görüşlerle karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Ombudsman yaşanan ayrımcılığı sadece anket çalışması ile ortaya koymayıp özellikle nefret söyleminin önlenmesi konusunda ceza kanunlarında adım atılması için elindeki somut verilerini Hükümet temsilcileri ile paylaşmıştır. Bir başka anket çalışması yürüten eşitlik kurumu da Litvanya'dadır. Kadına şiddeti hedefine alan kampanya düzenleyerek şiddet konusunda mağdurların üzerine giden kişi ve kurumları tespit etmişlerdir. Buna göre mağduru suçlayan kişi ve kurumların başında; polis memurları, hâkimler, rahipler, anneler ve arkadaşlar gelmektedir. İki hafta boyunca şehrin her bölgesinde ve televizyonlarda dönen afiş ve videolar konuya farkındalık kazandırmak içindir. Eşitlik

¹⁵⁸ <https://igualdadynodiscriminacion.igualdad.gob.es/novedades/novedades/2020/pdf/Recomendacion-Consejo-COVID19.pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹⁵⁹ <https://volinik.ee/artiklid/liisa-pakosta-pangad-ei-tohi-inimest-tema-soo-tottu-halvemaks-pidada/>, E.T. 10.11.2021.

¹⁶⁰ <https://volinik.ee/artiklid/liisa-pakosta-igauhel-on-oigus-jaada-truuks-oma-veendumustele-kavaktsiinisustla-ees/>, E.T. 10.11.2021.

¹⁶¹ <https://www.synigoros.gr/?i=foreigner.el>, E.T. 10.11.2021.

¹⁶² Vicdani ret yasasının Yunanistan'da kabul edilmesi sürecinde hazırladığı raporlarla etkili olmuştur.

¹⁶³ <https://www.ochrance.cz/aktualne/lesby-a-gayove-volaji-po-manzelstvi-spolecnost-se-na-to-zda-byt-pripravena/>, E.T. 10.11.2021.

kurumlarının etkinlikleri noktasında değinilmesi gereken bir nokta da “amicus curiae”¹⁶⁴ niteliğinde olmalarıdır. Öte yandan belirtilmesi gereken bir diğer durum da eşitlik kurumlarının kendi adlarına dava açmalarıdır. Belçika’da, sosyal medyada yaşanan ırkçı sözler ve nefret söylemleri ile mücadele kapsamında görülen ceza davalarının yanı sıra eşitlik kurumunun açmış olduğu hukuk davaları¹⁶⁵ da konu ile çok yönlü mücadele noktasında örnek teşkil etmektedir.

2.2. Avrupa Örnekleri

2.2.1. İngiltere

EHRC (Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu) İngiltere’de faaliyet gösteren bir kurumdur. İngiltere Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu 2020 yılında bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, bir siyasi partinin (İşçi Partisi) içinde yaşanan ayrımcı taciz ve anti semitizm (Yahudi düşmanlığı) üzerineydi. Bu ihlal iddiaları 2010 Eşitlik Yasası kapsamında gündeme gelmiştir. Yapılan bir araştırma ile Komisyon, İşçi Partisi’nin yasadışı eylemlerini tespit ediyordu. Siyasi partiler, dünyanın her yerinde Anayasa Mahkemeleri tarafından denetlenirken ayrımcılık iddiaları bakımından bir Komisyonca denetlenmesi Komisyonun etki alanını göstermek bakımından önemli bir örnektir. Öyle ki, Komisyonun tespit ettiği yasadışı eylemlere ilişkin Parti tarafından bir taahhütname hazırlanmalı ve bu taahhütleri yerine getirmese Komisyonun yaptırım önlemi gündeme gelişmiştir. Olay, 2018 yılında, İngiltere’deki Yahudi cemaatinden Yahudi İşçi Hareketi ve Antisemitizme Karşı Kampanya tarafından EHRC’ye yapılan şikâyetler üzerine gelişmektedir. İddia odur ki, İşçi Partisi Lideri Jeremy Corbyn, Filistin devletine sahip çıkan bir siyaset yürüterek partisinde Yahudi düşmanlığına sebep olmaktadır. Eşitlik Yasası kapsamında siyasi partiler dernek statüsünde kabul edildiğinden ayrımcılığa yönelik eylemlerinden dolayı soruşturulmaları mümkündür. Nihayet 28 Mayıs 2019 tarihinde EHRC, İşçi Partisi hakkında soruşturmasını başlattı.¹⁶⁶ Aradan geçen bir yılın sonunda EHRC, partinin yaşanan taciz ve ayrımcı muamelelerden dolayı sorumlu olduğunu tespit ettiği raporunu yayımladı. Tüm bu yaşananlar parti içinde yürütülen soruşturma ile İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn’nin önce liderlikten daha sonra parti

¹⁶⁴ “Mahkemenin Dostları” anlamındaki bu Latince deyiş ilgili kurumun söz konusu mahkemeye yargılamada yardımcı olmak amacıyla bilgi ve belge sunması anlatılmak istenmektedir.

¹⁶⁵ <https://www.unia.be/nl/artikels/hatespeech-op-sociale-media-tegen-cecile-djunga-veroordeeld>, E.T. 10.11.2021 ; <https://www.unia.be/nl/artikels/rechter-veroordeelt-voetbalsupporter-wegens-uitingen-van-antisemitisme>, E.T. 10.11.2021.

¹⁶⁶ <https://www.bbc.com/news/uk-48433964>, E.T. 10.11.2021.

üyeliğinden ayrılmasının nedenlerinden biri oldu. Görülüyor ki, bağımsız bir kurum olarak EHRC, İngiltere'nin siyasi hayatına etki edecek bir karar alırdabilirdi. Ancak İngiltere Müslüman Konseyi tarafından Muhafazakâr Parti hakkında İslamofobi iddiası içeren bir dosyayı, resmi bir soruşturma başlatması için, EHRC'ye sunmuş olmasına rağmen soruşturma başlatılmamıştır.¹⁶⁷ Bu konu kurumun tarafsızlığı noktasında bir endişe yaratmaktadır.

2.2.2. Almanya

Almanya'da ayrımcılık vakaları ile ilgilenen kurum olarak FADA (Federal Anti-Discrimination Agency) bulunmaktadır. FADA, Eşit Muamele Yasası kapsamında dezavantajlı durumda olup olmadığını tespit ettiği kişilerin hak taleplerini değerlendirerek danışma merkezlerine yönlendirir. FADA tarafından bu süreçten sonra Mahkeme'ye başvurulması tavsiye edilmektedir.

FADA'nın çalışma hayatında ve medeni hukukta daha adil bir toplum yaratma hedefi doğrultusunda yaş, engellilik, ırkçılık/etnik köken, cinsiyet, cinsel kimlik ve din/inanç alanlarında ayrımcılığı yasakladığını belirtebiliriz. FADA'yı verdiği bazı kararlar üzerinden okumak gerekirse; yapılan başvuruların dörtte birinden fazlası ırkçılık/etnik köken iddiasını içeren ayrımcılık vakalarına dayanmaktadır. Berlin'de ev arayan Mohammad A., internette bulduğu ilan üzerine ev sahibini arar ve telefonda ismini söyledikten sonra yaşanan kısa süreli bir sessizlik sonunda, kendisine dairenin satılmış olduğu söylenir. Bunun üzerine arkadaşı Klaus M. tarafından tekrar aranan ev sahibi, konut ihtiyacı için, görüntülü randevu talebi vermiştir. Mohammed A., adının kulağa yabancı gelmesinden dolayı kendisine randevu verilmediğini ileri sürerek FADA'ya başvurur. Karar alma yetkisi bulunmayan FADA, ayrımcılık mağdurunun danışmanlık hizmetine yönlendirme konusunda yasal durumunu tespit ederek hukuki tavsiyede bulunmuştur.¹⁶⁸ FADA, bu tip olaylarda daha önce Charlottenburg Bölge Mahkemesi ve Hamburg Bölge Mahkemesi'nin ayrımcılık mağdurlarına 3.000 Euro ve 1.000 Euro miktarında tazminat verdiği kararlarını hatırlatmıştır.

---

¹⁶⁷ <https://www.equalityhumanrights.com/en/our-work/news/complaints-raised-about-islamophobia-conservative-party>, E.T. 10.11.2021.

¹⁶⁸ https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/aktuelle-faelle/DE/Ethnie_Rassismus/Ethnie_Testing_Wohnungsvermietung.html E.T. 09.11.2021.

Bir başka örnekte ise Bay E., karısı ve kızı ile birlikte Berlin'den trenle Münih'e gitmekte iken polis memurlarının trende yaptıkları incelemeye maruz kalırlar. Almanya vatandaşı olan Bay E., İngilizce olarak kendilerini tanıtmalarını isteyen polis memurlarının, siyah oldukları için kendilerini seçtiklerini iddia ederek FADA'ya başvurmuştur. Sadece ten rengine dayalı olarak polisin kontrolünden geçmek Eşit Muamele Yasası bakımından yasaklanmış bir davranıştır. FADA, bu tip profillemeyeylemlerinin damgalama niteliğini taşıdığını kaydetmiştir. Bu olayda aile, bir danışmanlık hizmetine yönlendirilmiştir.¹⁶⁹

Din veya inanç sebebine dayalı ayrımcılık vakaları bakımından en çok karşılaşılan olaylar ehliyet ya da pasaport alırken Müslüman kadınların başörtüsü içeren fotoğraflarını sunmalarından kaynaklanmaktadır. Biyometrik fotoğraflarda başlıksız fotoğraf kullanımı gerekirken dini sebeplerle başın örtülmesi bir istisna olarak görülmektedir. Ancak bunun için dine bağlılığını gösteren bir sertifika sunması istenen Bayan S. de FADA'ya başvurmuştur. FADA ise başörtüsü takmanın inanç özgürlüğünün bir parçası olduğunu ve yetkililerin daha fazla soru sormasının inanç özgürlüğüne müdahale teşkil ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁰

İş başvurularında karşılaşılan sorular, henüz çalışma hayatını başında iken çok sık karşılaşılan türden bir ayrımcılık örneğidir. Bu soruların bir cinsiyet temelinden kadınlara yöneltilmesi Almanya'da da karşımıza çıkan bir durumdur. 27 yaşında bir kadın, Almanya'da bulunan bir şirkete iş başvurusu için başvurur ve başvuru için gerekli tüm niteliklere sahiptir. Şirket yetkilisi pozisyonun gerekliliği ölçüsündeki tüm soruları sorduktan sonra ailesinden ve yaşam planından sorular yöneltilmiştir. Kadın, dürüstçe mutlu bir evliliği olduğunu ve bir süre sonra çocuk beklediklerini söylemiştir. Sonuç olarak reddedilmiştir. FADA, nitelikli adayların annelik durumundan dolayı mevcut iş ilişkilerinin sonra erdirilmesini ya da iş başvurularının reddedilmesini Eşit Muamele Yasası bakımından yasak davranış olarak nitelemektedir. Bu tip olaylarda haklı neden olarak işverenlerin "potansiyel iş kaybını" ileri sürmesi kabul edilmemektedir. FADA, kendilerine yöneltilen bu sorular karşısında adayların her

¹⁶⁹

https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/aktuelle-faelle/DE/Ethnie_Rassismus/Ethnie_Racial_Profiling_Bahn.html E.T. 09.11.2021.

¹⁷⁰

https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/aktuelle-faelle/DE/Religion/Religion_Behoerde_Ausweis.html E.T. 09.11.2021.

zaman susma hakkını kullanabilecekleri gibi doğruyu söylememe hakları olduğunu da belirtmektedir.¹⁷¹

Cinsiyete dayalı ayrımcılık sadece kadınların yaşadığı bir ayrımcılık türü değildir. Erkek bireyler de zaman zaman cinsiyetlerinden dolayı farklı muamele görmektedir. Telekomünikasyon sektöründeki özel bir şirkete iş başvurusu yapan bir erkeğin başvurusu, tüm nitelikleri sağlamasına karşılık, telefonda bir kadının sesinin müşteriler tarafından daha iyi karşılanacağı gerekçesiyle reddedilmiştir. Daha sonra bu işe nitelikleri ile bağdaşmamasına rağmen bir kadının tercih edildiğini öğrenen erkek aday FADA'ya başvurmuştur. Sadece cinsiyetinden dolayı yaşadığı bu ayrımcılığın Eşit Muamele Yasası'nda yasak bir davranış olduğu kayıt altına alınmıştır. Belirli faaliyetlerin sadece kadınlar ya da erkekler tarafından yapılması zorunlu olabilir ancak bu durumda zorlayıcı nedenlerin bulunması gerekmektedir. Olayda kadın sesinin müşterilerce iyi karşılanma gerekçesi konu dışıdır. Bir mesleğin kasıtlı olarak belli bir cinsiyetle doldurulması ayrımcı olmayan çalışma ortamı yaratma yükümlülüğüne de aykırıdır. Bu sebeplerle potansiyel işveren 5.000 Euro tazminat ödemeye ikna edilmiştir.¹⁷²

Son olarak yaşa dayalı ayrımcılık türünden bir örnekle Almanya başlığını kapamak yerinde olacaktır. Yaşa dayalı olarak gerçekleştirilen ayrımcılık ya çok yaşlının ya da çok gençsin gibi bir nedene dayanmaktadır. 62 yaşındaki bayan E., vergi firmasında çalışmakta iken daha genç yaşta kişilerin işe alınmasından sonra görevinde değişiklik yaşamıştır. Yalnızca kahve yapma ya da postaları sıralama gibi mesleği ile alakasız görevleri yapmaya başlamasını ve zamanının çoğunu boş geçiriyor olmasını FADA'ya iletmiştir. İşverenlerin, çalışanlarının hangi işleri yapacağı konusunda serbest olmasına karşılık yaşa veya başka bir sebebe dayalı olarak dezavantajlı durum yaratacak şekilde farklı muamele gösterilmesi yasaklanmıştır. Eksik istihdam niteliğindeki bu olayın çözümünde işverenden özür yazısı alınıp kadının hangi işlerde çalışacağını kayıt altına alınması sağlanmıştır.¹⁷³

---

¹⁷¹ https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/aktuelle-faelle/DE/Geschlecht/Geschlecht_inhalt_Kinderwunsch.html E.T. 09.11.2021.

¹⁷² https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/aktuelle-faelle/DE/Geschlecht/Geschlecht_inhalt_Telefonstimme.html, E.T. 09.11.2021.

¹⁷³ https://www.antidiskriminierungsstelle.de/SharedDocs/aktuelle-faelle/DE/Alter/Alter_inhalt.html E.T. 09.11.2021.

2.2.3. Fransa

Son olarak Fransa’da yaşanan ayrımcılık vakalarına ve bu vakalara ilişkin başvuru merkezine bakacağız. Hakların Savunucusu (Defenseur des Droits), Fransa Anayasası’nın 71’inci maddesindeki hak ve özgürlüklere saygı gösterilmesini sağlama kapsamında görev yapmaktadır. 2020 yılında dosya kapsamında 96.864 şikâyet almıştır. Bunlardan 5.196’sı ayrımcılıkla mücadele alanına ilişkindir. Şikâyetlerin büyük bir kısmı (%21,2) engellilik sebebine dayanmaktadır. En az şikâyet %1,4 oranla cinsel yönelim sebebine dayanmaktadır.¹⁷⁴ Hakların Savunucusu, ayrımcılıkla mücadele kapsamında vermiş olduğu kararlarını internet sitesi üzerinden kişilerin gerçek fotoğraflarını yayınlamakla paylaşmaktadır. Böylece olaylara ilişkin özet bilgiler yayınlamakla benzer durumu yaşamış kişileri başvuruda bulunmak üzere teşvik etmektedir. Bu örnekleri daha görünür kılmak ve ayrımcı davranışların aslında sınır tanımadan benzer içerik taşıdığını göstermek adına aktarmak gerekirse; örneğin Paola, henüz çocuktur ve anaokuluna kaydının yapılmaması nedeniyle annesi aracılığıyla başvuruda bulunmuştur. Okula kaydının yapılmamasının nedeninin ikamet yeri olduğu anlaşılınca, eğitim hakkının engellenmesine bağlı olarak ayrımcılık yaşadığı tespit edilmiştir. Özel savunmasızlığı nedeniyle okula gitmesi gereken bir çocuk hakkında olumsuz muameleye yol açabilecek durumlar yaratmama yükümlülüğü Hakların Savunucusu tarafından Belediye Başkanına hatırlatılmıştır.¹⁷⁵

Fanta, bir jinekologtan randevu alır ve o esnada altı buçuk aylık hamiledir. Doktor görüşme esnasında mesleği ve çocukları hakkında sorular sorar. Öğretmen olduğunu ve dördüncü çocuğunu beklediğini söyledikten sonra doktor, kendisine “peki, dokuzuncu çocuk ne zaman doğacak?” diyerek milliyetini sorar. Fanta ise Fransa’da doğduğunu ancak Senegal kökenli olduğunu açıklar. Doktor, Afrika kökenli insanların çok çocuk sahibi olma çılgınlığından bahsederek, Fanta’ya onun sadece bir öğretmen olduğunu ve çocuklarının geleceğini düşünmesi gerektiğini öğütler. Fanta ise bu durumun kendisini ilgilendirmediğini söyleyerek oradan ayrılır ve kendisine “senin gibi insanlar neden bu kadar hassas?” diye söyleyen doktoru şikâyet eder. Doktor, Hakların Savunucusu’na hastasını şok etmek ya da hastasına hakaret etmek istemediğini belirten bir özür mektubu ile konuyu açıklar. Olay, Fanta’nın cinsiyetine, milliyetine, medeni

¹⁷⁴ https://www.defenseurdesdroits.fr/sites/default/files/rapport_annuel/ddd_rapport-annuel-2020_25-03-2021.pdf E.T. 10.11.2021.

¹⁷⁵ <https://www.defenseurdesdroits.fr/fr/histoires-vecues/2017/09/paola> E.T. 10.11.2021.

durumuna kadar geniş bir alandaki ön yargıyı içerdiğinden, uzlaşma ile sona erdirilmiştir.¹⁷⁶

Mark ise Amerika vatandaşı olup Fransa’da öğretmen olarak işe başlamıştır. Bir banka hesabı açmak ister ve gerekli bilgi ve belgeleri toplayıp bankaya teslim eder. Daha sonra banka tarafından kendisinin Fransızca seviyesinin yeterli olmamasını gerekçe gösterilerek banka hesabı açılmaz. Bu olay Hakların Savunucusuna göre kökene dayalı dolaylı ayrımcılık teşkil etmektedir ve bu olayın tekrarının yaşanmaması için Fransızcanın tek kıstas olmamasını tavsiye etmiştir.¹⁷⁷ Banka hesabı açma talebi reddedilen bir başka örnek Damien’dir. Bir konaklama merkezinde yaşaması gerekçe gösterilerek talebi reddedilen başvurusunun başvurusu üzerine Hakların Savunucusu, bankacılık kuruluşlarının bilgi – belge prosedürünün değiştirilmesini sağlamıştır.¹⁷⁸

Sofian ve arkadaşları ise eğlenmek amacıyla bir diskotekte yer ayırtırlar. Daha sonra içeri girişte kendileri engellenir ve gerekçe olarak da Kuzey Afrikalı oldukları söylenir. Sofian polise şikâyette bulunur ve savcı Hakların Savunucusundan görüş talep eder. Eğlence mekânının eski müdürü olayı kabul ederek, eğer çok fazla Kuzey Afrikalıyı mekânına almaya devam ederse kendisinin çok çabuk “pislik kutusu” unvanına sahip olacağını belirtir. Hakların Savunucusu, menşei temelli ayrımcılık olduğu görüşünü savcılığa iletir ve nihayetinde ayrımcılık suçundan müdüre altı ay hapis cezası verilir.¹⁷⁹

Örnek olarak yukarıda üç ülke bakımından ele aldığımız konu, ülkelerin ayrımcılıkla mücadele etmek ve eşitliği sağlamak noktasında izledikleri farklı kurum ve yöntemlerdir. Her ülke kendine özgü sorunlar yaşamakta ancak ayrımcılık perspektifini silmeye çalışmak durumundadır.

2.3. Türkiye’deki Tarihsel Gelişim

Ayrımcılığın önlenmesi ve eşit muamele ilkesinin sağlanması için birçok uluslararası sözleşme, tavsiye ve direktif bulunmaktadır. Türkiye de bu konudaki uluslararası sözleşmelerin çoğuna taraftır ve kendi ulusal mevzuatını ve bu bağlamda

---

¹⁷⁶ <https://www.defenseurdesdroits.fr/fr/lutte-contre-les-discriminations/2019/03/fanta> E.T. 10.11.2021.

¹⁷⁷ <https://www.defenseurdesdroits.fr/fr/histoires-vecues/2018/03/mark> E.T. 10.11.2021.

¹⁷⁸ <https://www.defenseurdesdroits.fr/fr/histoires-vecues/2017/09/damien> E.T. 10.11.2021.

¹⁷⁹ <https://www.defenseurdesdroits.fr/fr/histoires-vecues/2017/07/sofian> E.T. 10.11.2021.

kurumsallaşmasını oluşturma yolundadır.¹⁸⁰ Bu kurumsallaşmanın bazı örneklerini yukarıdaki bölümde inceledik. Bu bölümde ise 6701 Sayılı Kanun ile oluşturulan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu’nu özel olarak irdedeceğiz.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu 21/06/2012 tarihli ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’nu yürürlükten kaldırarak onun yerine kurulmuştur. Yukarıda bahsedilen kurumsallaşma her defasında yeni bir kurum kurarak sağlanıyor mu? Bu soru için en yerinde cevap Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulurken “*yeni bir devlet dairesi kuruluyor*” değerlendirmesi ile verilen cevaptır.¹⁸¹ O günden 2016 yılına kadar gelen süreçte Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun faaliyetleri¹⁸² (*Şanlıurfa/Siverek Raporu, Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlülerin Sağlık Hizmetlerine Erişimi Hakkında İnceleme Raporu, Sincan Cezaevinde Meydana Gelen Olaylarla İlgili İnceleme Raporu, Gezi Parkı Olayları Raporu, İstanbul Geri Gönderme Merkezi Raporu*) yeterli bir insan hakları güvencesi yaratmadığı için mi yeni bir kurum kuruldu yoksa daha farklı gerekçeler mi ileri sürülmüştü? Bu sorulara gereken cevabı verebilmek için TİHEK kanun hazırlığı¹⁸³ dönemini hatırlamak gerekmektedir. Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, kamuoyunda bu kanun tasarısı tepki¹⁸⁴ ile karşılandığı gibi Meclis bünyesinde de karşı oylarla muhalefet edilen bir tasarıya dönüşmüştür. Nitekim tasarı¹⁸⁵, *oyçokluğu* ile komisyonlarda kabul edilmiştir.

Tasarıya ilişkin olarak Hükümet tarafının görüşleri, genel olarak, insan haklarının korunması, ayrımcılıkla mücadele ve işkence ve kötü muameleye karşı ulusal önleme mekanizması gibi üç ana görev ekseninde örgütlenmesinin sağlanarak “mevcut kurum kapasitesinin güçlendirilmesi” olarak belirtilmiştir. Muhalefetin görüşleri ise, kuruma ilişkin tasarının oluşturulurken bu alanda çalışan sivil toplum örgütlerinden

¹⁸⁰ Zehra **ODYAKMAZ** - Bayram **KESKİN** - Yusuf **DENİZ**, “6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme-P”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C.0, S.7, 2016, s.721.

¹⁸¹ Ertuğrul **KÜRKCÜ**, “Bir Devlet Dairesi Daha Oluşuyor”, <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/138917-kurucu-bir-devlet-dairesi-daha-olusuyor>, E.T. 10.11.2021.

¹⁸² Türkiye İnsan Hakları Vakfı, <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/ulusal-onleme-mekanizmasi-2-yariyil-degerlendirme-raporu.pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹⁸³ Türkiye Büyük Millet Meclisi, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss149.pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹⁸⁴ İnsan Hakları Derneği, <https://www.ihd.org.tr/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kurulmasi-ile-ilgili-hukmet-aciklamasi-insan-haklari-kurumsallasmasina-tamamen-aracsal-bakiliyor-18-ocak-2015/>, E.T. 10.11.2021; İnsan Hakları Ortak Platformu, <https://ihop.org.tr/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kanunu-tasarisi-hakkındaki-goruslerimiz/>, E.T. 10.11.2021.

¹⁸⁵ Bkz. <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0596.pdf>, E.T. 10.11.2021.

görüş ve eleştirinin alınmamış olmaması, Kurumun insan haklarına bir katkı sağlama amacından çok “vize muafiyeti” çalışmaları kapsamında hazırlandığı, görev alanı olarak Kamu Denetçiliği Kurumu ile örtüşme yaşandığı, ayrımcılık temeli olarak sadece belirli bir cinsiyete (kadın / erkek) yer vermiş olması, cinsel kimliği ya da yönelimi farklı olan bireylerin yaşadıkları ayrımcı muamelelere karşı korumasız bırakıldığı, Kurumun karar organı olan Kurul’un üyelerinin tamamının (Bakanlar Kurulu ve) Cumhurbaşkanı tarafından seçiliyor olmasının Paris İlkeleri ile uyuşmadığı şeklinde dile getirilmiştir.

20/04/2016 tarih ve 29690 sayılı Resmî Gazete’de 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu yayımlanmıştır. İdari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli, kamu tüzel kişiliğini haiz, Cumhurbaşkanının görevlendireceği bakan ile ilişkili¹⁸⁶ TİHEK, söz konusu kanun çerçevesinde çeşitli görev ve yetkilere haizdir. Bu tip insan hakları kurumlarının “yasal bir altyapıya” sahip olmaları çalışmalarını bağımsız olarak yürütebilmeleri için ön koşuldur.¹⁸⁷ Nitekim, öğretide, “*ulusal kurumların, normlar hiyerarşisi içerisinde ne kadar üst bir kurala dayalı olarak kurulursa, o derece güvenli bir geleceği*”¹⁸⁸ olacağı belirtilmiştir.

Kurumun kuruluş aşamasına ilişkin değinmemiz gereken bir başka nokta da hazırlanan Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kanunu Tasarısı¹⁸⁹ taslağıdır. Demokratik Açılım döneminde hükümetin hazırlanmasını sağladığı bu tasarı ile Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu kurulması öngörülüyordu.¹⁹⁰ Öte yandan, tasarıya ilişkin önemli bir nokta da, taslağın ilk halinde ayrımcılık temeli olarak “cinsel kimlik” ibaresinin yer almasıydı. Daha sonra, İçişleri Bakanlığı tarafından Barolara, Akademik çevrelere ve Sivil Toplum Kuruluşlarına gönderilen taslak metninden cinsel kimlik

---

¹⁸⁶ Bu hüküm, 02/07/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname öncesinde Başbakanlıkla ilişkili biçiminde düzenlenmişti. Güncel uygulamada ilişkili bakan Adalet Bakanı’dır.

¹⁸⁷ Abdurrahman **EREN**, Ulusal İnsan Hakları Kurumları, İstanbul 2012, s.171.

¹⁸⁸ Vahap Atila **OĞUŞGİL**, Avrupa Birliği ve Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Üye Ülkelerden Örnek Uygulamalar, İstanbul 2015, s.30.

¹⁸⁹ Bkz. <http://aihmiz.org.tr/aktarimlar/dosyalar/1429534668.pdf>, E.T. 10.11.2021.

¹⁹⁰ Bkz. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ayrimcilikla-mucadele-ve-esitlik-kurulu-geliyor-1212052>, E.T. 10.11.2021; <https://m.bianet.org/bianet/toplum/120792-ayrimcilikla-mucadele-yasa-tasarisi>, E.T. 18.12.2021.

ibaresi çıkarılmıştır.¹⁹¹ Yine o dönemki Avrupa Komisyonu'nun İlerleme Raporu'nda durum eleştirilmiştir.¹⁹²

2.4. Bir İdari Kurum Olarak TİHEK

2.4.1. Kurumsal Yapısı ve Görevleri

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun kurumsal yapısı “Kurul” ve “Başkanlık” olmak üzere ikili bir biçimde öngörülmüştür.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun karar organı olarak Kurul, TİHEK Kanunu'nun 10'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre “görev alanına giren konularla ilgili olarak hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Kurul'a emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde bulunamaz.” Bu hükmü destekler mahiyetteki düzenleme aynı maddenin 9'uncu fıkrasında yer almaktadır. Buna göre “Üyelerin Kurul'da görev yaptıkları sürece önceki görevleri ile olan ilişkileri kesilir. Üyeler, özel bir kanuna dayanmadıkça, Kurul'daki görevlerinin dışında resmi veya özel hiçbir görev alamaz; dernek, vakıf, kooperatif ve benzeri yerlerde yöneticilik ve denetçilik yapamaz, ticaretle uğraşamaz, serbest meslek faaliyetinde bulunamaz, hakemlik ve bilirkişilik yapamaz.”

Kurul, biri başkan ve diğeri başkan yardımcısı olmak üzere 11 üyeden oluşmaktadır. Üyeler Cumhurbaşkanı tarafından atanmaktadır. 02/07/2018 tarihli ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameden önce, Kurul'un sekiz üyesi Bakanlar Kurulu, üç üyesi Cumhurbaşkanı tarafından seçilmekteydi. Bu anlamda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa Değişikliğine uyumlu olarak yeni hükümet sistemine entegre edildiği anlaşılmaktadır.

Kurul, 6701 Sayılı Kanun ve diğer mevzuatın verdiği görev ve yetkileri bağımsız bir şekilde yerine getirir ve kullanır.¹⁹³ Ancak Kurul'un bağımsızlığı bakımından önemli bir nokta üyelerin kompozisyonudur. Paris İlkelerinde de değinilen

---

¹⁹¹ Bkz. <https://kaosgl.org/haber/ayrimcilik-yasasinda-lgbtlere-ayrimcilik-yapiliyor>, E.T. 10.11.2021.

¹⁹²

Bkz. https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/9_mart_2011_tarihli_avrupa_parlamentosu_ilke_karari.pdf, Paragraf 30, E.T. 10.11.2021.

¹⁹³ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, md. 10/1.

bir konu olarak, insan hakları kurumlarının “oluşum, atanma ve görev güvenceleri”¹⁹⁴ TİHEK bakımından gerçek anlamda sağlanmış bir güvence değildir. Özellikle kurumu oluşturan üyelerin “çoğulcu” nitelikteki temsili önemli bir husustur. Üyelerin incelenmesinde ilk dönem ve ikinci dönem üyeleri olarak ikili bir ayırım yapılması zorunludur. Nitekim 14 Temmuz 2021 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan atama kararları ile üyelerin bir kısmı değişmiştir. Bu bakımdan TİHEK’in ilk dönem üyeleri açısından incelendiğinde ilk dikkat çeken özellik, cinsiyet konusunda kadın temsiline cılız oluşudur. On bir üyeli kurulda yalnızca bir üyenin kadın olması, cinsiyet temelli ayrımcılık iddialarını da inceleyen bir kurul olarak TİHEK’i olumsuz bir noktaya taşımaktadır. Fakat bu durumun TİHEK’e özgü olmadığını ve siyasi alanda kadın temsiline sayısal olarak düşük bir oranda¹⁹⁵ seyir gösterdiği zaten bilinmektedir. İkinci dönem üyeleri açısından incelendiğinde ise kadın üye sayısı ikiye çıkarılmakla birlikte toplam üye sayısına oranı yine düşük kalmaktadır.

Kurul’a üye olabilmek için şartlar¹⁹⁶ şu şekilde sıralanabilir:

“14/07/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 48’inci maddesinin birinci fıkrasının (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen nitelikleri taşımak.

Herhangi bir siyasi partinin yönetim ve denetim organlarında görevli veya yetkili bulunmamak.

En az dört yıllık lisans düzeyinde yükseköğrenim görmüş olmak.”

İlk dönem Kurul üyeleri arasında üç üyenin avukat, bir üyenin akademisyen, bir üyenin öğretmen, altı üyenin ise çeşitli idari birimlerde görevli personel olduğu anlaşılmaktadır. Kurul üyelerinin nitelikleri 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile mülga olunan “kurumun görev alanındaki konularda bilgi ve deneyim sahibi olmak” hükmü gereğince üyelerin mezun oldukları okullar incelendiğinde ise beş üyenin hukuk fakültesi, dört üyenin siyasal bilgiler/iktisadi ve idari bilimler fakültesi, bir üyenin fen-edebiyat fakültesi, bir üyenin ise ilahiyat fakültesi mezunu olduğu görülmektedir.

¹⁹⁴ Abdurrahman **EREN**, a.g.e., s.207.

¹⁹⁵ KONDA, Siyasette Kadın Temsili Araştırması, https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/2011_04_KONDA_Siyasette_Kadin_Temsili_Raporu.pdf, E.T. 10.11.2021.

¹⁹⁶ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, md.10/4.

İkinci dönem Kurul üyeleri hakkında ayrıntılı özgeçmiş Kurum'un sitesinde yer almamaktadır. Özgeçmişleri bulunan üyelerin mezun oldukları fakülteler arasında hukuk, siyasal bilgiler, siyasal bilgiler ve ilahiyat fakültesi bulunmaktadır.

Üyelerin görev süresi bakımından 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname öncesi hükme göre dört yıldır. Ancak mülga olan bu hüküm yerine 6701 sayılı Kanun'da bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu konuya ilişkin dayanak olan hüküm, Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair 3 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde bulunmaktadır. Buna göre, "üyelerin görev süresi atandıkları tarihte görevde bulunan Cumhurbaşkanı'nın görev süresini geçemez. Cumhurbaşkanı'nın görev süresi sona erdiğinde üyelerin de görevleri sona ermektedir."¹⁹⁷ Ancak görev süresi belli olanlar Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin sona ermesini beklemeyecek. (md.7) O halde 16 Mart 2017 tarihli ve 30009 sayılı Resmî Gazete ile yayımlanan ve Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı tarafından seçilen üyelerin görev süresi dört yıl olarak belirlendiğinden 2021 yılına kadar görev süreleri devam etmektedir. Nitekim 14 Temmuz 2021 tarihinde TİHEK'e ilişkin üye atamaları Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Kurul'un görev ve yetkileri ise 11'inci maddede düzenlenmiştir. Öncelikle Kurul, Kurum'un *karar organıdır* bu doğrultuda Kurumla ve Kurumun görev alanına ilişkin düzenlemeler yapabilmek adına gerekli kararları alır. Başlıca görev alanı, ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin başvuruları ya da insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerine ilişkin re'sen yapılan incelemeleri karar bağlamaktır. Söz konusu durumlara ilişkin uzlaştırma sürecini ya da Kanunda öngörülen idari yaptırımları işletebilir. İnsan hakları ve ayrımcılık yasağı ihlallerine yönelik olarak yargı yerlerinden verilen kararların uygulanmasını takip edebilir. Aynı zamanda yargı organlarına, kamu kurum ve kuruluşlarına ve ilgili kişilere talepleri halinde görüş verebilir. Gerek görmesi halinde Kurumla benzer alanda çalışan uluslar arası kuruluşlara üye olunmasını ve bu kuruluşlarla işbirliği yapılmasına karar verir. Ayrıca, Kurumun kendi iç işleyişine yönelik olarak stratejik plan ve bütçe teklifi hazırlar.

---

¹⁹⁷ Üst Kademe Kamu Yöneticileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Atama Usullerine Dair 3 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, Md. 4.

Kurul'un çalışma esasları 12'inci maddede¹⁹⁸ düzenlenmiştir.

Kurum'un bir diğer organı olan Başkanlık, 14'üncü maddede¹⁹⁹ düzenlenmiştir.

Başkan, Kurum'un en üst amiri olup, Kurum'un genel yönetim ve temsilinden sorumlu kişidir. Görev ve yetkileri²⁰⁰ ayrıca düzenlemiştir.

¹⁹⁸ “Kurul, Başkanın çağrısı üzerine toplanır. Toplantıları Başkan yönetir. Başkanın dışında *en az beş üyenin* birlikte talep etmesi halinde, Kurul, Başkan tarafından *beş gün içinde* toplanmak üzere derhal toplantıya çağrılır.” “Toplantı gündemi Başkan tarafından hazırlanarak, toplantıdan *en az üç gün önce* Kurul üyelerine bildirilir. Gündeme yeni madde eklenebilmesi için toplantıda üyelerden birinin öneride bulunması ve önerilen maddenin Kurul tarafından kabul edilmesi gerekir” “Kurul, *en az yedi üye* ile toplanır ve *en az altı üyenin* aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kararlarda çekimser oy kullanılamaz.” “Kurul, kendi üyeleri arasından, her bir çalışma alanı için *üçer üyeli komisyonlar* oluşturabilir.” “Kurul, başvuruları görüşmek ve sonuçlandırmak üzere *Başkan hariç beş üyeli* daireler oluşturabilir. Başkan, dairelerin doğal üyesidir.” “Kurul kararları tutanakla tespit edilir ve karar tutanağı toplantı esnasında veya en geç toplantıyı izleyen *beş iş günü içinde* toplantıya katılan tüm üyeler tarafından imzalanarak tekemmül ettirilir. Toplantı tarihinden itibaren en geç *on beş iş günü içinde* gerekçeler ve varsa karşı oy gerekçeleri yazılır. Gerekteğinde, Kurul tarafından bu süre uzatılabilir.” “Başkan ve üyeler; kendileri, aralarındaki evlilik bağı kalkmış olsa bile eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci derece dahil ikinci dereceye kadar kayın hısımlarıyla ilgili veya kişisel menfaat ilişkisi içinde oldukları konularda toplantı ve oylamaya katılamaz. Bu durum karar metninde ayrıca belirtilir.” “Aksi kararlaştırılmadıkça, Kurul toplantılarındaki müzakereler *gizlidir*.” “İhtiyaç duyulması halinde görüşlerinden yararlanılmak üzere ilgililer Kurul toplantısına davet edilebilir. Ancak, Kurul kararları toplantıya dışarıdan katılanların yanında alınmaz.” “Kurul kararları, tekemmül etmesinden itibaren *en geç beş iş günü* içinde ilgililere gönderilir. Kurul kararlarında, ilgili kişilerin bu kararlara karşı hangi hukuki yollara başvurabilecekleri süreleri ile birlikte belirtilir.” “Kurul, gerekli gördüğü durumlarda kararlarını, kişisel verilerin gizliliği ilkesine bağlı kalmak kaydıyla uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurabilir.” “Kurul üyeleri ile Kurum personelinin uyacakları mesleki ve etik ilkeler, bu maddede belirtilen komisyonların ve dairelerin oluşumu, çalışma esasları ile Kurulun çalışma usul ve esasları ve diğer hususlar yönetmelikle düzenlenir.”

¹⁹⁹ “Başkanlık, Başkan Yardımcıları, hizmet birimleri ve çalışma gruplarından oluşur. Hizmet birimlerinin sayısı onu geçemez. Başkanlık, Kurul kararlarını uygulamakla ve diğer konularda Başkan'a ve Kurul'a yardımcı olmakla görevlidir.” “Hizmet birimleri ve büroların çalışma usul ve esasları, bu Kanunda belirtilen faaliyet alanı, görev ve yetkilerine uygun olarak Kurum'un teklifi üzerine Cumhurbaşkanı'nca yürürlüğe konulan yönetmelikle belirlenir.” “Gerek görülmesi halinde, Kurum'un teklifi üzerine *Cumhurbaşkanı kararıyla* Kurum'a bağlı bürolar kurulabilir.” “Hizmet birimleri, Başkan tarafından belirlenen koordinatörlerin eşgüdümünde faaliyet gösterir.” “Kurum, görev alanına giren konularla ilgili olarak çalışmalarda bulunmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve konuyla ilgili uzmanların katılımı ile altı ay süreli geçici komisyonlar oluşturabilir. Başkan, bu süreyi üç aya kadar uzatabilir. Gerekli görülmesi halinde Kurul, altı aylık süreyi iki katına kadar uzatabilir. Ayda ikiyi geçmemek kaydıyla komisyonların toplantılarına ilişkin giderler Kurum bütçesinden karşılanır.” “Kurul Başkanı, Kurumun da başkanıdır.”

²⁰⁰ Madde 13/2 – a) Kurul toplantılarının gündemini, gün ve saatini belirlemek ve toplantıyı yönetmek
b) Kurul kararlarının tebliğini ve Kurulca gerekli görülenlerin kamuoyunda duyurulmasını sağlamak
c) Hizmet birimi koordinatörlerini görevlendirmek ve diğer Kurum personelini atamak
ç) Hizmet birimlerinden gelen önerilere son şeklini vererek Kurula sunmak
d) Kurumun stratejik planını, performans ölçütlerini hazırlamak, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak
e) Belirlenen stratejilere, yıllık amaç ve hedeflere uygun olarak Kurumun yıllık bütçesi ile mali tablolarını hazırlamak
f) Yıllık faaliyet raporlarını hazırlamak, yıllık amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine göre faaliyetlerin değerlendirmesini yapmak ve bunları Kurula sunmak

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun görevleri ise 6701 Sayılı Kanunun 9'uncu maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; 6701 Sayılı Kuruluş Kanunu TİHEK'e *insan haklarının korunması, geliştirilmesi, ayrımcılığın önlenmesi ve ihlallerin giderilmesi* başlıklarında çalışma yapma görevini vermiştir. Bu görevini yerine getirirken başta eğitim yolu olmak üzere kitle iletişim araçlarını da kullanarak kamuoyunda duyarlılığın gelişmesini sağlamalıdır. Eğitim yolunu kullanırken kastedilen Milli Eğitim Müfredatına *insan hakları ve ayrımcılık yasağı konularında* bölümlerin eklenmesidir. Aynı şekilde insan haklarının korunması, ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve toplumdaki eşitlik anlayışının gelişimine yönelik eğitim faaliyetleri kapsamında Üniversitelerle de işbirliği içerisinde olunmalıdır. TİHEK, bu işbirliğini bu konuda bölümler açılmasını sağlayarak gerçekleştirebilir. İşbirlik sağlaması gereken başka bir birim de Kamu Kurum ve Kuruluşlarıdır. Özellikle meslek öncesi ve meslek içi eğitim yoluyla ilgili kurum ve kuruluşun personeline yönelik insan hakları ve eşitlik konularında eğitim programları belirlemelidir.

Ayrımcılık yasağının ihlali halinde re'sen veya başvuru üzerine inceleme, araştırma, karar verme ve sonuçlarını takip etme Kurum'un esas görev alanındadır. Bu doğrultuda yapılan ilgili mevzuat çalışmalarının izlemesi, değerlendirme yapması ve bunlara ilişkin görüş ve önerilerini ilgili mercilere sunmalıdır. Gerçekten de Kurum, ayrımcılık yasağının ihlaline yönelik mücadelesini yürütürken bu konudaki tecrübesini gerekli birimlere aktarmalıdır.

Sorumluluk mekanizması gereği çalışmalarını yıllık faaliyet raporları biçiminde Cumhurbaşkanlığına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar.

Son olarak Kurum, görev ve yetkilerine ilişkin olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunu ve Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunu yılda en az bir defa bilgilendirmelidir.

---

g) Kurul ve hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışması amacıyla eşgüdümü sağlamak
ğ) Kurumun yönetim ve işleyişine ilişkin diğer görevleri yerine getirmek

2.4.2. Kuruma Başvuru Yolları ve İnceleme Usulleri

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na yapılacak başvurular ve bu başvuruların incelenmesine ilişkin usuller genel olarak TİHEK Kanunu'nun 5'inci bölümünde 6 madde halinde düzenlenmiştir. Ayrıntılı düzenleme ise Yönetmelik²⁰¹ içerisinde yer almaktadır. Nitekim 6701 sayılı Kanunun Geçici 1'inci maddesi gereğince de ilgili yönetmeliğin yayımından itibaren başvurular alınmaya başlamıştır.

Ayrımcılık yasağından zarar gördüğü iddiasındaki her gerçek veya tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Başvuru dili Türkçedir. Başvurunun konusu *cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hal, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasağı ihlalleri* iddiasıdır.

Başvurular ücretsiz olup; Kuruma elden yahut posta, elektronik posta, faks yoluyla ya da illerde valilikler, ilçelerde kaymakamlıklar aracılığıyla gerçekleştirilir. Başvuruyu tarih ve sayı vermek suretiyle kayıt altına alan kurum, *en geç 3 iş günü*, TİHEK'e göndermelidir.²⁰² Ancak başvurmadan önce ilgililer, ayrımcılık uygulamasının düzeltilmesini muhatap Kurumdan istemelidirler. Bu istek reddedilir veya *30 gün içinde* cevap verilmezse Kuruma başvuru yapılır. Kuruma yapılan başvurularda kimliğin gizli tutulması mümkündür. İdari dava açma süresi içinde Kuruma yapılan başvurular, işlemeye başlamış olan dava süresini durdurur. Ancak bu kuralın istisnaları mevcuttur. 6701 sayılı Kanuna göre, Hâkimler ve Savcılar Kurulu Kararları, Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı kararları ve yasama ve yargı yetkilerinin kullanılmasına ilişkin işlemler, Kurumun görev alanı dışındadır. Yönetmelikte ise bu yasak genişletilmiş ve hakkın kötüye kullanılması niteliğindeki başvurular²⁰³ ile dava konusu olan başvurular²⁰⁴ da eklenmiştir.

Kurum başvuru üzerine ya da re'sen harekete geçmektedir. Re'sen yapılan incelemeler için ihlal mağdurunun şahsen belirlenebilir olduğu durumlarda kendisinin veya kanuni temsilcisinin açık rızasının alınması şarttır. İncelemeler, başvurudan ya da

---

²⁰¹ Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG. 27.11.2017, 30250.

²⁰² Yönetmelik, md. 34.

²⁰³ Yönetmelik, md. 45/b.

²⁰⁴ Yönetmelik, md. 45/c.

re'sen inceleme kararından itibaren *en geç 3 ay içinde* tamamlanır. Bu süre, Başkan tarafından, bir defaya mahsus olmak üzere, 3 ay daha uzatılabilir.

Kurum, ihlal iddiasına karşılık olarak muhatap taraftan yazılı görüş talep eder. Yazılı görüş, istemin tebliğinden itibaren *15 gün içinde* Kuruma sunulur. Yazılı görüş, başvurana tebliğ edilerek, tebliğden itibaren, *en geç 15 gün içinde*, Kuruma görüşünü sunması istenir. Bu süreler, talep halinde, Başkan tarafından bir defaya mahsus, *15 gün* uzatılabilir. Ayrıca talepleri halinde, taraflara Kurul önünde ayrı ayrı sözlü açıklama yapma hakkı tanınabilir.

İncelemenin özelliğine göre, Başkan re'sen veya talep üzerine tarafları uzlaşmaya davet edebilir. Uzlaşma *en geç 1 ay içinde* sonuçlandırılır. Uzlaşma müzakereleri esnasındaki beyanlar, açıklamalar kayıt altına alınır ve herhangi bir soruşturma ya da kovuşturmada delil olarak kullanılamaz. Uzlaşma yoluyla sonuçlandırılmayan başvurular hakkında rapor düzenlenerek *20 gün içinde* Kurula sunulur. Bunun üzerine Kurul, insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlali yapıp yapılmadığına ilişkin karar verir.

“Kurumun inceleme yetkisi, araştırma, ziyaret ve rapor hazırlama gibi görevleri kapsamaktadır. Bu görevler, insan hakları ve eşitlik uzmanları, insan hakları ve eşitlik uzman yardımcıları ve Başkan tarafından görevlendirilen diğer Kurum personeli tarafından yerine getirilir. Bu kişiler, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etmeye, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye, kötü muameleye maruz kaldığı iddia edilen kişi ya da kişilerle görüşmeye yetkilidir. Kurumun inceleme ve araştırma konusuyla ilgili olarak gerekçesini belirterek istediği bilgi ve belgelerin, bu talebin tebliğ edildiği tarihten itibaren *otuz gün içinde* verilmesi zorunludur.” (m. 19) Bu yükümlülüğe, uyarıya rağmen haklı bir neden olmaksızın belirtilen sürede uymayan kişi ve kuruluşlar hakkında beş yüz Türk lirasından iki bin Türk lirasına kadar idari para cezası uygulanır. (m. 25/3)

Konusu suç teşkil eden insan hakları veya ayrımcılık yasağı ihlallerinin tespiti halinde, Kurum tarafından suç duyurusunda bulunulur. (m. 18/5)

Kurul veya Başkan, inceleme ve araştırma yapılan konu ileri derecede teknik ve mali uzmanlık bilgisi gerektiren bir konu ise, ücreti *Kurum bütçesinden* karşılanmak üzere, bilirkişi görevlendirebilir. (m. 20)

Özellikle ayrımcılık yasağının ihlali iddiası ile Kuruma yapılan başvurularda, başvuran iddiasını “*kuvvetli emarelerin ve karine oluşturan olguların varlığı*” ile ortaya koymuş ise, karşı taraf ispat yükü altına girmektedir. Başka bir deyişle, ayrımcılık yasağını ve eşit muamele ilkesini ihlal etmediğini karşı taraf ispat etmek durumunda kalmaktadır.

Ayrımcılık yasağının ihlali durumunda, ihlalden sorumlu olan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri hakkında bin Türk lirasından on beş bin Türk lirasında kadar idari para cezası uygulanır. Bu miktar, ihlalin etki ve sonuçları ve failin ekonomik durumuna göre belirlenmektedir. Kurul, verdiği idari para cezasını bir defaya mahsus olmak üzere uyarı cezasına dönüştürebilir. Hakkında uyarı cezası verilen kişi veya kurumun ayrımcı fiilinin tekrarı halinde alacağı ceza yüzde elli oranında artırılır. Bu artış ceza üst sınırını aşamaz. Verilen idari para cezaları tebliğden itibaren *bir ay içinde* ödenir. (m. 25)

Kurumun inceleme sonunda vereceği sekiz türde karar²⁰⁵ bulunmaktadır. İncelenemezlik kararı, gerekçeli kabul edilmezlik kararı, gönderme kararı, ihlal kararı, idari yaptırım kararı, uzlaşma kararı, ret kararı ve karar verilmesine yer olmadığına dair karar bunlardandır.

2.4.3. Kuruma İlişkin Değerlendirme

Kuruma ilişkin önemli ilk husus, 6701 sayılı Kanun’un 1’inci maddesine ilişkin olacaktır. Bu madde Kurum’un kuruluş amaçlarını düzenlemektedir. Bu amaçlar arasında insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi gibi ilk bölümde değindiğimiz temel kavramları sağlamak olduğu gibi işkence ve kötü

---

²⁰⁵ Yönetmelik, md. 65.

muamele ile etkin mücadele gibi bir amaç da bulunmaktadır. Bu durum oldukça geniş bir çalışma alanı olduğunu göstermektedir.²⁰⁶

Kurumun üyeleri bakımından ise yeterli çoğulculuk sağlanamamış görünmektedir. Türkiye’de kurulan insan hakları kurumlarından üyelerinin kompozisyonunda en geniş katılımı²⁰⁷ (Devlet, Meslek Kuruluşları, Sendika, Öğretim Üyeleri ve STK Temsilcileri) sağlayan örnek İnsan Hakları Danışma Kurulu’dur. TİHEK bakımından bu kadar geniş bir katılım sağlanmamış görülmektedir.

Kurul’un çalışma esasları ile ilgili üzerinde durulması gereken bir nokta olarak, Kurul’un karar alırken üyelerin toplanmasıdır. Ombudsman şeklinde kurulan Avrupa’daki Eşitlik Kurumları’nda bir karar alınmadan önce üyelerin toplanması gibi bir usul bulunmamaktadır. Ancak ülkemizde Ombudsmanlık kurumunun ayrı bir organ olarak var olması nedeniyle, bu durum büyük bir sorun olarak görülmemelidir.

Kurum’a yapılacak başvurular noktasında kanunla bir ikilik yaratılmıştır. Buna göre, insan hakları ihlalleri ile ayrımcılık yasağı ihlallerinde farklı usuller benimsenmiştir. İnsan hakları ihlallerinde re’sen inceleme söz konusu iken (m.9/1-f); ayrımcılık yasağı ihlallerinde re’sen veya başvuru üzerine inceleme yapılmaktadır. (m.9/1-g). Bu tip bir farklılık kanunen olsa da, TİHEK, 2018/83 sayılı kararında insan hakkı ihlali iddiasını taşıyan başvuruyu incelemiştir.

Kurum’un başkanlık merkezi olarak Ankara belirlenmiştir. Bu bakımdan merkezi bir organ niteliği taşıyan Kurum’un, Cumhurbaşkanı kararıyla, bağlı bürolar açması mümkündür. Ancak bu büroların yurt içinde mi yoksa yurt dışında mı örgütleneceği belirsizdir. Öte yandan, büro açma yetkisi doğrudan Kurum’un tekelinde değildir. Bu gibi durumlar Paris İlkeleri’ne aykırı görülmektedir.²⁰⁸

Ayrımcılık temeli olarak 6701 sayılı Kanunda on beş farklı temel sayılmaktadır. Ancak bunlar arasında cinsel yönelim/cinsel kimlik temeli yer almamaktadır. Oysa Dünyada yer alan eşitlik kurumlarında bu temel bulunmaktadır.

---

²⁰⁶ Bu konuda daha detaylı bir çalışma için bkz. Ulaş **KARAN**, “*Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Raporu*”, <https://www.esithaklar.org/2021/04/bir-insan-haklari-koruma-mekanizmasi-olarak-ulusal-esitlik-kurumlari-raporumuz-yayinda/>, E.T. 10.11.2021.

²⁰⁷ Türkiye Barolar Birliği, Bürokrasi ve İnsan Hakları, Ankara 2006, s.111.

²⁰⁸ Hayrettin **EREN**, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Ankara 2016, s. 112.

Nitekim Türkiye gibi homofobinin yüksek²⁰⁹ olduğu iddia edilen bir ülkede gizli veya açık olarak bu temele dayalı pek çok ayrımcılık olayı yaşandığı bilinmektedir. Bu konuda, iki trans kadının Ankara’da bir otele alınmaması olayına ilişkin olarak TİHEK’e yapılan bir başvuru, cinsel kimliğin Kanun’da yer alan bir ayrımcılık temeli olmaması bahsiyle, reddedilmiştir.²¹⁰ Ancak şunu belirtmeliyiz, cinsel yönelimin örneğin İş Kanunu kapsamında da yer almasına ilişkin görüşler mevcuttur.²¹¹ Bu görüşe katılmak mümkün değildir. Çünkü, İş Kanunu temelde, işçi ile işveren arasındaki ilişkiyi düzenlemektedir. İşçinin (veya işverenin) cinsel kimliğine yönelik bir belirlemenin kanunda yer alması kanunların genellik ve soyutluk ilkelerine uygun olmaz.

Eşitliğin sağlanması ve ayrımcılığın önlenmesi bakımından, günümüzde pek çok yol bulunmaktadır. Türk Ceza Kanunu’nda yer alan 122’inci madde ile cezai süreç, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yoluyla anayasal süreç, insan hakları kurullarına ve Kamu Denetçiliği Kurumu’na yapılan başvurular ile idari süreç başlatmak mümkündür. Öte yandan bu durum ayrımcılık mağduru kişi açısından her defasında aynı tramvayı yaşamasına sebep olabilir. Usul ve zaman ekonomisine aykırılık ise ikinci bir sorundur.

Belirtilmesi gereken bir husus olarak; Kurum anayasal güvenceye sahip değildir. Çalışma alanları bakımından benzerlikler bulunan Kamu Denetçiliği Kurumu’na anayasada yer verilmişken TİHEK’in neden anayasada düzenlenmediği belirsizdir.

Son olarak, Kuruma ilişkin hukuki bir değerlendirme Anayasa Mahkemesi tarafından yapılmıştır. Bu değerlendirmeye sonuç kısmında yer vereceğiz.

²⁰⁹ “Türkiye’de Homofobik Söylem Artıyor mu?”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53249198>

²¹⁰ <http://www.pembeyahat.org/haberler/detay/2061/ldquocinsel-kimlik-ayrimcilik-temelleri-arasinda-sayilmiyorrdquo>, E.T. 10.11.2021.

²¹¹ Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi, “Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2019 Yılı Araştırması”, <http://academicrepository.khas.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12469/2726/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20%C3%96zele%20Sekt%C3%B6r%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%C4%B1%20Lezbiyen%20%C5%96gey%20ve%20Biseks%C3%BCel%20Trans%20ve%20%C4%B0ntersekslerin%20Durumu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s.8, E.T. 10.11.2021.

2.4.4. TİHEK’i Kararları ile Anlamaya Çalışmak

2.4.4.1. Genel Olarak, İstatistikî Bilgiler

Genel olarak, 6701 sayılı Kanun’da sayılan ayrımcılık türleri üzerinden TİHEK tarafından ihlal incelemesi gerçekleştirilmektedir. Eğer bir başvuru kanunda sayılan ayrımcılık temellerinden birine dayandırılmamışsa ihlal incelemesi gerçekleştirilmemektedir. Aşağıda incelenen beş kararda “ayrımcılık temellerinden birine dayandırılmadığı” gerekçesiyle ihlal iddiası *kabul edilemez* bulunmuştur. Örneğin, 2019/1477 No’lu başvuruda bir kamu kurumunda müdür yardımcısı olarak çalışan başvurucunun atanma talebinin gerçekleştirilmemesindeki ayrımcılık iddiası ile 2019/339 No’lu başvuruda, engelli bir personel olarak bir kamu kurumunda çalışmakta olan başvurucunun ayrımcılık iddiası bu kapsamdadır. Ceza infaz kurumunda bulunan tutuklulardan da Kuruma başvuru gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamdaki üç başvuru yine “ayrımcılık temellerinden birine dayandırılmadığı” gerekçesiyle *kabul edilemez* bulunmuştur. 2018/446 No’lu başvurudaki tutuklu, cezaevi idaresince, sosyal, sportif, kültürel ve eğlence faaliyetlerine katılmasında ayırım yapıldığı yönündeki iddiasını ileri sürmektedir. 2018/2164 No’lu başvurudaki bir başka tutuklu, kendisine ayırım yapılarak kültürel, sosyal ve sportif faaliyetlere katılımı cezaevi idaresince engellendiğini iddia etmektedir. 2018/4212 No’lu başvurudaki tutuklu ise, diğer mahkumlarla görüşme imkanını sağlayan bütün faaliyetlerinin süresinin aynı hukuki durumdakilere nazaran daha kısa tutulmasını ayrımcılık iddiası olarak ileri sürmektedir. Ancak tüm bu iddialar, kanun gereği, ayrımcılık temellerinden birine dayandırılmadığı ya da ilişkilendirilmediği için Kurum’un görev alanı kapsamında görülmemiştir.

Eğer bir başvuru ihlal iddiasını “kuvvetli emareler” ve “karine oluşturan olgular” ile destekleyerek ileri sürmüştü bu durumda ispat yükü yer değiştirmektedir. Bu kez muhatap taraf ayrımcılık yasağını ihlal etmediğini ileri sürmektedir. 2018/3034 No’lu başvuruda %43 engelli raporu olan başvurucunun çalışmakta olduğu hastane kapsamında maruz kaldığını iddia ettiği ayrımcı muamelelere yönelik iddialarını, en azından kanıt başlangıcı olarak adlandırılabilir bazı kanıtlarla ortaya konulması beklenmiştir. Olayda bu delillendirmenin yapılmadığına karar veren Kurum, ihlal olmadığına karar vermiştir. 2018/4884 No’lu başvuruda ise Hakkârili ve Kürt kökenli olan bir başvurucu, çalıştığı Bakanlıkta 135 aydır etnik ayrımcılığa uğradığını ileri sürmektedir. Ancak arazi denetimine gönderilmemesi ya da endüstri mühendisliği

kadrosuna atanmaması gibi olaylarda sadece kendisine yönelik mevcut farklı bir uygulama kuvvetli emareler ve karine oluşturan olgularla desteklenmiş nitelikte değildir. Bu kapsamda verilen karar ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine yönelik olmuştur. 2017/2939 No’lu başvuruda da, medeni halinden dolayı ev aradığı bir dönemde ayrımcılığa uğradığını iddia eden başvurucunun iddialarını kuvvetli emarelerle ve karine oluşturan olgularla destekleyememesi karşısında muhatap emlakçılardan ikisi bakımından ayrımcılık yasağının ihlal edilmediğine yönelik karar çıkmıştır. 2019/2428 No’lu başvuru bakımından ise ayrımcılık iddiasının bir ses kaydı ile kanıtlandığı kabul edilerek yapılan inceleme neticesinde, muhatap şirket, gebe kadına yönelik cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağını ihlal etmediğini kanıtlayamamıştır. Bu başvuruda üzerinde durulması gereken bir nokta da Kurum’un, karşı tarafın haberi olmaksızın yapılan ses kaydını delil olarak kabul etmesidir. Kurum, ayrımcılık mağdurunun iddiasını kanıtlamasının zor olduğunu ve başka türlü delil elde etme imkânı bulunmayan hallerde bu gibi yöntemlere başvurulabileceğini belirtmiştir.

Tekrar hatırlatmak gerekir ki, ayrımcılık iddiaları bakımından TİHEK, sadece başvuru almamakta aynı zamanda re’sen harekete geçme fonksiyonuna da sahiptir. 2018/97 No’lu kararda oybirliği ile ayrımcılık yasağının ihlal edildiğine ve idari para cezası uygulanmasına karar verilmiştir. Re’sen incelemenin konusu iki Anonim Şirket hakkında ve verilen bir iş ilanındaki ifadelerle yöneliktir. Olayda, *eleman.net* isimli internet sitesi 21 Haziran 2018 tarihinde muhasebe-finance personeli alımı için verdiği iş ilanında büyük harflerle şu ifadelerle yer vermiştir: “*bayan, (erkek adayların ve türbanlı adayların cv’leri dikkate alınmayacaktır. Önemle belirtiriz.)*” Bu ilan sebebiyle kısa sürede kamuoyunda tepki oluşmuş ve tepkiler üzerine ilan kaldırılıp ayrıca şirket tarafından ilandan sorumlu personelin işine son verildiği duyurulmuştur. Bunun üzerine Kurul, cinsiyet ve inanç temelli bir “ayrımcılık oluştuğu izlenimi” dolayısıyla konuyu gündemine alıp taraflardan yazılı görüşlerini istemiştir. Muhatap şirketlerden biri, ilan metni dolayısıyla, kimsenin henüz işe müracaatta bulunmadığı için rencide olan gerçek bir kişinin olmadığı yönünde açıklama yapmıştır. Diğer muhatap şirket ise, kendilerinin, *eleman.net* isimli site hizmetleri ile iş ve işçi arayanları bir araya getirdiklerini, söz konusu ilanın sitedeki teknik bir hatadan dolayı otomatik olarak yayına girdiğini, esasen otomatik filtreler uyguladıklarını ve ilanların insan gözüyle de kontrol edildiğini ve gerektiğinde müdahale edildiğini, erkek ve türbanlı adayların CV’leri ifadesi büyük harflerle yazıldığı için filtreye takılmadığını, ilanın ivedilikle yayından kaldırıldığını ve

ilgili şirketin üyeliğinin feshedildiğini belirterek ayrımcı ifadenin temsil ettiği düşünce ve zihniyeti kabul etmediklerini belirtmişlerdir. TİHEK, ilgili ilan sebebiyle 6701 sayılı Kanunun 6'ncı maddesinin (A) bendinde belirtilen "... herhangi bir sıfatla çalışmak ya da uygulamalı iş deneyimi edinmek üzere işyeri veya iş ile ilgili olarak bilgi edinmek isteyen kişi aleyhine, bilgilenme, başvuru, seçim kriterleri dâhil olmak üzere, işle ilgili süreçlerin hiçbirinde ayrımcılık yapamaz" hükmünün ihlal edildiğinin açık olduğunu ayrıca hem din ve vicdan özgürlüğünün sınırlandırıcı nitelikteki kıstas sebebiyle başörtülü kişinin hem de belirli bir cinsiyetin doğrudan ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. Bu ilan sebebiyle kimsenin rencide olmadığı yönündeki gerekçeyi isabetsiz bulan Kurul'a göre, ilanın yayında olduğu sürece ayrımcı ifadeler nedeniyle iş başvurusunda bulunmayan ya da özgeçmişini göndermekten imtina etmiş kişilerin bulunabileceği göz önüne alınmalıdır.

Re'sen harekete geçilen bir başka karar 07.05.2019 günlü toplantıda ele alınmıştır. 2019/29 No'lu kararda, bir dükkânın vitrinine yazılı "*iran, suriye, afgan müşterileri bu dükkâna giremez, alışveriş yapamaz, girerse bu mekânda dayak yer!*", "*suriye, afgan, iran kişileri bu iş yerine girerse dayak yer, sorumluluk kabulümüz değildir!*" ifadeleri sebebiyle ayrımcılık yasağı ihlali yapıldığına karar verilmiştir. Karara göre, Denizli'nin Merkezefendi ilçesinde bir şahsa ait bir dükkânın vitrininde yer alan ifadelerin basın-yayın organlarında yer alması üzerine harekete geçen TİHEK tarafından ilk olarak şahıs dinlenmiştir. Bu dinleme olayı, 6701 Sayılı Kanunun 19/3 maddesi²¹² gereği, Denizli Valiliği'nde gerçekleşmiştir. Kurum ayrıca, Denizli İl Göç İdaresi Müdür Vekili, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Ege Bölge Koordinatörü ve Anadolu Gençlik Derneği Yönetim Kurulu üyesine, bilgi ve görüşlerine başvurmak üzere konuya ilişkin sorular yöneltmiştir. Olay, bir vatandaşın ilgili afişi polise ihbarı neticesinde Cumhuriyet Başsavcılığı'nın soruşturma açması ve Denizli 10'uncu Asliye Ceza Mahkemesi'nin "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama" suçundan açtığı dava²¹³ ile basının ilgisini çekmiştir. Muhatap, yabancı uyruklu kişiler tarafından daha ucuz bir fiyatla satış yapılması için tehdit edildiğini, dükkânında kimliği belirsiz kişiler tarafından hırsızlık gerçekleştirildiğini ve 10.10.2018 tarihinde Denizli'nin Kale ilçesinde 14 yaşındaki engelli bir kız çocuğuna on Suriyeli

²¹² Kurumun görev ve yetki alanına giren konularda yerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere, Başkanın belirleyeceği Kurum personelinin başkanlığında, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin ve diğer kişilerin katılımıyla heyet oluşturulabilir.

²¹³ 21.11.2018 tarihli ve E. 2018/835.

tarafından cinsel istismarda bulunulması haberi üzerine psikolojisi bozularak ilgili dövizi hazırladığını ve bu yazıyı yazdığı esnada alkollü olduğunu ve bu sebeple pişman olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türk müşterilerinin, eğer yabancılara satış yapmaya devam ederse bir daha kendisinden alışveriş yapmayacaklarını bildirdiklerini ve dövizin sadece iki gün asılı kaldığını ifade etmiştir. Kurum ise yaptığı değerlendirmede, söz konusu ifadelerin ırk temelinde ayrımcı ifadeler içerdiğini ve mülteci ve göçmenlerin kamuya açık bir alan bir dükkâna girmelerini ve burada sunulan kamuya açık bir hizmetten yararlanmalarını engelleyen ve girmek istemeleri halinde şiddete maruz kalacaklarına ilişkin tehditlere yer veren söz konusu döviz ve uygulamanın doğrudan ayrımcılık oluşturduğunu belirtmiştir. Bu kapsamda dükkan sahibi şahıs hakkında idari para cezası uygulamasına, oybirliğiyle, karar verilmiştir. Bu kararda dikkat çeken özellik olarak TİHEK'in karar verirken çeşitli kamu kurumlarının görüşlerine başvurmasını görebiliriz. Benzer şekilde, iki özel hukuk tüzel kişisi aleyhine yapılan bir başvuruda²¹⁴ da Türkiye Turizm ve Seyahat Acenteleri Birliği ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerine başvurulmuştur.

6701 sayılı Kanun'un 4/2 maddesine göre, eşit muamele ilkesine uyulması veya ayrımcılığı önlenmesi amacıyla idari ya da adli süreçleri başlatan bu nedenle olumsuz bir muamele yaşarsa bu da bir ayrımcılıktır. 2019/480 No'lu başvuru bu tip bir ayrımcılığı konu etmektedir. Bir Ceza İnfaz Kurumu'nda tutulmakta olan şahıs, Kurumun Birinci ve İkinci Müdürlerinin, daha önce Kürt bir mahpusla yaşadıkları sorunlar nedeniyle Kürt mahpuslar üzerinde baskı kurduklarını, keyfi disiplin cezalarına maruz bırakıldıklarını, Kürt mahpusların iş yurtlarında çalıştırılmadıklarını ve kendisinin de koğuşunun değiştirildiğini ayrıca temel ihtiyaçlarına yönelik keyfi kısıtlamalar getirildiğini belirterek Kürt mahpuslara yönelik ırk temelli ayrımcı muamele yapıldığını iddia etmektedir. Kurum ise ayrımcılık iddiasını kabul edilemez bulmakla birlikte yapılan başvuru neticesinde başvurucuya disiplin cezası verilmesi uygulamasını ayrımcılık yasağı ihlali olarak nitelendirip 25.01.2019 tarihinde yapılan başvurunun dilekçe ve eklerinin ön incelemesinde, başvurunun Eşitlik ve Ayrımcılıkla Mücadele Birimi tarafından yapılmasına karar verilmiştir. Muhatap kurumdan, hem başvuranın iddialarına karşılık yazılı görüş hem de olayla ilgili ek bilgi-belge talebinde bulunulmuştur. Kurum yaptığı değerlendirmede, başvuranın maruz kaldığını iddia ettiği uygulamaların ırk temelinde ayrımcılık olduğunu ileri sürerek bunu Kürt olmasına

²¹⁴ www.tihék.gov.tr ; 2019/22 No'lu başvuru

bağlamaktaysa da bu durumun doğum yeri temeline dayanan bir ayrımcılık olduğunu söylemiştir. Bu durumun da Kanunda yer alan ayrımcılık temellerinden biri olmadığını ifade etmiştir. Ancak başvuranın iddialarına dayanak olan başvurusu bakımından, Kurum görevlilerine karşı iftirada bulunduğu gerekçesiyle disiplin soruşturması başlatılması ve iki ay bazı etkinliklere katılmaktan yasaklanması da söz konusu olmuştur. Kuruma göre bu gibi hallerde, başvuruyu herhangi bir olumsuz davranıştan veya olumsuz sonuçtan korumak gerekmektedir. Her ne kadar, verilen idari ceza infaz hâkimliğince iptal edilmiş olsa da yapılan idari başvuru koruma altına alınmalıdır. Muhatapların, başvuran hakkındaki disiplin soruşturması ve cezasının, Kuruma yapılan başvuru ile ilgili olmayıp başvuru dilekçesindeki ifadeler nedeniyle olduğunu iddia etse de Kurum “ayrımcılığın önlenmesi amacıyla başlatılan idari sürecin mağdurlaştırmaya esas teşkil etmemesi” gerektiğini ifade ederek Kurum müdürlerine idari para cezası uygulamasına karar vermiştir.

TİHEK vermiş olduğu kararların hepsini yayınlamamaktadır. Bu sebeple yukarıda yer verdiğimiz kararlar, kendi internet sitesinde yayınladığı ve ayrımcılık yasağına ilişkin kararlardır. Yayımlanan yıllık faaliyet raporları kapsamında Kuruma gerçekleştirilen toplam başvuruya ilişkin sayısal veriler açıklanmaktadır. Aşağıda bu konuya ilişkin oranlara yer verilmiştir.

2018 yılında Kuruma yapılan toplam 1107 başvurudan 371’i ayrımcılık yasağına ilişkindir. Bu rakam toplam başvuru içinde %33’lük bir orana karşılık gelmektedir.²¹⁵

2019 yılında Kuruma yapılan toplam 1189 başvurudan 70’i ayrımcılık yasağına ilişkindir. Bu rakam toplam başvuru içinde %5’lik bir orana karşılık gelmektedir.²¹⁶

2020 yılında Kuruma yapılan toplam 1363 başvurudan 276’sı ayrımcılık yasağına ilişkindir. Bu rakam toplam başvuru içinde %20’lik bir orana karşılık gelmektedir.²¹⁷ Bu 276 başvurunun hangi ayrımcılık temeline dair olduğu da

---

²¹⁵ TİHEK, 2018 Faaliyet Raporu, https://www.tih.gov.tr/upload/file_editor/2019/2018_faaliyet_raporu.pdf, E.T. 10.11.2021

²¹⁶ TİHEK, 2019 Faaliyet Raporu, https://www.tih.gov.tr/upload/file_editor/2020/02/1582925332.pdf, E.T. 10.11.2021.

²¹⁷ TİHEK, 2020 Faaliyet Raporu, https://www.tih.gov.tr/upload/file_editor/2021/02/1614496238.pdf, E.T. 10.11.2021

açıklanmıştır. Buna göre 2020 yılında en fazla başvuru servet temeline dayalı ayrımcılık iddiası kapsamındadır.

2.4.4.2. Kararların Etkileri ve Kamuoyu

TİHEK bir idari kurumdur ve verdiği kararlar yargı denetimine açıktır. Bu durum hukuk devleti olmanın da bir gereğidir. Nitekim Anayasanın 125'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre, idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır. TİHEK'in vermiş olduğu kararlardan yargıya taşınanları hakkında Kurum'un sitesinde bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Pembe Hayat Derneği'nin internet sitesinde yer alan bir haberde, Kurumun vermiş olduğu bir kararın İdare Mahkemesi'nce iptal edildiği anlaşılmaktadır.²¹⁸ İptal gerekçesi olarak kuruma yapılan başvurunun, gerekli usul izlenmeyip, Başkan Yardımcısı imzası ile reddedilmesine dayanmaktadır. Kurumun daha önce ayrımcılık konusunda vermiş olduğu kararlarından reddettiği bir başvuru daha bulunmaktadır. Ancak bu kararda²¹⁹ esas bakımından yapılan inceleme öncesinde ön-inceleme ve kabul edilebilirlik gerçekleştirildiği yönünde bir uygulamaya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

TİHEK verdiği kararlar ile basında hem övgü ile karşılanmakta hem de vermediği kararları üzerinden eleştirilere maruz kalmaktadır. 2020/365 No'lu başvuruda 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kapsamındaki etkinliklerde yer alan başvuruçunun etkinlik alanına yakın bir marketten alışveriş yapmasının engellenmesinin siyasi ve felsefi görüş temelinde bir ayrımcılık olmadığına karar verilmiştir. Bu başvuruda kullanılan video görüntülerini değerlendirmeye almayan Kurum, daha önce başka bir olay kapsamında alınan ses kayıtlarını delil olarak kabul etmiştir. Öte yandan, 1 Mayıs gibi 8 Mart eylemleri de ülkemizde çok zor şartlar altında kutlanmaktadır. İsminde eşitlik ifadesi geçen bir Kurumun sembolik olarak da olsa bu başvuruda ihlal vermesi gerekirdi.

TİHEK, 6701 sayılı Kanundaki kurulun çalışma esasları başlıklı 12'inci maddesinin 11'inci fıkrasına göre, kararlarını, gerekli gördüğü takdirde, uygun vasıtalarla kamuoyuna açıklayabilir. Buna göre ilk dönemde basınla paylaşılan kararlar

²¹⁸ <http://www.pembehayat.org/haberler/detay/2284/pembe-hayat-dernegi-tihekrquote-actigi-davayi-kazandi#:~:text=Cinnah%20Hotel'e%20al%C4%B1nmayan%20trans,gerek%C3%A7esiyle%20oy%20birli%C4%9Fi%20ile%20kazan%C4%B1ld%C4%B1,E.T.10.11.2021.>

²¹⁹ www.tih.gov.tr ; 2018/3858 No'lu Başvuru

arasında, hakkında idari para cezası uygulanan ayrımcılık içerikli kararların olduğu görülmektedir.²²⁰

Son dönemde ise restoranlara çocuklu aile kabulü konusunda sosyal medyada başlayan tartışma ile bazı kullanıcılar tarafından TİHEK gündeme getirilmiştir. Nitekim bunun üzerine TİHEK de açıklama yapmıştır.²²¹ Konu çocuğun üstün yararı ve yaş temelli ayrımcılık üzerinden ele alınmıştır. TİHEK'in sosyal medya üzerinden açıklama yaparak²²² tartışmaya katkı sunduğu bir başka konu Cumhuriyet Halk Partili bir belediye başkanının göçmenlere yönelik sarf ettiği ırkçı - ayrımcı cümlelere ilişkindir.

Aslında gündelik yaşamda her an bir ayrımcı muamele ile karşılaşma her sıradan vatandaşın yaşayabileceği türden bir durumdur. Bu duruma karşı yapılacak olan şeylerin farkında olmak henüz yaygın olarak bilinmemektedir. TİHEK'in varlığı ve verdiği kararlarının kamuoyu üzerinden duyurulması, zaman içinde toplumda bir farkındalık yaratabilir. Bu aynı zamanda, benzer içeriklerin tekrar tekrar Kuruma gönderilmesinin de önüne geçecektir. Ayrıca bütüncül bir hukuki ve toplumsal gelişim için olumlu bir yaklaşım inşa edilebilir.

2.4.5. TİHEK'in Kararlarında Eşitlik ve Ayrımcılığın Anlaşılma Biçimleri

Ayrımcılık, mücadele edilmesi gereken önyargı temelli yanlış bir bakış açısının sonucudur ve ayrımcılık sonucu ortaya çıkan haksız durum genellikle eşitlik düşüncesi ile giderilmektedir. Eşitlik konusunda TİHEK, genellikle Anayasa'nın kabul ettiği hukuksal eşitlik durumunu takip etmektedir. Bu durum ayrımcılığın sadece belirli temeller üzerinden yaşanılacağına dair dar bir anlayışı temsil etmektedir.

TİHEK'in kararlarındaki eşitlik ve ayrımcılığın anlaşılma biçimi aslında toplumda var olan eşitlik ve ayrımcılık algısının yansımalarıdır. Ayrımcılık olgusu sadece Türkiye'de yaşanan bir durum değildir, evrenseldir. Eşitliğe olan bakış açısı ise verilen kararların sonuçlarını etkilemektedir. TİHEK, kendisine iletilen başvurular aracılığıyla toplumda var olan ön-yargıları görünür kılmaktadır. Ancak her toplumda olduğu gibi Türkiye'de de birçok millete yönelik ırkçı, cinsiyetçi, mezhepçi, siyasi birçok ön yargı

²²⁰ <https://www.tihék.gov.tr/kategori/basinda-tihék/page/1>, E.T. 10.11.2021.

²²¹ https://twitter.com/tihék_kurumsal/status/1429123162776772610, E.T. 07.10.2021.

²²² https://twitter.com/tihék_kurumsal/status/1419768748580511745, E.T. 07.10.2021.

bulunmaktadır. Bu ön yargıların hepsini TİHEK'in kararlarında göremiyoruz. Bu durum başka insanların ayrımcı muameleye tabi olmadığını gizlemeye yönelik etkiler doğurabilir. Aslında başvurusu gerçekleştirilmemiş birçok olay, gerçekte ayrımcılığın ne kadar yaygın bir sorun olduğunu görmemize engeldir.

Bir yaklaşım olarak cinsel yönelimin ayrımcılık temeli olarak düzenlenmeyişi eşitliğin sadece kadın ve erkek arasında yaşanması gereken bir durum gibi algılanmasına yol açabilir. Dezavantajlı gruplar açısından da iş başvurusu, maaş farklılığı, konut ihtiyacı, eğitim, ulaşım, gıda, giyim, tatil, evlilik, sağlık veya adalete erişim gibi toplumsal bir hakka yönelik kısıtlama olduğu kesin olmakla beraber bu sorunların “görülebilir” olması TİHEK'in re'sen çalışması ile sağlanabilir.

Bir kişinin yaşadığı ayrımcılık sadece o kişinin yaşadığı tekil bir konu olarak ele alınmamalıdır. Ayrımcı yaklaşım çoğunlukla aynı durumda olan birçok kişiyi potansiyel olarak etkilemektedir. Bu gibi durumların etkisini azaltmak için kararların icrai özelliği önemli bir etkidir. TİHEK, idari para cezası yönündeki bir yaptırımla ayrımcı durumu yasaklayarak toplumun gelişimine katkı sunmaktadır.

TİHEK'in nispeten yeni kurulan bir kurum olmasına bağlı olarak, başvurunun ücretsiz oluşu ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini tespit eden kararlarının yaygın hale gelmesi bakımından önemli bir etkidir. Buna rağmen başvuru sayısının az olması, muhtemelen başvuru sürecinin zor olduğu inancına dayanmaktadır. Oysa verilen kararların bu konuda sadece hukuki bir tespit içerdiğini açıklamak gerekmektedir.

2.4.6. Anayasa Mahkemesi'nin TİHEK Kuruluş Kanunu Hakkındaki Kararı

Son olarak, Anayasa Mahkemesi'nin TİHEK Kanunu bakımından somut norm denetimiyle önüne gelen iptal davasındaki konumunu paylaşacağız. İptal davasının sebebini oluşturan düzenlemeleri üç başlıkta özetleyebiliriz. Bunlardan ilki, ayrımcılık iddiasının sürülelemeyeceği hallere ilişkindir. Diğeri, kurumun kurumsal yapısına ilişkin düzenlemedir. Sonuncusu ise, ayrımcılık konusundaki ispat külfetine ilişkindir. Ayrımcılık yasağının ileri sürülelemeyeceği hallere ilişkin olarak 6701 sayılı Kanunun 7'inci maddesinin 1 numaralı fıkrasına ait (a) ve (b) bentleri, AYM tarafından

oyçokluğu ile anayasaya aykırı bulunmamıştır.²²³ Kurumsal yapısına yönelik olarak yapılan inceleme ile ispat külfetini düzenleyen maddeye yönelik inceleme kapsamında ise oybirliği ile anayasaya aykırılık tespit edilememiştir. TİHEK Kanunu bakımından ayrımcılık iddiasının ileri sürülemeyeceği haller arasında “*istihdam ve serbest meslek alanlarında, zorunlu mesleki gerekliliklerin varlığı halinde amaca uygun ve orantılı olan farklı muamele*” ile “*sadece belli bir cinsiyetin istihdamını zorunlu kılan durumlar*” bulunmaktadır. Bu iki bent iptal davasına “zorunlu mesleki gerekliliklerin” belirsiz ve muğlâk olmasına ve sadece belli bir cinsiyete dayalı ayrımcılığın ise mevcut düzenlemeler ile uyumsuzluğuna dayanılarak konu yapılmıştır. AYM, yaptığı incelemede hukuk devleti ilkelerine dayanmıştır. Buna göre, hukuk devletinde kanunlar yapılırken kamu yararı amacı güdülmelidir. Bu amaç bakımından yasama organının AYM tarafından denetlendiği açıktır. Ayrıca, AYM anayasaya aykırılık taleplerinde başvuranların gerekçesi ile bağlı olmayıp başka bir gerekçeden de iptal kararı verebilir.²²⁴ Nitekim Anayasanın 50’inci maddesi²²⁵ bakımından yaptığı değerlendirme bu kapsamdadır. Gerçekten de konunun sadece Anayasanın 2., 10. ve 90. Maddeler bakımından incelenmesi eksiklik teşkil ederdi.²²⁶ Ancak çoğunluk görüşü bu iki bent bakımından Anayasaya bir aykırılık görmemiştir. Karşı oylar bakımından dile getirilen hususlar ise bir yasaklama yapılarak Kurum’un önüne getirilmesi istenmeyen durumların aslında toplumda var olan ayrımcılık türleri olduğuna ve çalışma hayatında kadın işi ile erkek işi gibi bir ayrışmanın çok eski devirlerde kaldığına ilişkindir. Bazı mesleklerin sadece kadınlarla ya da tam tersi durum sadece erkeklerle anılması çoğunluğun tutumudur. Örneğin Almanya’da, müşteri hizmetleri alanında çalışma başvurusu yapan bir erkeğin, kadın sesinin müşterilerce daha iyi karşılanması gerekçesiyle reddedilmesi durumunda olduğu gibi. Bu konu Eşit Muamele Yasası’na dayanılarak “çeşitlilik bulunmalı” gerekçesinden ayrımcı bulunmuştur. Fakat bu ileri sürülemez durumu dolayısıyla Türkiye’de böyle bir başvuru yapılması imkân dâhilinde değildir. Kurumsal yapısı konusunda AYM tarafından Anayasanın 2., 7. ve 123. maddeleri bakımından değerlendirme yapılarak üyelerin seçimi noktasında tarafsızlıkları ve bağımsızlıklarının zedelenmediği kayıt altına alınmıştır. Oysa Avrupa’daki pek çok eşitlik kurumunda, yukarıda da aktardığımız biçimiyle, yasama

²²³ Bu bentlere ilişkin iki üyenin karşı oy yazısı bulunmaktadır.

²²⁴ 6216 s. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun md. 43/3.

²²⁵ Madde 50 – Kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz.

²²⁶ Bu durum bireysel başvurularda da geçerlidir. AYM, başvuru hukuku nitelendirilmesi ile bağlı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder. Bkz. Anayasa Mahkemesi, Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18/09/2013, § 16.

organı tarafından üye seçimi gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu konuda Avrupa'dan farklı bir uygulama geliştirmiş olduğumuz söylenebilir. Bu inceleme bakımından değinilmesi gereken bir husus da iptal davası gerekçesinde Anayasa madde 90'nın dayanak gösterilmesidir. Kurumsal yapının Paris İlkeleri ile uyumlu olmadığından bahisle ilgili maddelerin iptali istenmektedir. Ancak AYM madde 90 tartışmasına girmemektedir. Madde 90, normlar hiyerarşisine yeni bir kural getirmekte ve eğer temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir kanun ile sözleşmenin sıralamasında sözleşmelere üstünlük tanımaktadır. Kurumsal yapının biçimi doğrudan temel hak ve özgürlüklerle ilişkili görülme de kurumun temel hak ve özgürlüklere dayanak sağlayan önemli bir norma (ayrımcılık yasağı) ilişkin kararlar veriyor olması bakımından bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanması noktasında dolaylı olarak ilişkisi tespit edilebilirdi. Nitekim Paris İlkeleri ile kurumun uyumluluğu uluslar arası hukuk gereği taraf devletlerin sorumlulukları arasındadır. AYM'nin son değerlendirmesi ispat külfetine ilişkindir. Ayrımcılık yasağının ihlali durumunda kuruma yapılacak başvuru konusunda başvurandan iddiasını ispatlaması beklenmektedir. İptal talebine ilişkin olarak temel gerekçede bu tip bir ispat külfetinin yüklenmesinin ayrımcılığın önlenmesine yönelik bir sınırlama getirdiğidir. Sınırlamanın, bir temel hak ve özgürlüğe müdahale niteliğini taşıdığından, hakkın özüne dokunmama yasağına uygun olması beklenmektedir. Ancak AYM madde 13 bakımından bir ilgi görmemiştir. Genel olarak değerlendirmesini "*iddia edenin iddiasını ispat etme kuralına*" dayandırmıştır. Kanuna göre, ayrımcılığa uğradığı iddiasındaki kişi, bu iddiasını "kuvvetli emareler" ve "karine oluşturan olgular" yoluyla ortaya koyduktan sonra, muhatap taraf ayrımcılık yasağını ihlal etmediğini ortaya koymak zorundadır. Böylece ispat yükü yer değiştirmektedir. Bu maddenin de iptal edilmemesi, Kurum'un farklı muameleyi gizli ses kaydı ile ortaya koyan bir başvurusunun başvurusunu kabul edip ihlal verdiği bir karar ile uygulamada somutlaşmıştır.

SONUÇ

Her çalışma bir sonuca ulaşmak zorundadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun inceleme konusu yapıldığı bu çalışma bakımından da bir sonuç elde edilmiştir. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun kararları temel alınarak inceleme konusu yapıldığı bu çalışmada önemli değerlendirmeler yapılabilecek eleştirel bir perspektif kazanılmıştır. Özellikle, ayrımcılığı anlamada, ayrımcılık vakaları mağdurların bu duruma ilişkin bilince sahip olduğu ve olmadığı durumlar olarak ikiye ayrılarak anlaşılmalıdır. Kuruma yapılan başvuruların, nüfusa oranla az sayıda olması, ayrımcılık yaşanmadığı anlamında olmayıp, mağdurların ayrımcılık vakasını yaşadıklarına dair bilinç düzeyinin yani farkındalıklarının yetersiz olmasından kaynaklandığı açıktır. Bu bilinç düzeyini yukarı taşıyacak en önemli unsur Kurum'un etkinliğidir. Eğer ayrımcılık vakalarının kayıt altına alınması daha fazla tercih edilirse, ayrımcı davranış sergileyen faillerin sayısını azaltacak bir etki yaşanacağını öngörebiliriz.

Bu çalışma bakımından karşılaştırmalı inceleme yöntemi seçilerek kanıtlanan bir husus da ayrımcılığın evrensel boyutu olmuştur. Gerçekten de, ayrımcılık milliyet unsuruna bağlı olmaksızın her bireyin farklı temellerde karşılaşabileceği bir durumdur. Haklı bir neden olmaksızın, farklı muamele görme biçiminde tanımlanan ayrımcılık durumunda bireyler yalnız kalmaktadır. İşte, TİHEK gibi kurumların varlığı, bu ayrımcı tavır karşısında bireylerin daha güvende kalmasını ve korunmasını sağlamaktadır.

Ülkemiz bakımından değinilmesi gereken bir husus olarak cinsel tercihi çoğunluktan farklı olanların siyasi olarak dışlanması²²⁷ yanında “cinsel yönelim / cinsel kimlik” ayrımcılık temelinin eksikliği dolayısıyla hukuki olarak da dışlandığı görülmektedir. Bu tip bir ayrımcılık temelinin kanuna eklenmesi yöntemiyle, uluslararası standartlara uygunluk sağlayabiliriz. Nitekim anayasanın eşitliği düzenleyen maddesi bakımından “ve benzeri sebepler” denilerek ayrımcılığın her türünün yasakladığını anlamak mümkünken, TİHEK için de kanunda yapılacak iyileştirme ile daha geniş bir koruma imkanı oluşturulabilir.

---

²²⁷ <https://www.reformhaber.com/genel/suleyman-soylu-dan-lgbt-yorumu-desteklemiyoruz-cunku-biz-musliman-h20367.html> , E.T.10.11.2021.

Ayrımcılıkla mücadele hedefinde olan TİHEK için eşitliği sağlama bir misyondur. Ancak hangi eşitlik anlayışının geçerli olduğunu belirlemek gerekmektedir. Bu bakımdan tezde ele alınan düşünülerin düşünceleri açısında birkaç saptama yapılabilir. Örneğin, Aristoteles Antik Yunan dünyasıyla sınırlı olarak eşitliği çeşitli ilişki biçimlerinde aramıştır. Bu ilişki çeşitleri, baba – oğul, efendi – köle ve karı – koca arasındaki ilişkilerdir. Ancak Aristoteles'in işlediği ilişki biçimleri arasında, bugün sınıflı toplumların temelini oluşturan işçi – işveren ilişkisi bulunmamaktadır. Rousseau, doğa halinde eşitliğin olduğunu ileri sürerek, insanlık uygarlaştıkça, eşitsiz ilişkilerin ortaya çıktığını saptar ve çözüm önerisi olarak doğa halini savunur. Oysaki insanlığın kaydettiği ilerlemelerden geriye dönüşü mümkün değildir. Tocqueville ise eşitlik bakımından coğrafi bir farklılaşma olduğunu açıklar. O'na göre, örneğin Avrupa'da (özellikle Fransa'da) kadın – erkek arasında bir eşitlik söz konusu değilken Amerika'da bu eşitlik sağlanmıştır. Fakat, günümüzde sınırların belirleyici olmadığı bir dünya düzeni hakim. Dolayısıyla bir meta olarak eşitlik düşüncesinin serbest dolaşımı sağlandıkça ülkeler arasındaki farklılık ortadan kaldırılabilir. Bu noktada demokratik kurumların varlığı ve hukuk devleti çıkış aracıdır.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞULLARI Mehmet Ali: Sokratesten Jakobenlere Batıda Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.
- AKILLIOĞLU Tekin: İnsan Hakları: Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 3. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2019.
- ALACAHAN Osman – Betül DUMAN: “Dışlanma, Ayrımcılık, Mezhep ve Etniklikler Arası Eşitsizlikler”, Sosyal Bilimler Dergisi, C.XIII, S.1, 2011, ss.1-29.
- ARİSTOTELES: Nikomakhos’a Etik, Say Yayıncılık, İstanbul 2020.
- ARİSTOTELES: Politika, Say Yayıncılık, İstanbul 2020.
- ARSLAN Ahmet: İlk Çağ Felsefe Tarihi, İstanbul 2006.
- ATAR Yavuz: Türk Anayasa Hukuku, Güncellenmiş 14. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2021.
- AVRUPA BİRLİĞİ TEMEL HAKLAR AJANSI: Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı, 2010.
- AYBAY Rona: İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2019.
- BACHMANN Matthias Lutz- – Amos NASCIMENTO: İnsan Hakları, İnsan Haysiyeti ve Kozmopolit İdealler, Çev. Akın Emre Pilgir, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- BAKIRCI Fahri: “Hobbes’ta Sözleşmenin Kökeni Akıl Mıdır?” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.63, S.3, 2008, ss.1-48.
- BAŞBAKANLIK: İnsan Hakları: Temel Bilgiler, Koruma Mekanizmaları, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Matus Basımevi, Ankara 2006.
- BAYGÜL Sefa: “Rousseau’da Modern Devlet Kuramının Kökenine, Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi ve Genel İrade Bağlamında Kısa Bir Bakış”, Uluslar arası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, S.5, 2021, ss.336-353.
- BAYIR Derya: “Eşitlik, Ayrımcılık, Irkçılık”, Uluslararası Ayrımcılık Konferansı, Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, İstanbul 2018, ss.71-81.
- BROWN Heather A: Marx’ta Toplumsal Cinsiyet ve Aile, (Çev. Gamze RASTGELDİ), Dipnot Yayınları, Ankara 2015.
- BULMER Elliot: IndependentRegulatoryandOversight (Fourth – Branch) Institutions, <https://constitutionnet.org/sites/default/files/2019-09/Independent-regulatory-and-oversight-fourth-branch-institutions.pdf>
- BUZ Sema: “Yaşı Bireylere Yönelik Yaş Ayrımcılığı”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, S.53, 2015, ss.268-278.

- CALLİNİCOS Alex: Eşitlik, BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2014.
- CEVİZCİ Ahmet: Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- CLAPHAM Andrew: İnsan Hakları, Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2020.
- CROWTHER Neil –Colm O’CINNEIDE: BridgingtheDivide: IntegratingtheFunctions of NationalEqualityBodiesandNational Human RightsInstitutions in theEuropeanUnion, 2013.
- ÇAĞLAR Selda: “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitliğin Dar Yorumu”, Ankara Barosu Dergisi, S.3, 2012, ss.43-86.
- ÇEÇEN Anıl: İnsan Hakları, 3. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara 2000.
- ÇELENK Sevilay: “Ayrımcılık ve Medya”, Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel (Ed.), Televizyon Haberciliğinde Etik, <http://ilefarsiv.com/etik/wp-content/uploads/sevilay-celenk-ayrimcilik-ve-medya.pdf>
- DOĞRU Osman – Atilla NALBANT: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar, C.2, İstanbul 2016.
- DONNELLY Jack: Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları (Çev. Mustafa Erdoğan – Levent Korkut), Yetkin Yayınları, Ankara 1995.
- DUVAN Ayşe Özkan: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı”, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2017, ss.17-80.
- DÜĞMECİ Fatih: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Yapısı ve İdare Üzerindeki Ayrımcılık Denetimi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- DWORKİN Ronald: “What is Equality?”, https://cedires.com/wp-content/uploads/2019/12/Dworkin_Ronald_Equality-of-Welfare_1981.pdf
- EDMUNDSON W.A.: “An IntroductiontoRights”, Cambridge UniversityPress, 2004.
- ERDOĞAN Mustafa: İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, 3. Baskı, Hukuk Yayınları, Ankara 2019, s. 106-121.
- EREN Abdurrahman: Ulusal İnsan Hakları Kurumları, 12 Levha Yayıncılık, İstanbul 2012.
- EREN Hayrettin: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Adalet Yayınevi, Ankara 2016.
- FEINBERG Joel: “The Nature and Value of Rights”, TheJournal of Value Inquiry, 1970, ss.243-260.

GEMALMAZ Mehmet Semih: “Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı Üzerine Düşünceler”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C.7, S.2, 1987, ss.131-145.

GÖZLER Kemal: Anayasa Hukukuna Giriş, Güncellenmiş 30. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa 2018.

GÖZÜBÜYÜK A. Şeref: Anayasa Hukuku, 19. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2013.

GÜNER Umut -Pelin KALKAN - Pelin ÖZ - Yasemin ÖZSOY - Elif CEYLAN - Fırat SÖYLE: “Türkiye’de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu”, İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, 2011.

İBA Şeref: Türk Anayasa Hukuku, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2018.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ:<https://www.ihd.org.tr/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kurulmasi-ile-ilgili-hukumet-aciklamasi-insan-haklari-kurumsallasmasina-tamamen-aracsal-bakiliyor-18-ocak-2015/>

İNSAN HAKLARI ORTAK PLATFORMU:<https://ihop.org.tr/turkiye-insan-haklari-ve-esitlik-kurumu-kanunu-tasarisi-hakkindaki-goruslerimiz/>

INTERNATIONAL MOVEMENT AGAINST ALL FORMS OF DISRIMINATION AND RACISM: https://imadr.org/wordpress/wp-content/uploads/2020/04/List-Complaints-bodies_21042020.pdf

KABOĞLU İbrahim: Anayasa ve İnsan Hakları Kurulları, <https://www.birgun.net/haber/anayasa-ve-insan-haklari-kurullari-12285>

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ TOPLUMSAL CİNSİYET VE KADIN ÇALIŞMALARI ARAŞTIRMA MERKEZİ: “Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans ve İntersekslerin Durumu 2019 Yılı Araştırması”, <http://academicrepository.khas.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12469/2726/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de%20%C3%96zel%20Sekt%C3%B6r%20%C3%87al%C4%B1%C5%9Fan%C4%B1%20Lezbiyen%2C%20Gey%2C%20Biseks%C3%BCel%2C%20Trans%20ve%20%C4%B0ntersekslerin%20Durumu.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

KALABALIK Halil: İnsan Hakları Hukuku, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

KARAN Ulaş: “Bireysel Başvuru Kararlarında Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi”, Anayasa Yargısı Dergisi, C.31, S.1, 2015, ss.235-306.

KARAN Ulaş: Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı: Hukuksal Çerçeve, Ayrımcılık, Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul 2012.

KARAN Ulaş: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Raporu, <https://www.esithaklar.org/2021/04/bir-insan-haklari-koruma-mekanizmasi-olarak-ulusal-esitlik-kurumlari-raporumuz-yayinda/>

- KARAN Ulaş: Uluslararası İnsan Hakları Hukuku ve Anayasa Hukuku Işığında Eşitlik İlkesi ve Ayrımcılık Yasağı, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019.
- KAYA KÖRÜKMEZ Lülüfer: “Ten Rengi Ayrımcılığı: Afro – Türkler Örneği”, Sosyoloji Dergisi, S.35, 2017, ss.61-76.
- KESKİNKILIÇ KARA Sultan Bilge: “Okullarda Yaşanan Siyasi Ayrımcılığın Bireysel ve Örgütsel Etkileri”, Kastamonu Eğitim Dergisi, C.24, 2016, ss.1371-1384.
- KUÇURADI İoanna: İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları, Türkiye Felsefe Kuramı, 4. Baskı.
- KONDA: Siyasette Kadın Temsili Araştırması, https://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/2011_04_KONDA_Siyasette_Kadin_Temsili_Raporu.pdf
- KUDRET Hüseyin Ali: “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Yasaklanan Ayrımcılık Temeli Olarak Cinsel Yönelim”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C.26, S.2, 2020, ss.1079-1110.
- KÜRKÇÜ Ertuğrul: <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/138917-kurkcu-bir-devlet-dairesi-daha-olusuyor>
- Mazlum-DER: “Türkiye’de Etnik Ayrımcılık Raporu”, İstanbul 2008.
- MOYN Samuel: Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları, (Çev. Firdevs Ev), Koç Üniversitesi Yayınları, Ocak 2017.
- MUMCU Ahmet – Elif KÜZECİ: İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri, Baştan Aşağı Yenilenmiş 8. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2019.
- ODYAKMAZ Zehra - Bayram KESKİN - Yusuf DENİZ: “6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu Üzerine Bir Değerlendirme-I”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, C.0, S.7, 2016, ss.721-761.
- OĞUŞGİL Vahap Atila: Avrupa Birliği ve Ulusal İnsan Hakları Kurumları: Üye Ülkelerden Örnek Uygulamalar, Legal Yayıncılık, İstanbul 2015.
- ORAN Baskın: “İkinci Varlık Vergisi Faciası”, <https://www.avlaremoz.com/2016/11/12/ikinci-varlik-vergisi-faciasi-baskin-oran/>
- ÖDEN Merih: Türk Anayasa Hukukunda Eşitlik İlkesi, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.
- ÖNDÜL Hüsnu: “1789 Fransız Devrimi ve Etkileri”, Ankara Barosu Dergisi, S.4, 1989, ss.688-692.
- ÖZBUDUN Ergun: Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş 21. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2020.
- ÖZDEMİR Yavuz – Ufuk ŞİMŞEK – Elif AKTAŞ: “Post-Modernite ve Etnisite”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.12, S.2, 2008, ss.322-336.

- PAINE Thomas: İnsan Hakları, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- RADO Şevket: Büyük Türk Sözlüğü, Hayat Yayınları.
- ROUSSEAU J.J.:İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, Say Yayıncılık, İstanbul 2020.
- SABUNCU Yavuz: Anayasaya Giriş, Yenilenmiş 11. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara 2005.
- SMITH Rhona: “Textbook on International Human Rights”, Oxford University Press, New York, 2003.
- SOMERSAN Semra: “İrkların Olmadığı Bir Dünyada Irkçılık”, (Der.: Kenan Çayır – Müge Ayan), Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar, İstanbul 2018, ss.199-213.
- SOSYAL Mümtaz: İnsan Hakları Açısından Temel Hak ve Özgürlüklerin Niteliği, Anayasa Yargısı, C.3, 1986, ss. 39-49.
- SÖZLÜK: Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1977.
- STIGLITZ Joseph E.:Eşitsizliğin Bedeli - Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor, İletişim Yayınları, İstanbul 2021.
- SUNAR Lütfi: Alexis de Tocqueville – Modern Çağın Çelişkileri Karşısında Bir Düşünür, Ketebe Yayınları, Ekim 2019.
- ŞEN Furkan – Sevilay GÜMÜŞ: İnsan Hakları Bağlamında Azınlıkların Vergilendirilmesi ve Türkiye Örneği: Varlık Vergisine İlişkin Bir Değerlendirme”, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1., S.2, 2015, ss.93-113.
- TANÖR Bülent – YÜZBAŞIOĞLU Necmi: 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, Güncelleştirilmiş 20. Bası, Beta Yayıncılık, 2020.
- TEPE KÜÇÜKOĞLU Mübeyyen: Etik Değerler ve Etiğin Kurumsallaşması, Hukuk ve İktisat Dergisi, C.4, S.1, 2012, ss.177-185.
- TOCQUEVILLE Alexis de: Amerika’da Demokrasi II, (Çev. Özcan Doğan), Doğu Batı Yayınları.
- TOCQUEVILLE Alexis de: “The European revolution & correspondence with Gobineau”, 1959, New York, <https://rudd-o.com/downloads/the-european-revolution-and-correspondence-between-alexis-de-tocqueville-and-arthur-de-gobineau-in-english-pdf>
- TORUN Yıldırım: Ronald Dworkin’in Hukuk ve Siyaset Felsefesinde Adalet, Eşitlik ve Özgürlük Sorunu, Savaş Yayınevi, Ankara 2008.
- TURNER Bryan, S.: Eşitlik, Dost Kitabevi Yayınları, 1997 Ankara.
- TÜRKİYE BİLİMLER AKADEMİSİ: Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügatı C.3, Aralık 2016.

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ: Bürokrasi ve İnsan Hakları, Şen Matbaa, Ankara 2006.

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ:
<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss149.pdf>

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI:
<https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/ulusal-onleme-mekanizmasi-2-yariyil-degerlendirme-raporu.pdf>

TÜRKMEN Ahmet: “6701 Sayılı Kanunda Yer Alan Ayrımcılık Yasağının Sözleşme Hukukuna Etkilerine İlişkin Genel Bir Değerlendirme”, Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.12, S.149, Ocak 2017, ss.135-178.

UYAR Lema: Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları, İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981 – 2006, İstanbul 2006.

UYGUN Oktay: “İnsan Hakları Kuramı”, (Der. Korkut Tankuter) İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

WARE Leland: “ColorStruck: Intragroupand Cross-racialColorDiscrimination”, Connecticut PublicInterestLawJournal, 2013 (ColorStruck": Intragroupand Cross-racialColorDiscrimination -Race, RacismandtheLaw

YANIK Murat: “1982 Anayasası’nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslar arası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XII, Y.2008, S.1, ss.1133-1161.

YILMAZ Canan: “Çalışma Hayatında Toplumsal Cinsiyet ve Ayrımcılık: Beyaz Yakalı Eşcinseller”.

YÜCEL Bülent: “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Eşitlik İlkesinin Yorumlanması ve Cinsiyet Ayrımcılığına Yargısal Bakış”, Kamu Hukukçuları Platformu, Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Soyutlaşması, Ankara 2012, ss.215-261.

YÜKSELBABA Ülker: Liberal Dağıtıcı Adalet Tartışmaları: Bentham, Mill, Rawls, Dworkin ve Nozick, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2016.

ZEYTİNOĞLU Emin: “Ayrımcılık Yasağına Genel Bir Bakış”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Y.9, S.18, 2010, ss.115-134.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Firdevs GÜREŞÇİ

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

Yüksek Lisans : Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu
Hukuku

Tarih : 21.02.2021